

“Müslümanlar, tarihteki gerçek yerlerini bilmeli ve aşağılık kompleksinden kurtulmalı”

Fuat Sezgin, ömrünün son yıllarını ayrılmak zorunda kaldığı Türkiye’de geçirdi. Türkiye’deki son yıllarında yanında bulunan çok az kişiden biri de iş adamı Mecit Çetinkaya... Mecit Çetinkaya, tüm işini gücünü bir kenara bırakıp hocanın son anına kadar yanından hiç ayrılmadı. Hocanın tesiri Mecit Beyde o kadar derin ki... Mecit Bey; anlattıkça anlatıyor, bıkmadan, yorulmadan... Sevgili okuyucularımız da Fuat Hocanın hayatının son demlerini Mecit Beyin samimi ve içten şahitliğinde okuyup ziyadesiyle müstefid olacaktır. Biz olduk...

► 32

Açık Medeniyet “Dergilik”te...

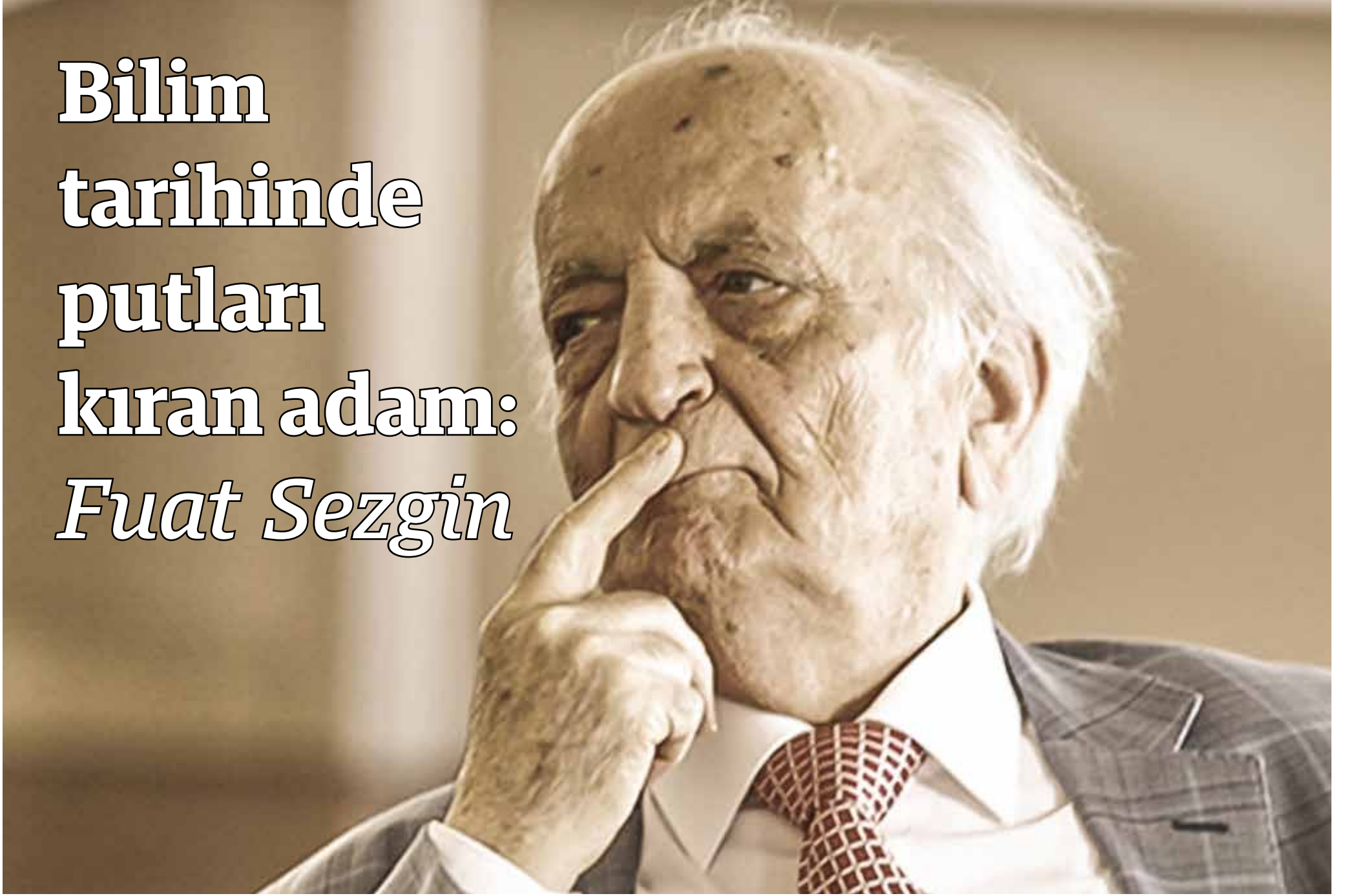
Gazetemizi bundan böyle Turkcell’in Dergilik uygulamasından takip edebileceksiniz... Hem de tüm geçmiş sayılarıyla birlikte...

açık medeniyet

Bilim tarihinde putları kıran adam: Fuat Sezgin

Recep Şentürk
Bilim tarihi neden insan ve toplum bilimlerini dışlamaktadır?
► 9

Halil Berktaş
Sosyal bilimlerin doğuşu üzerine notlar (1)

► 27

Abdurrahman Kaan
Eski köyü tazeleyen âdetler...

► 49

“Bütün insanlığın ortak bilimler tarihi”

Prof. Dr. Fuat Sezgin ne yazık ki bilimsel çalışmalarını Türkiye dışında yapmak zorunda kaldı. Bunun tek nedeni ise, 1960 yılında cuntacılar tarafından hazırlanan ve akademi camiasını hedef alan listeye “zararlı profesör” olarak girmesiydi. Fuat Sezgin; tam 56 yıl sonra 17 Ekim 2016 tarihinde atılmış olduğu İstanbul Üniversitesinde yeni dönemin ilk dersini verdi.

► 8

Founder of modern medicine: Ibn Sina

Ibn Sina, known also as Avicenna, is one of the foremost philosophers in the medieval Islamic tradition that also includes al-Farabi and Ibn Rushd. His philosophical theory is a comprehensive, detailed and rationalistic account of the nature of God and Being.

► 16

İbn Sina

الهلال الأحمر التركي: خطر الموت يهدد 400 ألف طفل في اليمن

► 49

Gazetenizle birlikte Açık Kitap eki ve Hasan Aycın çizgi posterini hediye...

A NEW SYSTEM OF PHILOSOPHY-SCIENCE FROM THE BIOLOGICAL STANDPOINT

Şaban Teoman Duralı

*"God and nature create nothing that has not its use."
"The human being ... is the only living thing that stands upright,
and this is because his nature and essence are divine."*

Aristotle

"Intellectual Independence"

This book, a collocation of independently edited treatises, pursues a twofold objective: on the one hand it is a tractate concerned with the meaning, ramification, and scope of the philosophy of biology; while on the other, it is an attempt to define a potential system of philosophy-science that will be based upon biology and its philosophy, and aimed at coming to grips with the various scientific, technological as well as moral and spiritual questions of our problem-torn age.

A NEW SYSTEM OF
PHILOSOPHY-SCIENCE
FROM THE BIOLOGICAL STANDPOINT

Şaban Teoman Duralı

IBN HALDUN
UNIVERSITY

272 Pages · 13,5 x 21 cm · Softcover

COMING SOON

“Bilimsel” gazete

HAKKI ÖCAL *

H ayatımda farklı “genre” gazetelerde çalıştım. Hürriyet’e 1960’larda, 70’lerde “kapıcı gazetesi” denirdi. Apartmanın kapıcısının, apartman halkının gazetelerini (*Cumhuriyet, Milliyet vd.*) alırken kendisine de Hürriyet aldığı varsayıldı. Ben orada muhabirlikten yazı işleri müdürlüğüne uzanan bir dizi görevde bulunduğum sırada, merhum Nezih Demirkent’in öncülüğünde gazete, “apartman halkının” da alıp okuduğu bir yayına dönüştü. Ama yine de Hürriyet, hiçbir zaman “fikir gazetesi” olmadı.

Sonra Tercüman gazetesine geçtim ve orada bir fikir gazetesinin ne olduğunu yaparak öğrendim. O zamanki tarif(im) ile fikir gazetesi ile standart haber gazetesinin farkı şu idi: Fikir gazetesinde, elbette normal gazeteler gibi haberler olurdu; ancak fikir gazetesi, bir makaleyi, içinde bir değerlendirmenin sonunda varılan fikri sonucu belirten ve savunan yazıyı da birinci sayfasından, büyük başlıklarla hatta manşet olarak verebilirdi.

Sonra bir “bulvar” gazetesinin, ardından bir “sol” gazetesinin yapımında da katkım oldu. Allah biliyor, her ikisinin de yayıncısına, okuyucunun, kendilerinden müstehcene varan veya sosyalizm ve sosyal devrim fikirlerini, hareketlerini savunan içerikte gazeteler beklemediğini söyledim. İkisi de—beklediğim gibi—başarısız oldu.

Samimiyetle söylemeliyim ki, Açık Medeniyet’te, bugüne kadar hiç denenmemiş bir “genre” deniyor ve

ben—meslek yaşamımın sonunda—dâhil olduğum bu girişimden daha önce hiç olmadığım kadar mutlu ve heyecanlıyım. Bu gazete bir “bilim” gazetesi. Fikir babası, rektörümüz Prof. Dr. Recep Şentürk’ten (*ABD’deki adıyla yayıncımız, bizim burada yayın koordinatörü diye adlandırdığımız*) Muhammed Akaydın’ın çabasıyla, bütün İbn Haldun bilim kadrosunun yazarı olduğu bir gazeteyi var ediyoruz; etmeye çalışıyoruz.

Elbette içeriğin sağlanmasında katkı sağlayan profesyonel sanatçılarımız ve uzmanlarımız var. Ancak ortaya, kendisini, eline alan her okuyucunun her satırını okuduğu bir gazete çıkartmıyoruz. Bu gazetenin “çizgi” dâhil (*Sayın Hasan Aycın, çizgilerine “karikatür” denmesini istemiyor, kızıyor*) uyandıracığı her şeyi, ancak ve sadece bilimsel bir ilgi çerçevesinde okunabilir.

Böylesine hassas bir seçimle ortaya konan içeriğin bu kadar kısa zamanda, bu kadar ilgi uyandıracığını beklemediğimi söylersem, biraz önce ifade ettiğim “deney” değerlendirmesi ile ne kastettiğimi sanırım anlatmış olurum.

Bu deney nereye varır? Görünen o ki, biz adı üstünde “Açık Medeniyet” fikriyle, sadece İbn Haldun Üniversitesinin ailesine değil, bütün bilim camiasına hitap ediyoruz. Gazetemizin etkili bir dağıtım mekanizması yok. Bu, büyük masraflar isteyen bir iş. Ama elimizden geldiği ölçüde daha fazla basarak ve yaygın dağıtmaya çalışarak daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamak istediğimizi de söylemeliyim. Bu sırada gazetemizi rastlantısal olarak gören öğretim üyesi, öğrenci ve bilim konularıyla ilgili çok sayıda kişi, bizden gazetemizi kendilerine de göndermemizi istiyorlar.

Bu deneyin, bayide ulaşacağınız bir gazeteye yol açacağı gibi bir his var içimde. Ama ne derler: Let’s not get ahead of ourselves.

* İbn Haldun Üniversitesi Rektör Danışmanı ve Medya ve İletişim Bölümü.

World’s oldest temple site opens in Turkey

President Recep Tayyip Erdoğan inaugurates the ruins of what is thought to be the world’s oldest temple.

“Turkey is an open-air museum,” said Erdogan, speaking at a ceremony at the Göbeklitepe archaeological site located in Turkey’s southeastern province of Şanlıurfa.

Erdogan added that archaeological research should be promoted in order to uncover more historical artifacts and sites in Anatolia region.

With 2019 declared as “The Year of Göbeklitepe” in honor of the 12,000-year-old temple, the region expects to be thronged by tourists.

Göbeklitepe has been on UNESCO’s World Heritage Tentative List since 2011. The site was added to the UNESCO World Heritage List in June 2018.

Erdogan said the ancient site contributes to the common cultural treasures of humanity, and that it has already become a “very important reference” in terms of showing the deeply rooted civilization in Anatolia.

Vice President Fuat Oktay, presidential spokesman İbrahim Kalın, ministers, parliament members, Şanlıurfa’s Governor Abdullah Erin, Metropolitan Mayor Nihat Çiftçi, and Angel Gutierrez Hidalgo de Quintana, head of economic and social development of the EU Delegation to Turkey, were among the participants.

The remains were discovered in 1963 when researchers from Istanbul and Chicago universities were working at the site. Since then, the excavations have never stopped.

The German Archaeological Institute and Şanlıurfa Museum have done joint works at the site since 1995 and have found T-shaped obelisks from the Neolithic era measuring 3-6 meters (10-20 feet) high, and weighing 40-60 tons.

During the excavations, 12,000-year-old diverse artifacts like 65-centimeter-long (26-inch) human statues were also discovered.

Türkiye Maarif Vakfı Bakanlar Koordinatörlüğü, 2018-2019 eğitim-öğretim yılının başına kıyasla okullardaki öğrenci sayısının yüzde 100 arttığını açıkladı. Türkiye Maarif Vakfı (TMV) tarafından Saraybosna’daki Maarif Okulları kampüsünde düzenlenen programda konuşan TMV Balkanlar Koordinatörü Salih Sağır,

Saraybosna’daki Maarif Okullarına ilgi artıyor

Vakfın, Türkiye Cumhuriyeti adına yurt dışında eğitim faaliyeti yapmaya yetkili tek kurum olduğunu belirterek, amaçlarının sağlıklı ve nitelikli nesiller yetiştirilmesine katkı olduğunu söyledi. Maarif Okullarının kısa zamanda Bosna Hersekliilerin güvenini kazandığını söyleyen Sağır, okullarda şu an için 150 öğrencinin bulunduğunu ve bu sayının 2018-2019 eğitim-öğretim yılının başına kıyasla yüzde 100 arttığını belirtti.

Saraybosna’nın Mojmilo semtindeki kampüste faaliyet gösteren Maarif Okulları, geçen Eylül ayında kapılarını açmıştı. Anaokulu, ilköğretim ve lise seviyesinde eğitim verilen okulun kampüsünde spor salonu ve yemekhane de bulunuyor.

Türkiye Maarif Vakfı; Bosna Hersek’in yanı sıra Kosova, Arnavutluk ve Makedonya’da da faaliyet gösteriyor. Vakıf, gelecek eğitim-öğretim yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde de faaliyete başlamayı hedefliyor.

Bilim tarihinde putları kıran adam: Fuat Sezgin

"Amacım, İslam topluluğuna mensup insanlara İslam bilimlerinin gerçeğini tanıtmak, benlik duygularını olumsuz etkileyen yanlış yargılardan onları kurtarmak ve ferdin yaratıcılığına olan inancı onlara kazandırmaktır." diyen ve yaptığı çalışmalarla ezberleri bozarak dünyada çığır açan, Müslümanların "bilim üretmedikleri" algısını somut örnekler ile kıran ve dünyaya ilan eden bir âlimdi Prof. Dr. Fuat Sezgin... Bilim tarihinin duayen ismi Prof. Sezgin, dünyaya bilimin İslam kültür ve medeniyetlerinden yayıldığını kanıtladı. 24 Ekim 1924 tarihinde Bitlis'te doğan Fuat Sezgin, ilk cildini 1967 yılında yayımladığı kısa adı GAS olan Arap-İslam Bilim Tarihinin (*Geschichte des Arabischen Schrifttums*) 18. cildini yayıma hazırlarken, 30 Haziran 2018 tarihinde 94 yaşında vefat etmiştir. Fuat Sezgin, Gülhane Parkında bulunan "Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi" ve "İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi"nin bahçesine defnedilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü sahibi, hocaların hocası Prof. Sezgin için Fatih Camiinde cenaze töreni düzenlendi. Törene katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2019 yılının "Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Yılı" olarak ilan edildiğini açıkladı. Bu çerçevede bu yıl birçok üniversite, sivil toplum kuruluşu, belediyeler ve bilim dünyası, Fuat Sezgin'i anmak, onun bilim tarihine katkılarını bir kez daha gözler önüne sermek için etkinlikler düzenliyor. Türkiye'ye değeri biçilmeyen bir kütüphane ve müze bağışlayan Prof. Sezgin, değerli çalışmalarıyla, dünyaya bilimin İslam kültür ve medeniyetlerinden ulaştığını kanıtladı.

Prof. Sezgin'in ilmini, 2004 yılında Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisinde Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'na verdiği ender röportajlardan birinde bulmak mümkün. Sezgin; bu röportajında ilimler tarihini çalışmaya nasıl başladığını, dönemin

zorluklarını, Rönesans'ın yanlış aktarıldığını ve İslam medeniyetinin Batı medeniyetine etkilerini anlatıyor.

"Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi" başlıklı röportajda, bilim tarihi çalışmaya başladığında karşısına çıkan Alman oryantalist Hellmut Ritter'in hayatını değiştirdiğini anlatıyor. Aslında matematiğe meraklı olan Fuat Sezgin, Ritter ile tanışınca şarkiyat okumaya karar verir ve Alman profesörle çalışmaya başlar. Günde 17 saat çalışmaya başlayan Sezgin, şarkiyattan bilim tarihine geçişi şöyle anlatıyor:

"Benim öğrenciliğim dönemimde İstanbul Üniversitesinde bilim tarihi yoktu. Ancak, hocam bana: 'Matematiği bırakma!' dedi. Fen Fakültesi de zaten yanımızdaydı. 'Matematik bölümüne git, ders al, matematiği iyi öğren. Müslümanlardan da büyük matematikçiler yetişmişti.' diye izahatta bulundu. Konuşma esnasında birkaç isim saydı: Harezmi, Ebu'l-Vefa, İbn Heysem, Bîrûnî gibi... Bu isimler benim hiç bilmediğim hatta duymadığım isimlerdi. Dehşete düştüm. Hocam hâlimi görünce: 'Bunlar ve daha pek çok isim büyük âlimlerdi ve daha sonraki Avrupalı âlimlerle aynı seviyedeydiler hatta yer yer onlardan da üstündüler.' diye açıkladı. Bu konuşmadan sonra da bilim tarihi yapmaya karar verdim. Ritter, benden çok süratli bir şekilde Arapça öğrenmemi istedi."

6 ayda Arapça öğrendi

2. Dünya Savaşı'nın en şiddetli günlerinin yaşandığı o dönemde Türkiye'de devlet üniversiteleri kapatıldı. Tabii Sezgin'in okuduğu İstanbul Üniversitesi de... Fuat Sezgin, o dönemde 6 ay boyunca eve kapandı ve babasından kalan Taberî Tefsirini okumaya başladı. Israrla okuyor ve Türkçe Kur'an tefsirleriyle karşılaştırıyordu. Bu şekilde 6 ay içinde 30 cilt okudu. Ritter, kendisine Gazzâlî'nin "İhyâ-u Ulûmî'd-Din" adlı eserini verdiğinde Fuat Sezgin'in hayatı tamamen değişti.

Ritter ile birlikte Süleymaniye'ye sıkça giden Fuat Sezgin, bir süre sonra hocasıyla birlikte İstanbul'daki kütüphaneleri gezmeye başladı. Ritter'in kendisini İbn Heysem'in kitabıyla tanıştırmasıyla yavaş yavaş kitapları ve yazarları tanımaya başladı.

Doktora tezi ve Buhârî çalışması

Fuat Sezgin; yine hocası Ritter'in teklifiyle, bilim tarihiyle ilgili olmasa da, "Mecâzü'l Kur'ân"ı doktora tezi olarak hazırladı. Sezgin, o dönemi şöyle anlatıyor:

"Beni yazmalarla tanıştıran bir çalışmaydı. Bunun bir nüshası İsmail Saib'in kütüphanesinde, Ankara'da bulunmuştu. Hocam da İsmail Saib'i çok severdi. Onun kitapları Ankara'ya intikal edince, Ritter, Ankara'ya gitmiş orada aramış ve bulmuştu. Çalışmaya başladım. Fakat yazma çok eski olmasına rağmen kitabı tek nüshayla neşretmek zordu. Aradım, taradım ikinci nüshayı buldum. Hocam da şaşırды: 'Ben 30 senedir bu kitabı bulmaya çalışıyorum, nasıl buldun?' dedi. Kitabı tez olarak teklif eden oydu; ben de hazırladım."

Fuat Sezgin; doktora çalışmasını sürdürürken, İbn Hacer el-Askalânî'nin "Tehzib" adlı eseriyle karşılaşır. Muammer b. Musemma'yı Buhârî'nin kitabında Muammer diye zikrettiğini öğrenir. Ve Buhârî çalışması başlar. Sezgin şöyle devam ediyor:

"'Buhârî'nin ne alakası var bu kitapla?' dedim. Buhârî'nin kitabının sekiz büyük bölümü vardır, bir kısmı tefsirdir. Buhârî'nin kitabına baktım, 'Kaale Muammer' diye ahntılar yapıyor. Bunu okuyunca baktım ki, Buhârî, 'Mecâzü'l Kur'ân'dan da cümleler iktibas ediyor. Yani bir hadis kitabında, bir filoloji kitabından alınma uzun uzun cümleler var. Hatta yer yer, aşağı yukarı, kitabı ihtisar etmiş. Bu durum, bütün hadis kitapları hakkındaki tasavvurumu allak bullak etti. Bunun üzerine karar verdim, tezi bitirince Buhârî'ye bakacaktım: Acaba Buhârî, ara sıra da olsa yazılı kaynak kullandı mı? Bu işin hikâyesi de böyledir."

Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsünün kuruluşu

27 Mayıs darbesinin tüm Türkiye'yi olduğu gibi üniversiteyi ve dolayısıyla akademisyenleri de etkisi altına aldığı günlerden geçilmektedir. Fuat Sezgin'in şarkiyat okuması, o dönemin Milli Birlik Komitesinin hoşuna gitmez. Fuat Sezgin'in adı, o dönemde üniversiteden uzaklaştırılan akademisyenler arasında yer alır. Sezgin, üniversiteden uzaklaştırılması ve Almanya'ya gidişini şöyle anlatıyor:

"İhtilali gördükten sonra Türkiye'de çalışamayacağına karar vermiştim. Ancak kendi kendime Türkiye'yi terk etmeye karar veremiyordum. O sırada Amerika ile Almanya arasında da kararsızdım. Almanya'dan davet gelince Almanya'yı tercih

ettim ve gittim. Almanya'ya misafir doçent olarak davet edilmişim. Gelince tabii ilimler tarihi derslerini takip ettim. Aynı senelerde de bilim tarihçisi olmaya karar vermişim. 1965'te ikinci bir doçentlik çalışması yaptım. Doçentlikten sonra da ilimler tarihi profesörü unvanı verdiler."

Ancak Almanya'ya gitmek zorunda kalmak, Fuat Sezgin'e, bilim tarihi üzerindeki çalışmalarını hızlandırma şansını verir. Fuat Sezgin'in bilim tarihine bıraktığı en önemli girişimlerden olan "Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsünü (Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften)" Frankfurt'ta kurar. Fuat Sezgin, enstitünün kuruluş hikâyesini şöyle anlatıyor:

"Kitabımı yazarken gördüm ki İslamî ilimler tarihinin etüdü tesadüflere bağlı. Avrupa'da çok büyük âlimler fırsat gelince ortaya çıkıyor ve Müslümanların keşiflerini insaflı bir şekilde ortaya koyuyorlar. Ama onlar geçince her şey öylece kalıyor. Yani bir süreklilik yok. Yeri gelmişken şunu da vurgulayayım: Bizim bu âlimlere bir şükran borcumuz var. Çünkü eğer Müslümanlar, bugün ilimler tarihinde bir yerleri olduğunu ve çok mühim bir yerleri olduğunu biliyorlarsa, bunu bazı fedakâr oryantalistlerin çalışmalarına borçludurlar. Bu çalışmalar XIX. yüzyılda başlatılan öncelikle Fransızlardır. Bu realiteyi kabul etmemiz lazım. Biz bu çalışmaları, bütün denilenlere rağmen oryantalistlere borçluyuz. Enstitüye dönersek, her şeyden önce ilimlerin tarihinin çok geniş bir çapta ele alınması zaruretine inandım. Bunun da bir müessese çatısı altında yapılması zarureti vardı. Müessese de maddî bir problemdi her şeyden evvel. Ortaya bir şans çıktı. Bana, kitabımdan dolayı, 'Kral Faysal Mükâfâtı' verdiler. Milletlerarası bir mükâfat olduğu için, törene birçok devlet adamını çağırılmışlardı. Bu törende onlar beni, ben onları tanıdım. Bu durumu fırsat bilip yine kafama koydum: 'Bir vakıf kurmalıyım. Bu vakıf da daha sonra teşekkül edecek enstitünün malî tarafını temin etsin.' İki sene süren amansız takiplerden sonra vakfı kurdum. Ama bununla bitmedi. Enstitüyü finanse edebilecek şekilde vakfın sermayesini artırmaya çalıştım. Hedefim şuydu: İslam ilimler tarihini geniş çaplı araştırmak ve tanıtmak. Vakıf ve enstitü kurulduktan, maddî gelir sağlandıktan sonra gerisi insan unsuruna bağlıydı. O zaman Avrupa'da bu işe inanan yoktu, Arap dünyasında ise anlayana. Velhasıl işimiz zordu; ancak bu zor işi de ba-

2. Dünya Savaşı'nın en şiddetli günlerinin yaşandığı o dönemde Türkiye'de devlet üniversiteleri kapatıldı. Tabii Sezgin'in okuduğu İstanbul Üniversitesi de... Fuat Sezgin, o dönemde 6 ay boyunca eve kapandı ve babasından kalan Taberî Tefsirini okumaya başladı. Israrla okuyor ve Türkçe Kur'an tefsirleriyle karşılaştırıyordu. Bu şekilde 6 ay içinde 30 cilt okudu. Ritter'in kendisine Gazzâlî'nin "İhyâ-u Ulûmî'd-Din" adlı eserini verdiğinde Fuat Sezgin'in hayatı tamamen değişti.

Fuat Sezgin'e göre tarihte ilk kez kaynak zikrederek ilim yapma geleneği İslam medeniyetinde oluştu. Sezgin, pek çok oryantalistin bu noktayı anlayamadığını belirtiyor ve ekliyor; "Aslında bir şey diyeyim mi? Hocam Ritter dâhil, pek çok âlim İslam medeniyetini hakkıyla anlayamadı ve hâlâ anlayamıyor."

”

şardık. Ancak o zaman ben, hem genç hem de dinçtim. Gece gündüz çalışarak enstitüyü bu seviyesine getirdim. Projelerimden birisi de "İslam İlim Âletleri Müzesi" idi. Çok şükür bunu da başardım ve 800'ü aşkın âleti yeniden imal ederek enstitü içerisinde çok önemli bir müze kurdum."

"Müslümanların ilimler tarihindeki yerine ilişkin direnç mutlaka çökecek"

Fuat Sezgin'e göre İslamî ilimler tarihine ilişkin çalışmalar yetersiz. Sezgin buna gerekçe olarak, bu işin heyecanını duyan, kendini bu işe veren bir insanın yetişirilememiş olmasına bağlıyor. Ona göre bireysel çalışmalar olsa da, 800-1000 yıl devam etmiş yaratıcı bir medeniyetin hakkını ortaya çıkarmak için düzenli çalışma yapıldığını söylemek zor. Sezgin, Fransa'da ilmi âletler sergisi açmak isteyen bir grup bilim adamı içinde bulunan bir profesörün kendisine, "Pek çok ülkede iddialarınız kabul görmeye başladı. Müslümanların ilimler tarihinde önemli bir yeri olduğuna inanmaya başlıyor insanlar. Fakat biz Fransızlar, aynı kanaatte değiliz." dediğini aktarıyor ve şöyle devam ediyor:

"Demek istediğim bunca çalışmaya rağmen hâlâ bir mukavemet var. Elbette mukavemet olabilir, ancak hakikat benim dediğim gibiyse yani hakikaten Müslümanların ilimler tarihinde bir yeri varsa, bu mukavemet ne olursa olsun

bir gün çöker. Buna eminim. Ben şahsen Müslümanların katkısının çok büyük olduğuna inanıyorum. Ancak hakikatleri çarpıtmamak için yani hiçbir yalan, mübalağa katmamak için de daima kendimi kontrol etmeye çalışıyorum. Gerçekten Müslümanların yeri çok büyük. Bunu göstermeyi hedef edinmeliyiz."

Fuat Sezgin, Müslümanların ilim tarihine katkılarını aktarmak amacıyla "İslamî İlimler Tarihine Giriş" isimli bir eser yayımladıklarına da dikkat çekiyor ve bu eserde ilk defa Müslümanların bilimler tarihindeki yerini kronolojik olarak, başlangıcından XVI. yüzyıla kadar gösterdiklerini belirtiyor. Fuat Sezgin, "Ama mühim olan bu çalışmalara Müslümanların katkıda bulunması. Bu katkı şimdilik çok zayıf. Hatta Avrupalılar bizim adımıza araştırma yaparken bugün dünyada yaşayan Müslümanların varlığını bile kabul etmiyorlar. Çok ilginç. Ancak bu histe, sadece Avrupalılar suçlu değil. Hiçbir katkıda bulunmayan Müslümanlar bence çok daha fazla suçlu. Sanki İslam dünyası diye bir şey yok. Muhatap bile kabul etmiyorlar." diye konuşuyor.

"Almanca bilmeden İslamî ilimler tarihi yapılamaz"

Fuat Sezgin, İslamî ilimler tarihi çalışmalarının artırılmasının gelecek için büyük önem taşıdığını da düşünüyordu. Ünlü ilim adamına göre Almanca

bilmeden İslamî ilimler tarihi yapılamaz. Bunun gerekçesi de, bugüne kadar en mühim etütlerin Almanca yapılmış olması. Fuat Sezgin'e göre ayrıca Latince bilmek de İslamî ilimler tarihi çalışmak için bir şart, Arapça ise olmazsa olmaz. Fuat Sezgin şöyle devam ediyor:

"Kitapları takip etmek, araştırmaların izini sürmek ve özellikle uygun bir hoca bulmak... Bunların hepsi olmazsa olmaz. İslam ilimlerinin en büyük, en yapıcı unsurlarından biri şuydu: Müslümanlar, ilimleri hocalardan öğreniyorlardı. Hoca, vazgeçilmez bir vasıtaydı. Bakınız Avrupalılar X. yüzyılda Müslümanların kitaplarını tercüme etmeye başladılar, ancak tercümelerin pek çoğu zaten doğru değildi. Metinleri çoğu kez anlamadan tercüme ediyorlardı. Tercümeleri okuyanlar da konuları yarım yamalak anlama şansına sahiptiler. Ne zaman anlamaya başladılar? Hoca yetiştirip bu konuları hocalardan okumaya başlayınca... Bu da ancak XVI. yüzyılın sonu XVII. yüzyılın başlarında vuku buldu. Hocalardan öğrenme metodu son derece önemlidir İslamî ilimler tarihinde. Hoca merkezli bu eğitim-öğretimde intihal da çok zordur. Bundan dolayı İslam medeniyetinde intihalın oranı çok azdır."

"İslam medeniyeti tasavvurunda bir sorun var"

Fuat Sezgin'e göre tarihte ilk kez kaynak zikrederek ilim yapma geleneği İslam medeniyetinde oluştu. Sezgin, pek çok oryantalistin bu noktayı anlayamadığını belirtiyor ve ekliyor; *"Aslında bir şey diyeyim mi? Hocam Ritter dâhil, pek çok âlim İslam medeniyetini hakkıyla anlayamadı ve hâlâ anlayamıyor."*

Günümüzde insanların İslam medeniyeti tasavvurunda ciddi anlamda sorun olduğunu düşünen Fuat Sezgin, *"Tefsir geleneği, hadis geleneği, kısaca 'rivayet geleneği' son derece ilmi usullerdir. Öte yandan bakıyorsunuz 'rivayet usulü' tarih ilminde de uygulanmış ve yüksek seviyede ilmi bir tarih geliştirilmiş. Avrupalılar bu noktaları hâlâ anlayamadılar. Müslümanların da anladığı söylenemez. Bu dediklerimi en güzel Taberî Tefsirinde müşahede edebilirsiniz."* ifadelerini kullanıyor.

Bilim tarihine Müslümanların yaptığı katkının hâlâ tam olarak bilinmediğini düşünen Sezgin şöyle devam ediyor:

"Çünkü ilimler tarihinde yanlış Rönesans tarifi var. Herkesin kafasında bu tarif mevcut: Yunanlılar ilimleri kurmuş, aradan asırlar geçmiş, XVI. yüzyıl sonlarında Avrupalılar yavaş yavaş bu ilimleri elde etmiş ve geliştirmeye başlamış. Peki! Bu ilimler Avrupalıların eline nasıl geçmiş, hangi coğrafyadan geçmiş, hangi muhteva ile geçmiş. Bunları uzun zaman Avrupalılara unutturdular. İlimler tarihi kitaplarında da bu hakikati görmezden geldiler. Bu tarihe karşı çıkanlar var. Ancak yanlış malumatlar, düşünceler o kadar derine inmiş ki, bunları kolay kolay tashih etmek mümkün değil. Bir neslin değil, birkaç neslin işi bu. Bu işin de çok şuurlu bir şekilde yürütülmesi lazım. Her şeyden önce İslam dünyasının bu çalışmalara yoğun olarak katılması gerek. Açıkça söyleyeyim: İslam dünyası bile bu yanlış düşüncelerin o kadar içinde ki birçok kişiye yaptıklarını anlatınca şaşırıp kalıyorlar. Yani işin ilginç tarafı Müslümanların tarihte ne kadar büyük yerleri olduğuna önce Müslümanları inandıracaksınız. Bu da işimizin ne kadar zor olduğunu gösteriyor."

"İslam medeniyetindeki yıpranmanın nedenini bulmak gerekiyor"

Fuat Sezgin'e göre özellikle son dönemlerde İslam medeniyetinde bir yıpranma oldu ve bunun nedenlerini tespit etmek gerekiyor. Sezgin, bu süreci şöyle anlatıyor:

"İslam dünyası, dünyanın merkezi hâlindeydi. Avrupalılar, Hindistan diye Amerika'ya ulaştıktan sonra dünyanın şartları değişti. İslam'ın politik, özellikle iktisadî gücü yavaş yavaş kayboldu. 1492 senesinde Müslümanlar, İspanya'yı tamamıyla kaybettiler. Daha önce Portekiz'i kaybetmişlerdi. Yani bütün Avrupa'yı terk ettiler. Bu bölgelerde geliştirdikleri bütün ilimler Avrupalıların eline geçti. Demek istediğim şu: Müslümanlar; sadece ilim üretmekle kalmadılar, kendilerinin yerini alacak insanları da yetiştirdiler. Esasında şöyle söyleyeyim: Müslümanların hem kendileri hem de dünya medeniyeti bakımından en büyük faydalarından birisi de İspanya'ya ayak basmalarıydı. İspanya'ya ayak basmalarından itibaren Müslümanlar kendi haleflerini de seçmişlerdi. Yani kaderlerini kendileri çizdiler. Müslümanlar; Bizans topraklarına ayak basarken yeni bir medeniyetin kurucusu olacaklarını, kurmaya namzet olduklarını göstermişlerdi. İspanya'ya ayak bastıklarında ise yerlerini alacak kültür dünyasını seçmişlerdi. Ben bunu, 'Bu kültür dünyasını biz yetiştiriyoruz' manasında anlıyorum. Çünkü onların kullandıkları pusula; İslam dünyasında yapılmış pusulaydı, bütün bilgileri İslam dünyasından gidiyordu. Kısaca Avrupa medeniyetinin istikbalini biz çizdik. Ama bu son geldikleri noktadan bizim sorumlu olduğumuz manasına gelmemeli. İlginç bir şekilde kendi sonlarını kendileri hazırlıyorlar, hem de akıl almaz bir süratle."

Ezcümle Fuat Sezgin, İslam dünyasının kendi tarihinden bile bîhaber olduğu ve Batı dünyasının enaniyet içinde yüzdüğü bir dönemde başta Müslümanlar olmak üzere tüm insanlığa bir yol açtı. Bu yol, tamamıyla hamasetten uzak bilimsel metodlarla ve hakkaniyetle çizilmiş bir yol. Şimdi Müslümanlar olarak başımızı iki elimizin arasına alıp merhum Sezgin'in çizdiği bu yoldan tüm kurum, kuruluş ve kişiler olarak gitmek zorundayız. Ancak bu şekilde Sezgin'in açtığı bu yolun bir kıymeti olacak.

"İslam dünyası, dünyanın merkezi hâlindeydi. Avrupalılar, Hindistan diye Amerika'ya ulaştıktan sonra dünyanın şartları değişti. İslam'ın politik, özellikle iktisadî gücü yavaş yavaş kayboldu. 1492 senesinde Müslümanlar, İspanya'yı tamamıyla kaybettiler. Daha önce Portekiz'i kaybetmişlerdi. Yani bütün Avrupa'yı terk ettiler. Bu bölgelerde geliştirdikleri bütün ilimler Avrupalıların eline geçti. Demek istediğim şu: Müslümanlar; sadece ilim üretmekle kalmadılar, kendilerinin yerini alacak insanları da yetiştirdiler."

“Bütün insanlığın ortak bilimler tarihi”

Dünyanın en önde gelen bilim tarihçilerinden olan ve İslam medeniyetinin, oryantalistler tarafından aktarıldığı gibi olmadığını yüzlerce eseriyle ispat eden Prof. Dr. Fuat Sezgin ne yazık ki tüm bu çalışmalarını Türkiye dışında yapmak zorunda kaldı. Bunun tek nedeni ise, 1960 yılında cuntacılar tarafından hazırlanan ve akademi camiasını hedef alan listeye “zararlı profesör” olarak girmesiydi. İstanbul Üniversitesinden ayrılmak zorunda kaldı, çünkü Prof. Sezgin, şarkiyat çalışıyordu ve bu cuntacılar için kabul edilemezdi.

1961 yılında, 36 yaşındayken Türkiye’yi terk etmek zorunda kaldı. Almanya’ya giderken yanında kıyafetleri dışında, sadece iki bavul dolusu fiş ve belge alabildi.

Fuat Sezgin; İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mahmut Ak tarafından bir konferans vermek üzere 2016 yılında davet edilince, ayrılmak zorunda kaldığı kuruma tam 56 yıl sonra dönebildi. 17 Ekim 2016 yılında İstanbul Üniversitesinin açılış dersini veren Prof. Sezgin, yıllarca yazdığı matematik, astronomi, kimya, coğrafya gibi bilimlerin hepsinin İslam kültür dünyasındaki büyük gelişmeleri ile sınırlandırmak yerine, çok daha genel bir çerçeveye odaklandı.

Açılış dersinin başlığının, neden “Bütün İnsanlığın Ortak Bilimler Tarihi” olarak belirlendiğini ise Prof. Sezgin şu sözlerle aktardı:

“Benim Frankfurt Üniversitesinde, daha sonra Tübingen Üniversitesinde bilimler tarihi profesörlük sorumluluğunu taşıyan üstün kafalı Matthias Schramm adlı bir dostum vardı. Birbirimizi bir kardeş gibi severdik. Bir gün yürürlükte bulunan bilim tarihi kitaplarının çoğunun, genelde gerçekleri çok az aksettiren basmakalıp hükümler taşıyan kitapçıklar olduklarını konuştuk, bunun üzerine, hayatımızı vakfettiğimiz alanı, ‘Bütün insanlığın ortak bilimler

tarihi’ diye adlandırmaya karar verdik. Bundan altı yıl önce kaybettiğim dostum Schramm’dan sonra bu adlandırmayı, ilk defa eski yuvam İstanbul Üniversitesinde huzurunuzda verdiğim konferansta kullanıyorum.”

Prof. Sezgin’in açılış konferansında altı çizdiği nokta, İslam medeniyetinin bilinenin çok öncesinde Batı’yı etkilemeye başladığıydı. İslamiyet’in kabulünden sonra Arabistan’ı, Mısır’ı, Suriye’yi, Irak’ı ve İran’ı sınırları içine alan büyük bir devlet kuruldu. Böylece Müslümanlar, ele geçirilen Bizans topraklarıyla, İran’da yaygın bilim ve kültür mirasıyla iletişimi sağlamlaştırdı. Müslümanlar tabii ki anadillerde yazılı kitapları Arapçaya çevirerek, yeni kültür dünyasının eski kültür dünyasının bir devamı olarak kalmasını sağladılar. Kitapların Arapçaya çevrilmesi işi 2. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar yoğun şekilde sürdü. Çevireler büyük çoğunlukla Yunancadan, kısmen Süryaniceden, Pehleviceden (İslam öncesi Farsça) ve Sanskritçeden yapılıyordu.

Prof. Sezgin, İslam’ın bu ikinci yüzyılını genellikle alma ve özümseme çağı olarak gördüğünü anlattı. Sezgin; bu kültürel gelişmenin, devrin tanınan hemen hemen bütün bilimlerde hissedilmeye başladığını belirtiyor. Prof. Sezgin, “Bu dönemde hem İslam dünyasının ve bence bütün bilim tarihinin en akıllı ve en verimli şahsiyetlerinden biri olan Câbir b. Hayyam bu yüzyılda yaşamıştı. Câbir, kimya bilimi ile başladı. Önceki nesillerden gelen münferit bilgilere ve kendi tecrübelerine dayanarak geliştirdiği fikirler vasıtasıyla sağladı bir sentez vardı ki, biz bunu kimya adı altında yeni bir bilim kurulması olarak değerlendirebiliriz.” diye konuştu.

Oryantalist çalışmalar ile İslam medeniyeti arasındaki ilişki

Prof. Sezgin; açılış konferansında, neredeyse çalışma hayatı boyunca sürekli olarak anlattığı ve anlatmaktan bıkmadığı bir başlığa da dikkat

çektik; acaba oryantalist çalışmalar, İslam bilimleri durakladığı için mi ortaya çıktı?

Prof. Sezgin’in bu soruya verdiği yanıt çok net. Ünlü ilim adamı, “Bunun gerçekle hiçbir ilgisi yoktur.” dedi ve şöyle devam etti:

“Oryantalist çalışmaların oldukça erken bir zaman basamağında İslam bilimlerinin 10. yüzyılda altın çağı yaşadığı, 12 ve 13. yüzyılda duraklamaya, gerilemeğe başladığı fikri ileri sürüldü ki, bunun gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Araştırmaların çoğaldığı günümüzdeki yaratıcılığın 15. yüzyılda da çok yüksek bir düzeyde olduğunu görüyoruz. 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında, Avrupa’nın bazı muhitlerinde, daha ziyade ekonomi ve endüstri alanlarında İslam âlemine nispetle bir gelişme görülmeye başladyısa, bu genişleyip yaşanan her devletin karşılaştığı zaman faktörünün bileşenidir.”

Prof. Sezgin’e göre bilim, İslam dünyasından Avrupa’ya yayıldı. Bu bilgilerde Portekiz Atlas Okyanusunda ciddiye alınan denizci bir devlet oldu. Bunda en büyük rolü de, Müslümanların 711’de İber Yarımadasına yerleşmeleriyle Avrupa ile kurduğu iletişim sonucu elde edilen denizcilik bilgisi, haritalar, silahlar, gemi tipleri ve kılavuzlar oynadı. Prof. Sezgin, Kristof Kolomb’a ilişkin ilginç bir detay da verdi: “Dünyayı, güneye doğru sivrilen bir armut gibi zanneden Kristof Kolomb, kendisine İtalya’dan gönderilen bir Arap haritasıyla Amerika’nın kâşifi olma şöhretine ulaştı.”

“13. yüzyılın ikinci yarısında İslam bilim adamlarına saldırılar başladı”

Prof. Sezgin; Avrupa’da 13. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, İslam bilimlerinin özümseme sürecinin başladığını ancak aynı dönemde İslam bilim adamlarına karşı ağır ve keyfi saldırıların başladığı ve bu durumun şiddetini artırarak son yüzyıllara kadar sürdüğünü belirtti.

Bilim tarihi neden insan ve toplum bilimlerini dışlamaktadır?

RECEP ŞENTÜRK *

Pozitivist bilim anlayışına göre "gerçek" bilimler gözlem ve deney metotlarını kullanarak ölçülebilir bilgiler üreten doğa bilimleridir. Bu indirgemeci yaklaşım, maalesef, bilim tarihini de esir almıştır.

Bu yüzden bilim tarihi de fizik, kimya, astronomi ve coğrafya gibi sadece doğa bilimlerinin tarihine odaklanıp, hukuk, felsefe, edebiyat, İslamî ilimler, tarih ve benzeri diğer bilimleri ihmal etmiştir.

Peki, bu neden böyle olmuştur? Daha açık bir ifadeyle bilim tarihçileri neden insan ve toplum bilimlerini görmezlikten geliyorlar? Kanaatimce bilim tarihçilerinin insan ve toplum bilimlerini ihmal edip görmezden gelmeleri tesadüfi olmayıp, benimsedikleri pozitivist dünya görüşü ve bilim anlayışının bir sonucudur. Çünkü pozitivist ontoloji, epistemoloji ve metodoloji, ideal manada sadece doğa bilimlerinde ve doğa bilimlerine öykündükleri ölçüde de toplumbilimlerinde uygulanmaktadır;

insan ve din bilimleri alanında zaten uygulanamaz. Bu yüzden pozitivist bilim anlayışını benimseyen bilim tarihçileri zaten tam anlamıyla bilim kabul etmedikleri disiplinleri ilgi alanları dışında tutmayı tercih etmektedirler.

Ontolojik açıdan baktığımızda, pozitivism, materyalist bir varlık anlayışına sahip olduğu için maddî olmayan varlıkları inceleyen veya maddî dünya ile ilgilenmeyen bilimleri yok sayma eğilimindedir. İnsan bilimleri ve din bilimleri; edebiyat, estetik gibi felsefi konuları, tanrı, ahiret, melekler gibi metafizik konuları kendilerine alan olarak seçmişlerdir. Dolayısıyla din bilimleri, pozitivistlere göre zaten var olmayan metafizik varlıkları ele aldıkları için bilim bile sayılmayıp, pozitivist üniversite dışına itilmişlerdir.

Epistemolojik açıdan bakıldığında, insan ve din bilimlerinin bilgi kaynakları pozitivistler tarafından bilgi kaynağı olarak kabul edilmez. Tarih, edebiyat ve felsefe gibi deney ve gözlem imkânı olmayan alanlarda bilgi kaynağı olarak nadiren duyular kullanılır. Hâlbuki pozitivist yaklaşıma göre duyular, yegâne bilgi kaynağıdır. Bundan da öte din; vahyi, bilgi kaynağı olarak kabul eder. Pozitivistler vahyi de bilgi kaynağı olarak kabul etmezler.

Aynı şekilde, metodoloji açısından bakıldığında, pozitivistler, deney ve gözlem metotlarını kullanmayan bilimleri de bilim saymayıp görmezlikten gelme eğilimindedir. İnsan ve toplumbilimleri söz konusu olduğunda pozitivist

bilim metotları ile yapılabilecek araştırmalar son derece sınırlıdır. Çünkü insan ve toplumbilimlerinin âlet kutusu çok daha zengin olup başka birçok metodu barındırmaktadır.

Pozitivist bilim anlayışı; bilimin objektif olması gerektiğini, normatif disiplinlerin bilimsel yaklaşımdan uzak oldukları için bilim sayılmamaları gerektiğini savunur. Bunların başında hukuk gelir. Bu yüzden hukukun bir bilim sayılıp sayılmaması gerektiği tartışmalıdır. Din bilimleri de aynı şekilde normatif bir bakış açısına sahiptir. Bu açıdan bakarsak; pozitivistler, normatif bir yaklaşım benimseyen din bilimlerini de etik ve hukuk disiplinlerini de bilim dışı görürler.

Artık pozitivistin sebep olduğu bu yanlış bir an önce düzeltip, tüm bilimlere eşit yer veren, ayrımcılıktan uzak ve daha kapsamlı bir bilim tarihi anlayışına yönelmemiz gerekmektedir. Bu da indirgemecilikten uzak çok katmanlı bir ontoloji, epistemoloji ve metodoloji yardımıyla gerçekleştirilebilir. Atacağımız ilk adım; pozitivist varlık, bilgi ve yöntem anlayışı ile pozitivist bilim tasnifini terk etmek olmalıdır. Bilim tarihi araştırmalarına gençliğinde önce hadis tarihi ile başlayan, ömrünün sonunda ise edebiyat ve felsefe tarihine el atan Fuat Sezgin hocamız bu konuda güzel bir örnek teşkil etmektedir.

* İbn Haldun Üniversitesi Rektörü.

Ancak Prof. Sezgin'e göre, Müslümanları savunanlar da vardı. "Bunlar çok azınlıkta kalıyordu" diyen Prof. Sezgin, "En ünlü savunuculardan biri J. W. Goethe idi. Burada Goethe'nin paha biçilmez bir sözünü sizlere sunmak istiyorum: 'Bu harikulade düşüncelerin meyvelerinden nasibimizi almak istiyorsak, kendimizi Doğu'ya kavuşturalım, onun kendisi bize gelemeceğine göre... Tercüme bizi sürüklemek, bize kılavuzluk etmek açısından paha biçilmez değerde olabilir, ama... Bu kitaplardaki dil, dil olarak ilk rolü oynuyor. Bu hazinelerin kaynaklarını aracı tanımayı kim istemez ki!' ifadelerini kullandı.

"Rönesans, bilimler tarihinin en karanlık ve haksız görüşüdür"

Prof. Sezgin; bilimler tarihinin en karanlık ve en haksız ve ne zaman kim tarafından ileri sürüldüğü bilinmeyen görüşlerden birinin Rönesans olduğunu, konferansta bir kez daha tekrarladı. Sezgin şöyle konuştu:

"Rönesans, 18. yüzyıldan beri modern insanın dimağında, çok zaman çocukluğundan itibaren çöktürülmüş bir haksızlıktır. Bu bazen, 'bütün Orta Çağın inkâr' şeklinde yumuşak bir anlam gibi bir tarif bulur. Ama gerçekte o, insanların ortak bilimler tarihinde Müslümanların katkısı olan sekiz yüz yıllık yaratıcılık evresinin varlığının bilerek veya bilmeyerek yok edilidir. Bu Rönesans

anlayışını felsefe tarihçisi Fransız Etienne Gilson, 1955'te yazdığı kitabında 'Profesörler Rönesansı' diye alaya alıyor. Demek istiyor ki, birkaç profesör bir gece toplantısında böyle asılsız bir düşünceye geldiler. Tekrarladılar, tekrarladılar, kendilerini de inandırınca kadar..."

"Müslümanlar 10. yüzyılda, Avrupalıların 19. yüzyılda ulaşacakları noktadaydı"

Prof. Sezgin, Müslümanların daha 11. yüzyılın başlarında Bîrûnî'nin matematiksel coğrafyayı kurmasına şahit olduğuna dikkat çekti. Sezgin'e göre, 18. yüzyıla kadar Avrupalıların ellerindeki

bütün doğru haritalar, enlem-boylam cetvelleri, İslam dünyasında geliyordu. Avrupalılar, boylamların sıfır derecesini bilmedikleri için çoğunluklu hatalarla uğraştı. Fuat Sezgin; "Acı gerçek şudur ki, bütün bu haritaların 18. yüzyıla kadar İslam dünyasından geldiğini Müslümanlar da hatta Kâtip Çelebi gibi bir bilgin de bilmiyordu. İnsan coğrafyasında yani beşerî coğrafyada ise Müslümanlar, daha 10, 11 ve 12. yüzyılda Avrupalıların 19 ve 20. yüzyılda ulaşacakları düzeyde bulunuyordu." diye konuştu.

Prof. Sezgin, 56 yıl sonra gittiği İstanbul Üniversitesindeki açılış konferansını şu sözlerle tamamladı: "Osmanlılar, gerilemenin verdiği duygunun zararlarını gidermek için 'Nizam-ı Cedid' diye sınırlı bir reform hareketine 18. yüzyılda geçti. 19 ve 20. yüzyılda yaygınlaşan bu hastalığa Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşundan sonra getirdiği reformlarla reaksiyon gösterdi. Ben, bu reformların gerekliliğine inanan birisiyim. Atatürk; bir bilim tarihçisi değildi, Müslümanların bütün insanlığın ortak bilimler tarihindeki yaratıcı yerlerini, ondan sonra bir aşağılık duygusuna düştüklerini ve bunun sebeplerini bilemezdi, ona yardımcı olacak bir bilim tarihçisi de yoktu. Şimdi en doğru hedef, bütün insanlığın ortak bilimler tarihinin en az 800 yıllık evresinin yapıcılar olma şuurunu taşıyarak, bugünkü modern dünyanın geliştirilmesine yaratıcı şekilde katılmaktır."

Hikmette ifrat olmaz

.....
RIZA TEVFİK KALYONCU *

Prof. Dr. Fuat Sezgin'i bir bilim adamı olarak mümtaz hâle getiren, hiç şüphesiz onun bilim dünyasına yaptığı katkılar ve bu katkılarının nedeni olarak onun çalışma ahlakıdır. Peki, genel olarak bu çalışma ahlakı, İslam ahlak felsefesi açısından nasıl düşünülebilir? İslam ahlak felsefesinin çalışma eylemiyle ilgili olarak kavramsal dünyasında Prof. Dr. Fuat Sezgin'in özverili çalışma temposu nasıl tasvir edilebilir?

İslam ahlak filozoflarının geliştirdiği sistemde; erdem, fazilet kavramıyla karşılaşılır. Fazilet ise, örneğin, iki aşırı ucun ortasındaki, süreklilik ifade eden iyi davranıştır. Geleneğimizde, ifrat ve tefrit arası olarak yaygınlık kazanmış bu tanıma göre, örneğin, cesaret erdemi, korkaklık ve aşırı cesaret arasında bulunan ve sürekli olarak akıl

tarafından denetlenen, iyilik elde etmeye yönelik atılganlıktır. Başka bir örnek vermek gerekirse cesaret; bir insan köprüden atladiysa, eğer yüzme biliyorsanız, tereddüt etmeden onu kurtarabilmek için atlayabilmektir fakat diğer taraftan yüzme bilmiyorsanız bu eylemden kaçınmak, başka yollar aramak suretiyle kurtarmaya teşebbüs etmek de bu erdeme dâhildir. İslam filozofları; cesaret, iffet gibi erdemlerin "aşırılık" hâlinin fazilet sayılmaması gerektiğini düşünürler. Fakat "hikmet" erdemi, bu genel kuralın bir istisnasıdır. Diğer bir deyişle hikmet erdemi, ifrat ve tefrit arasındaki zıtlığa konu olamaz. Bu zıtlık, insanın yaşamsal eylemleri için geçerlidir fakat varoluşsal ve salt iyilik (mahza hayır) olan eylemler bu zıtlığa dâhil değildir. Bunun arkasındaki temel neden, hikmete adanmanın diğer erdemlerin aksine fazlaştığı durumlarda insan benliğini zevale götürmemesidir. Hikmet; insanın varlığının gayesi olmasından ötürü, bütün diğer eylemler ve erdemler ona temel olacak şekilde yaşanabilir. İslam filozoflarının anladığı manada, hikmet erdeminin fiili olan düşünme (nutk), sonuçsuz bir zihin dolaşımından ziyade, anlam, bilgi ve daha da genel bir tabirle hayır üretebilme yetisidir.

Buraya kadar anlatılanlar meselenin teorik boyutu olarak düşünülebilir. Prof. Dr. Fuat Sezgin hocanın kendi dilinden hayatı hakkında anlattığı hususlar, tüm bu teorilerin pratiğe dönüşmesidir. "Fuat! Günde kaç saat çalışıyorsun?" diye sordu. '13-14 saat

çalışıyorum' dedim. O zaman bana: 'Bu çalışmayla âlim olamazsın. Eğer âlim olmak istiyorsan bu miktan artıracaksın.' dedi. Ben, bu konuşmadan sonra çalışma saatlerimi yavaş yavaş artırdım. 17 saate kadar çıkardım. Uzun zaman böyle devam ettim."

Burada âlim olmak, hikmete ulaşmak idealinin bir parçası olarak görülebilir. Dikkat edilirse çalışmak, salt dünyevî bir şeye indirgenemeyecek "âlim olmak" vurgusuyla eşleşiyor ve bir ideale dönüşüyor. Aşağıdaki örnekte de Fuat Sezgin Hocanın ilim erdemine ulaşmak için bir insanın kendi kendisiyle nasıl yarıştığını gösteren, "hikmette ifrat olmayacağını" bariz bir delilidir:

"6 ay kendimi Arapça öğrenmeye verdim. Evimde babamdan kalma 30 ciltlik bir Taberî Tefsiri vardı. Onu okumaya başladım. Başlangıçta anlamıyordum. Türkçe tefsirlerle karşılaştırarak, yavaş yavaş tefsirin içine girmeye çalıştım. Günde aşağı yukarı 17 saat çalışıyordum. Erken kalkıyordum, gece geç yatıyordum, evden hemen hemen hiç çıkmıyordum. 6 ay sonra Taberî Tefsirinin 30 cildini bitirmiş oldum. Başlangıçta hemen hemen hiç anlayamadığım bu tefsiri 6 ayın sonunda gazete gibi okuyordum. O hızla yani 17 saatlik bir tempoyla çalışırsanız bunu siz de başarabilirsiniz, bundan eminim."

* İbn Haldun Üniversitesi Felsefe Bölümü.

Cultural, natural riches of eastern Black Sea region documented

Stretching from Marmara to the northeastern borders of Turkey, the Black Sea region is a hidden cultural gem that has been waiting to be discovered for centuries. Known for its green highlands and unique traditions and cuisine, the region itself is a living cultural asset.

As a part of "Traces of Time in Black Sea: Black Sea Culture Inventory Project," the Eastern Black Sea Project Regional Development General Management (DOKAP) investigated eight eastern Black Sea regions inch by inch for two years to register their cultural asserts.

The project, which included provinces of Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Samsun and Trabzon, registered 5,697 cultural and 741 natural assets. The inventory subcategorized the assets under the titles of natural assets, folk culture and museum, featuring more than 300,000 photographs, 42,000 minutes long 4K video recordings and 300 360 degree videos. The multicultural structure of the Black Sea region has been come to the forefront thanks to the inventory. The experts and academics

from universities in the region documented locals' traditions to social relations, religions, economic transactions, arts, crafts and cuisine. Apart from the cultural assets, regions, lakes, rivers, plateaus and caves were recorded by the experts.

However, putting the inventory together was not enough. In order for inventory to be accessible to everybody as well as the government offices, new software was developed. Online Inventory

Management, Integration and Publication System (ONEYYAS) interactively takes its users to the uncharted territories of the Black Sea region with a single click on karadeniz.gov.tr.

DOKAP President Yusuf Mengi said the inventory is more than data collecting and a research project. "Our aim is to present the scientific data to enable officials to take the necessary steps to improve Black Sea's tourism potential," he added.

Archaeologist Pınar Ersemiz, who took active part on the project underlines that the main target of the Black Sea

Culture Inventory Project is to provide the necessary data for the cultural and touristic development of the region.

"The eastern Black Sea region is a perfect destination for individuals as well as touristic groups. With the inventory, tourists will be able to travel across the region more informed. They will have a chance to interact with the unique local culture," Ersemiz concluded.

Yalnız bir ömür: Fuat Sezgin

.....
HALİL İBRAHİM İZGİ *

Prof. Dr. Fuat Sezgin, bir bilim tarihçisi olarak sadece Türkiye'nin değil tüm insanlığın ortak mirası olan bilim geçmişini, İslam bilim tarihini ciltler dolusu araştırmalarla keşfetti. Türkiye, bilim tarihi yolculuğuna başladığı zaman bu büyük hazine ile yüzleşmeye hazır değildi. Tarih anlatısı; geçmişin köhneliği, İslam'ın geri bırakan özellikleriyle dolup taşıyordu. Ayrıca bir hazine varsa bunu biz bulacak değildik. Nitekim Fuat Sezgin de Alman bilim adamlarından aldığı ilmi desteklerle büyük bir yolculuğa çıktı. Ama ondaki cevher sadece bilim tarihinin arkeoloğu olmak değildi. Tarihi bağlamı içinde ele alan ve medeniyetin üretici gücüne işaret eden hakkaniyetli bir ilim anlayışı vardı. Öncelikli gündemi, ilmi çalışmalarını kesintisiz olarak sürdürülebilmektir. Bunun için ilmi anlamda bir sürgün yeri olan Frankfurt'ta uzun seneler geçirmeyi göze aldı. Kendi korunaklı alanındaki çalışmalarını için katkısını sunan kimseye vefasızlık göstermedi. Bunun başında kendine imkânlarını açan Alman üniversite çevreleri geliyordu. Kendine sağlanan imkânları titizlikle kullandı ve ayırım yapmadan öğrenciler yetiştirmeye ciddi mesai ayırdı.

Türkiye, kendi tarihini okumaya hazır olduğu zaman Fuat Sezgin'le yollar tekrar keşişti. Bu,

aynı zamanda Almanya ile olan ilişkilerinin zayıflaması anlamına geliyordu. İslam Bilim Tarihi Müzesinin sağlığında açılması bu büyük bilim insanı için ömrünün son demlerinin güzel geçmesini sağlayan gelişmelerden olsa gerek. Fuat Sezgin, İslam bilim tarihi mirasını Türkiye'ye getirdiğinde hem ilmi dünyada hem yönetim kademesinde hem de halk nezdinde ciddi bir karşılık buldu. Eserlerinin tümünün Türkiye'ye gelmesi ise yerine getirilemeyen bir vasiyet olarak duruyor. Alman ve İngiliz müzeleri, topraklarımızdan çalınan eserlerle doluyorsa benzer şekilde bilim tarihimizin köklerini de kendi uhdelerinde tutmak istiyorlar. Bu, anlamak istediğimiz takdirde bizim için büyük bir ders. Zira darbe dönemlerinin ardında yokluğa mahkûm etmek istediğimiz bir ilim adamının bizim için bize rağmen neler yapabileceğinin bir göstergesi.

Fuat Sezgin'in temel tezi, bilim tarihinin kayıp halkalarını ortaya çıkarmaktı. Bunu yaparken Türk ya da İslam gururunu tamir etmeyi birincil bir amaç olarak görmemişti. O, sadece geçmişe duyduğu vefayı ilmi araçlarla göstermek istiyordu, başardı da.

Bir kişi olarak Fuat Sezgin'i bir tarafa bırakarak düşünce düzleminden devam etmemiz gerekirse ki öyle olmalı, karşımıza bambaşka bir manzara çıkıyor. Kendine, milletine ve geçmişine sonsuz güven duyan bir düşünce anlayışı, bizi sadece geçmişimizle buluşturmakla kalmayacak, aynı zamanda yeni bir gelecek kurmamız için ilham verecektir.

İslam düşünce dünyasının nüvelerinden Bağdat'taki Dar'ul-Hikme'nin tercüme bürolarıyla dünya ilminin İslam irfanıyla nasıl hemhâl olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Erken dönem İslam bilim çevrelerinin doymak bilmeyen ilmi iştahı sadece İslam dünyası için değil tüm dünya için kıymetli ve güzel meyveler husule getirdi.

Bu yönüyle Fuat Sezgin'in ortaya koyduğu bilim tarihi, özelde İslam dünyasını ilgilendirse de tüm dünyanın hikâyesini anlatıyor. Erken dönem İslam bilim adamları, dünyanın tüm birikimini kendilerinde toplayacak öz güvene sahipti. Bunun içinde antik Yunan da yer tutuyordu. Yüksek öz güvene sahip parlak beyinler, dünyayı sadece bilimin ışığıyla aydınlatmadılar, aynı zamanda adalet için de meşale oldular.

Etkileşimin olmadığı bir bilim dünyası, zamanla içinde kendini tekrar etme ve körelme riskiyle maluldür. Tarihin Batı'da tezahür eden bu gerçeği, Doğu'da da yaşandı. Fuat Sezgin'in kolonyal anlatıyı kökünden söken İslam bilim tarihi çalışmaları, tüm dünyanın hikmeti nerede kaybettiğini görebilmesi için de ciddi bir fırsat.

2019 Fuat Sezgin Yılı, Türkiye'de "ilim müminin yitiğidir" anlayışı ile yapılırsa büyük faydalar ortaya koyabilir. Bunun için rahmetli Fuat Sezgin'in eserlerini olduğu kadar düşünce sistematini de doğru kavrama mecburiyetindeyiz.

Şanlı bir geçmişe sahip olmakta kalır ve bundan bir enerji üretmezsek şatafatlı kutlamaların gölgesine büyük bir fırsatı daha heba etmiş olacağız. Fuat Sezgin'in tüm dünyaya anlatmaya çalıştığı büyük hikâye, hepimizin birbirimizle birlikte var olduğumuzdu. Kayıp parça olan İslam bilim mirasını da yeni bir tablo değil, önünde saygıyla izlediği büyük bir eserin parçası olarak görüyordu.

Bu yıl, düşünmeyi düşünmek ve tartışmayı tartışmak için kıymetli bir periyot... Ezberlerin ötesinde bir dünyaya yaklaşabilirsek, rahmetli Fuat Sezgin'i de bir ömür süren fikri yalnızlıktan da kurtarmış olabiliriz.

* Köşe yazarı.

المؤتمر الرابع للمجلس العربي للعلوم الاجتماعية في بيروت

حول ثلاثة محاور رئيسية هي السلطة والفاعلون والسياسات، الحدود، الهجرة والتهجير والإيكولوجيات، المجتمعات والعنف.

ويذكر بأن المؤتمر مفتوح للأوراق العلمية من كافة العلوم الاجتماعية والتخصصات الريفية، ولجميع الباحثين من أي مكان في العالم. ويشجع المؤتمر الباحثين والباحثات من المنطقة العربية، سواء القاطنين فيها أم خارجها، بتقديم طلبات المشاركة. ويشترط المؤتمر على مقدمي الطلبات أن يكونوا من حملة شهادة الماجستير على الأقل، وأن يكونوا منخرطين بصفة فاعلة في أبحاث العلوم الاجتماعية. ويمكن للأوراق أن تتناول ظواهر معاصرة أو تاريخية، ويركز المؤتمر بصفة خاصة على الأبحاث المقارنة، والعبارة للأقطار، والعالمية.

يعقد المجلس العربي للعلوم الاجتماعية المؤتمر الرابع بعنوان "السلطة والحدود والإيكولوجيات في المجتمعات العربية: ممارسات وتصورات"، في 12-14 أبريل / نيسان 2019 في فندق كراون بلازا، بيروت.

يقدم أكثر من 120 باحثًا وباحثة من 20 دولة حول العالم (بما في ذلك 12 دولة عربية) أعمالهم في المؤتمر، كما ستقوم مجموعة كبيرة من أصحاب وصاحبات المنح والزمالات في المجلس بمشاركة ومناقشة أعمالها خلال المؤتمر.

وسيشتمل هذا اللقاء عددًا من الأحداث والأنشطة المتعددة، مثل النقاشات حول الطاولة المستديرة، ومعرض للكتب، وجلسات مؤلفين.

وينظم المؤتمر الرابع للمجلس العربي للعلوم الاجتماعية

Dünyaya deneysel bilim metodunu hediye eden Müslüman âlim: İbn Heysem

Haber: Enis Doko

Bilim tarihi aslında bugün birçoklarının düşündüğünden çok daha gerileri uzanıyor. “İnsanlığın en büyük icadı nedir?” sorusuna verilecek yanıtlardan birisi bilimsel metottur. İşte bu metot; insanlığın, tıptan mühendisliğe, fizikten kozmolojiye kadar birçok alanda büyük ilerleme sağlamasının yolunu açtı.

Bilimsel metodu kimin kullandığına bakıldığında ise ilk akla gelenler arasında Newton ya da Galileo bulunur. Bilim tarihçilerinin çoğunluğunun ise bu soruya vereceği yanıt çok büyük olasılıkla Roger Bacon olacaktır. Ancak konu ile ilgili olarak ayrıntılı bir çalışma yapıldığında, bilimsel metodu, Roger Bacon’ı da etkileyen ve ondan 250 yıl önce yaşamış Müslüman bilim insanı İbn Heysem’in keşfettiği ortaya çıkar. Hatta Roger Bacon’un ünlü eseri Opus Majus’un beşinci bölümünün Heysem’in yazdıklarına çok benzediği belirtilir.

Optik, görme ve deneysel psikoloji...

İbn Heysem; Batı’da, “Alhazen”, “İkinci Batlamyus” ve “Fizikçi” isimleriyle de biliniyor. İbn Heysem; en önemli çalışmalarını optik alanında yaptı, ışığın düz çizgide hareket ettiğini, sonlu bir hıza sahip olduğunu, farklı ortamlara geçerken kırıldığını ve farklı renklerden oluştuğunu deneysel olarak gösterdi. Bugün hâlen kameralarda kullanılan “camera obscura”, onun geliştirdiği bir alettir.

İbn Heysem’in çalışmaları bununla da sınırlı değil. Ünlü ilim adamı gözün nasıl gördüğünü de açıkladı ve o dönemin hâkim paradigmasını reddederek gözün ışık yaymadığını, cisimlerden yayılan ışığı yakaladığını savundu. Görmenin ve optik yanılsamaların psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalardan dolayı da kimi bilim tarihçilerince deneysel psikolojinin kurucusu olarak da görülür.

“Beni körü körüne izlemeyin, deney yapın”

İbn Heysem’in döneminin bilim insanlarından farklı olmasını sağlayan başka bir unsur daha bulunuyor. Heysem, sadece teoriler ortaya koymakla yetinmedi, bunları çok hassas deneylerle göstermeye çalıştı ve bunun da ötesine geçerek yaptığı deneylerde

kullandığı süreçleri ayrıntılarıyla okuyucusuna aktardı.

Kendisine körü körüne inanılmasını istemeyen Heysem, insanları yaptığı deneyleri tekrarlamaya davet etti ve bunun için de gerekli tüm bilgileri verdi. Ünlü âlim, Aristo gibi büyük düşünürlerin sorgusuz kabul edildiği bir dönemde, deneyin ve rasyonel düşüncenin herkesin üstüne koymasını gerektiğini savundu. Bu, o dönem için kuşkusuz devrimci bir yaklaşım olarak kabul ediliyor.

İbn Heysem, aslında bununla da yetinmedi. Bilimin temel yaklaşımlarından olan “tümevarım” kavramını, ünlü İngiliz filozof Francis Bacon’dan 6 asır önce savundu ve Aristo’nun tümevarımsal çıkarımları dışlamasını şiddetle eleştirdi. Ayrıca “Ockham’ın Usturası” olarak bilinen ve rakip hipotezler içinde en az varsayımı yapan hipotezin seçilmesi gerektiğini ifade eden bilimsel ilkeyi, Ockhamlı’dan üç asır önce, ünlü kitabı “Kitap el-Menâzir”da başarı ile uyguladı.

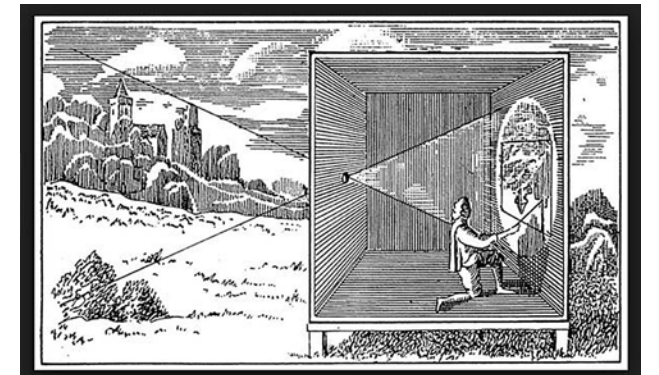
Heysem; ayrıca matematiğin, astronomi dışındaki alanlarda ustalıkla uygulanabileceğini gösteren ilk bilim insanları arasında yer alıyor. Bu da onu matematiksel fiziğin öncüleri arasına sokuyor. Bu nedenle; Bradley Steffens, bilimsel metodun

bütün kritik öğelerini uygulayan Heysem’i anlattığı kitabında, “İbn Heysem: İlk Bilim İnsanı” ifadesini kullandı. Bu, aynı zamanda söz konusu kitabın da ismidir; Ibn al-Haytham: First Scientist”

“Bilim, Allah’a yakınlaşma aracı”

Müslüman âlim İbn Heysem’in çalışmaları Latinceye çevrildi ve Batı’da, İslam dünyasında olduğundan daha etkili oldu. Descartes, Bacon, Kepler ve Pecham gibi Batılı bilim insanları ondan etkilendi. Hatta Rönesans döneminde optik alanının etkili isimlerinden Vitello’nun ünlü eseri “Perspectiva”nın, aslında Heysem’den intihal edildiği bilim tarihçilerinin genel kanaati durumunda...

Dindar bir bilim adamı olan İbn Heysem; bilim çalışmalarını, Allah’a yakınlaşma aracı olarak gördü. Onun şu sözleri, çalışmalarını ve Allah’ı nasıl gördüğünün en güzel örneklerinden biridir: “Ben sürekli gerçeğin ve bilginin peşinde koştum, Allah’ın ihtişamına ve yakınlığına erişebilmek için gerçeği ve bilgiyi aramaktan daha iyi bir yol olmadığını inandım.”

“Gerileme” ile “bugüncülük” salınımında İslam bilim tarihi

HASAN UMUT *

İslam araştırmaları sahasının en çetrefilli alanlarından birisidir bilim tarihi. Bilimsel aktivitelerin bilhassa Gazzâlî’den sonra gerilediği, sonrasında kayda değer çalışmaların yapılmadığı şeklindeki ön kabul, İslam bilim tarihi sahasının üretken bir zemin kazanmasının önünde ciddi bir engel olageldi. “Gerileme” gibi tanımı muğlak, kendinden menkul ve yeni açılımlara imkân vermeyen bir çıkış noktasından hareketle, İslam toplumlarının bilimsel tecrübesi hakkında tüm dönem ve coğrafyaları kapsayacak, üretken ve zengin bakış açılarına vesile sorular sormamız epeyce bir süre pek mümkün olmadı.

İslam tarihi boyunca farklı bilgi havzalarında telif edilmiş binlerce eserin incelenmeyi beklediğini düşündüğümüzde, bilim tarihi sahasının daha fazla araştırmacıyı hak ettiğini ifade etmek gerekir. Bilim tarihi çalışmak için gerekli olan tarih formasyonu ile bilimsel/teknik ve dil yeterliliklerinin, yeni araştırmacıların bu sahaya ilgi duymalarının

önündeki temel meydan okuma olduğu düşünülse de, modern Müslüman toplumlarındaki esas problemin yukarıda kısaca betimlediğim yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Bugün artık gerileme paradigmasının şartlanmışlığı ve kısır döngüsü içerisine girmeden ortaya konmuş hatırı sayılır bir literatüre sahibiz. Her ne kadar popüler düzeyde de olsa hâlâ “altın çağ” ya da “bilimi donduran Gazzâlî” türü retoriklere muhatap olsak da, akademik düzeyde İslam bilim tarihi, yeni kaynaklara ilgiyi artıran, farklı sorulara kapı açan, muhtelif bilgi havzaları ve bilginler arasındaki etkileşimi ve kültürler arası bilgi aktarımını öne çıkaran yeni bir yaklaşımla ilerliyor. Bu bakımdan, aşağılanmışlık ya da hamaset girdabına düşmeden derinlikli çalışmalar yapabilmek için uygun bir zemine sahip olduğumuzu söyleyebiliriz.

Yine de bir başka büyük perspektif sorunu ile hâlâ karşı karşıya olduğumuzu vurgulamalıyım: “Bugüncülük” olarak ifade edebileceğim bu yaklaşım, yeni tarz İslam bilim tarihi yazımına itiraz sadedinde öne sürülen en yüksek seslerden birisi. Bu anlayışın temel yaklaşımı şu soruyla özetlenebilir: “Eğer İslam toplumlarında doğa, evren ve insana olan ilgide bir gerileme olmadıysa, rasyonel düşünce de ortadan kalkmadıysa, neden bugün Müslüman ülkeler bilimde geri durumdalar?”

Bu sorunun soruluş tarzında mündemiç akıl yürütmeyi ve Müslüman ülkelerdeki bilim meselesini tanımlama biçimini sorunsallaştırma hakkımı saklı tutmakla birlikte, bilim tarihi disiplininin, günümüz bilimsel birikiminin

serencamına dair önemli veriler sunabileceğini kabul ettiğimi baştan söylemek isterim. Öte yandan çağdaş bilim meselelerinin şahsî ilgi alanıma girdiğini de ekleyeyim. Fakat bu tür soruların öncelikli muhataplarının İslam bilim tarihçileri olmadığını hatırlatmakta fayda görüyorum. Totoloji kokan bir izah olacak biliyorum ama bilim tarihi, her şeyden önce bir tarih disiplindir ve kaygılarından birisi, geçmiş kendi bağlamından koparmadan ve dahi bugünün şartlanmışlıklarını geçmişin taşıyamayacağı bir yük hâline getirmeden bilgi üretmektir. Tarihin, çağdaş bilim serüvenimizi anlama çabasında başvuracağımız bilgi bütünlerinden sadece birisi olduğunu hatırlamamız gerekli. Onu, bütün ana soru(n)larımızı cevaplaması gereken bir mahkûm hüviyetinden çıkarmamız gerekiyor ki, İslam bilim tarihi söz konusu olduğunda bu gereklilik çok daha acil durumda. Dahası, günümüz bilim problemlerinin muhasebesini yapma ve bunlara çözüm yolları sunma noktasında birincil sorumluluğu bilim tarihçilerden ziyade, bilim insanlarımızda, ilgili kurumlarımızda ve de bilim stratejisi geliştirilmesinde rol oynayan, zaman bakımından günümüze daha yakın etkenlerde aramak daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatindeyim. Bu anlayış, hem bilim tarihçiliğimizi rahatlatacak hem de günümüz bilim meselelerinde faturayı tarihsel figürler ve hadiselerle çıkarma kolaylığına kaçmadan, asıl muhatabın bugünün insanları olduğunu anımsamamıza vesile olacaktır.

*McGill Üniversitesi İslam Araştırmaları Enstitüsü Doktora Adayı.

Turkey’s largest mosque opens in Istanbul

The largest mosque of Turkey opened for worship in Istanbul. The opening of Çamlıca Mosque after a six-year construction period coincided with the holy night of the Islamic month of Rajab.

The 63,000-capacity mosque on Istanbul’s Çamlıca Hill in the Asian side of the city opened for worship with Fajr prayers and Adhan, call for prayer.

Built in the Ottoman-Seljuk style of architecture, the mosque can be easily viewed from every corner of the city. It is not only a mosque but also a complex, which includes a museum of Turkish Islamic art, a library, an art gallery, a conference hall, workshops as well as a car park with a 3,500-car capacity.

It has six minarets representing the six beliefs of Islam. Four minarets are 107.1 meters tall,

a tribute to the 1071 Manzikert victory of the Seljuk Turks against the Byzantine army that opened up Anatolia for Turkish domination.

Its 72-meter high main dome represents 72 nations living in the city. The second dome with a diameter of 34 meters represents the car license number plate of Istanbul.

There are 16 names of Allah inscribed inside the dome, symbolizing the number of states founded by Turks. A three-piece finial on the main dome, weighing 4.5 tons and at a height of 7.77 meters is the largest of its kind.

A 17,000-square-meter carpet rolled out at the mosque is a specially designed hand-knotted carpet. The minbar of the mosque, a pulpit from which sermons of Friday and religious festivals are delivered, is 21-meter high and can be lifted through an elevator.

İslam medeniyetinin gerilemesi

İslam kültürünün en çok yükseldiği, birçok otoritelerin muhtelif safhalarda insanın zihnî tarihinde yeni çığır açmağa başladığı sıralarda, zevalin, gerilemeye yüz tutmanın belirtileri de görülmeye başlıyor... Şâyân-ı hayret bir keyfiyettir ki, İslam kültürü henüz yaratıcı bir safhaya girdiği ve İslam hükümlerinin en kuvvetli bulunduğu bir sırada Arap filozofu el-Kindî tarafından astrolojik (*yıldızlara bakarak hüküm çıkarma sanatı*) kaidelerle 693 sene sonra zevala uğrayacağı haberi verilmişti: Bunun tarihî vakıalara tetabuk etmesinden çok İslam hükümlerinin en kuvvetli bulunduğu sırada bir gün uğranılacağı zevalin normal düşünülmesi keyfiyeti mühimdi.

İslam hükümlerini Şark'ta Moğol istilası; Garp'ta da Berberilerin mütemadi taarruzları ile bir hayli zayıflamıştı. Binnetice iktisadî ve siyasî şartlar, ayrıca ilmin inkişaf ve devamı için huzur, imkân ve âlimlerin birbiri ile temasları ve de neticeleri müşterek tesirleri gibi mühim hususların aleyhine idi. Prof. Harîner'in işaret ettiği veçhile eskiden halife ve prenslerin sarayında müsait atmosfer, ilmî faaliyeti çok ciddi bir şekilde teşvik ediyordu. İlim adamları, tam bir hürriyet ve huzur içinde kendilerini ilme hasrediyorlardı. Siyasî kuvvetlilik

zevala başlayınca ilim adamları bu kültür merkezlerinden mahrum kaldılar. Herhangi bir âlimin büyük bir kabiliyete sahip olması kâfi değildi. O ancak yine müşterek bir fikir atmosferi içinde gelişebilirdi. İşte bu sebeptendir ki ilimler tarihinde büyük inkılâp yaptıkları kabul edilen bazı şahsiyetler bu zeval çağına doğru hatta bu çağda ortaya çıkmış idilerse de tesirleri daha ziyade Hristiyan dünyası üzerine olmuştu. Çünkü İslam âlemi ilim için şart olan huzuru, âlimler kollarasyonunu (*birlikte çalışma*) kaybetmiş bulunuyordu.

Yukarıdaki sebeplere bir dereceye kadar bazı oryantalistler (*doğu dilleri bilgini*) tarafından ileri sürülen, ehli sünnet mezhebinin kuvvetlenmesi, zamanla mezheplerin dinin değişmez unsurları gibi yer almaya başlaması İslam'ın ilk devirlerinde insanda optimist (*iyimser*) bir hayat telâkkisi telkin eden sofilerin yerine, pesimist (*kötümser*) bir hayat felsefesi empoze eden tasavvuf ehlinin de geçmesinin hiç şüphesiz payı vardır. Hatta faktörün tesirinin kültür zevalinden başka, zeval çağının birçok müesseselerini içine almış olduğu ihtimalini de düşünmek mümkündür.

İslam kültür zevalinden bazı Arap memleketlerinde bahusus Mısır'da Osmanlı Türklerini mes'ul tutma temayülü vardır. Alfred Weber isimli bir âlim de 1951'de telif etmiş olduğu "*Kültür Ges Geschichte als Kültür Soziologie*" isimli kitabında Osmanlıları hiç de masum olmadıkları çok derin bir zihnî uykuya dalmış olmakla itham ediyor. Belki Osmanlı Türkleri suçlu idiler ama bu suçta masum olup olmadıklarını kat'i olarak söylemek güçtür. Zira hadiselere birkaç asır sonra bakanlarla bu hadiseler içinde yavaş yavaş boğulanlar aynı görüş zaviyesine sahip olamıyorlar. Şayet onları suçlandırmak caiz ise bunu daha ziyade onların gittikçe dış tesirlere kapalı, bir taraftan askerî diğer taraftan bürokratik devlet olmaya gitmiş olmalarında aramalıdır.

Bu dış tesirlerden uzak kalma keyfiyeti tabiatı ile İslam âleminin her tarafı için mevzubahis idi. Maalesef Rönesans'tan sonra gelişen, bahusus matbaayı tesisle yeni bir dünyaya girmiş olan Avrupa'ya yabancı kalındı. Lüzumundan fazla büyümüş olmanın çıkarmış olduğu askerî ve siyasî zorluklar da bu intibah işini geciktirmiş oldu.

NOT: Bu metin, Türk Yurdu Dergisinin "2,6/288 (1960), 23-27." sayılı nüshasından alınmıştır.

AÇIK MEDENİYET GAZETESİ

YIL: 2 SAYI: 12 NİSAN 2019 FİYATI 5 TL ISSN 2602-2699

açık medeniyet

Fikri Bağımsızlık | Intellectual Independence | الاستقلال الفكري
Açık Medeniyet Gazetesi, İbn Haldun Üniversitesinin aylık yayımıdır.

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
Prof. Dr. Recep Şentürk

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Hakkı Öcal

YAYIN KOORDİNATÖRÜ VE
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Muhammed Akaydın

YAYIN KURULU
Recep Şentürk
Fahrettin Altun
Faruk Yalçınmen
Hakkı Öcal
Halil Berktaş
H. Hümeysra Şahin
İsmail Erkam Tüzgen
Muhammed Akaydın
Talha Köse

EDİTÖRLER
Gökhan Gökçe
Hazem Fayed Jouda
YARDIMCI EDİTÖR
Hilâl Purde

FOTOĞRAF EDİTÖRÜ
Tevhid Yeni

KREATİF DİREKTÖR
Ali Vefa
REKLAM
0531 618 16 23

www.acikmedeniyet.com

f acikmedeniyet @acikmedeniyet
acikmedeniyet

**İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ**

İletişim: İbn Haldun Üniversitesi, Ulubathı Hasan Cad. No: 2 Başakşehir 34494 İstanbul | Basın Müşavirliği: 0531 618 16 23 acikmedeniyet@ihu.edu.tr
Basım: Kültür Sanat Basımevi, Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB-11 Topkapı, İstanbul Telefon: 0212 674 00 21-29-46 Faks: 0212 674 00 61 www.kulturbasim.com
Yayınlanan tüm yazı, haber ve fotoğrafların her türlü telif hakkı İbn Haldun Üniversitesine aittir. İzin alınıp kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayınlanan yazıların dil, bilimsel içerik ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

İslam medeniyetinin unutulmuş mimarları: Kadın âlimlerimiz

.....
ENİS DOKO *

Orta Çağ Avrupa'sında bir köle kızın kendi çağının en eğitilmiş bireylerinden biri ya da âlim olma ihtimali neydi? İmkânsız mı dediniz? Öyle dediyse, o dönem Avrupa'sının önemli devleti Müslüman Endülüs'ü unuttunuz. Kurtubalı Lübna, 10. yüzyılın ikinci yarısında, II. Hakem döneminde yaşamış, şair, dil bilgisi uzmanı ve usta matematikçi Müslüman kadın bir âlimdi. Kendi döneminin en önemli entelektüellerinden biri olan Lübna, döneminin dünyadaki belki de en önemli kütüphanesi olan Medinetü'z-Zehra'nın kurulmasında merkezî rol oynamıştır.

Üstelik Lübna, İslam geleneğinde kadın bilim insanlarına verilecek nadir örneklerden de değil. İslam bilim tarihi son yüzyılda özellikle de üstad Fuat Sezgin'in de etkisi ile büyük bir sıçrama yaptı. Oryantalistlerin sunduğu resmin aksine İslam medeniyetinin Yunan bilim ve felsefesini sadece Batı'ya taşıyan bir medeniyet olmadığı, bilime çok önemli katkılar sunduğu ortaya çıktı. Üstelik bu sonuç elimizdeki el yazmalarının çok küçük bir bölümünün incelenmesine dayanıyor. Bu çalışmaların ortaya çıkardığı ve oryantalist anlayışla çelişen bir diğer ilginç sonuç, bu zengin bilimsel birikimin oluşmasında Batı medeniyetinden çok farklı bir şekilde kadınların önemli rol oynadığıdır.

Bu resmin oluşmasında özellikle Ayşe Abdurrahman Bewley ve Muhammed Ekrem Nedvî'nin çalışmaları önemli rol oynamaktadır. Dr. Nedvî, fıkıh ve hadis alanındaki kadın âlimlerle ilgili araştırma yapmaya başladığında bir avuç âlimle karşı karşıya kalacağını zannediyordu. Ancak bu alanda yaptığı 8 yıllık çalışma unutulmuş 8000 kadın âlimi keşfedip, al-Muhaddithat isimli 53 ciltlik bir biyografi sözlüğü yazmasına yol açtı. Dr. Nedvî, kadınların hadis ilminin gelişiminde ve erkek hadis âlimlerini etkilemede önemli bir rolü olduğunu ortaya koydu. Çok sayıda ünlü İslam âlimi beraber ders aldığı ya da hocaları olan kadınlara atıf yapıyor. Mesela İbn Hacer 53 kadın, Süyûtî 33 kadın, Sakafî ise 68 kadın ile beraber ders aldığından söz

etmektedirler. Müslüman âlim İbn Asakir'e (1106-1175) göre Orta Çağ İslam coğrafyasında kadınlar, erkeklerle eşit şekilde eğitim alabiliyor, âlim unvanı kazanabiliyor ve eğitim kurumlarında ders verebiliyorlardı. Asakir, kendisinin 80 Müslüman kadın âlimin dersini dinlediğini iddia etmektedir. Ancak Ayşe Abdurrahman Bewley'in sonraki çalışmalarda ortaya koyduğu gibi kadınların bilim dünyasına etkisi fıkıh ve hadis ilmi dışındaki alanları da kapsıyor.

Kadın âlimlerimizin iz bıraktığı bir alan da retorik ve edebiyat. Endülüslü Prens Ahmed'in kızı Ayşe Kurtuba da en iyi konuşmacı ve kafiye üstatları arasında anılmaktadır. Ayşe, ayrıca Endülüs'ün en geniş kütüphanelerinden birine de sahiptir. Yine Wallada bint al-Mustakfi (994-1091), Endülüs'ün en ünlü şairleri arasında sayılan, şiir ve retorik bilgisi ile herkesi hayran bırakan kadın şair ve âlimdir. Wallada, katıldığı neredeyse bütün şiir ve edebiyat yarışmalarında erkekleri geride bırakıp birinci olmuştur. Sevilalı el-Hassania da yine Endülüs'ün dâhi şair ve retorik ustaları arasında anılırdı. El-Fasulî'nin kızı Meryem, Endülüs'ün en önemli hiciv sanatçısı olarak bilinirdi. Diğer taraftan şair Sevilalı Safiye ve 12. yüzyıl âlimi Zeynep el-Şahda, İslam medeniyetinin en ünlü kaligrafi uzmanları arasında sayılabilirler.

Matematik alanında da katkılar yapan çok sayıda kadın âlimden söz etmek mümkündür. En ünlü matematikçilerden biri, yazımızın başında ele aldığımız Kurtubalı Lübna idi. Lübna, bir köle kız olarak doğdu. Kölelerin de eğitildiği İslam'ın altın çağında, kız bir köle olmasına rağmen ona da okuma yazma öğretilirdi. Öğrenmede gösterdiği üstün yetenek sonucunda Lübna; saray çevresine girmiş, önce yazıcı mertebesine yükselmiş daha sonra II. Hakem'in kişisel sekreteri olmuştur. Kısa süre içinde sarayın en entelektüel kişilerinden biri olan Lübna, dönemin en prestijli görevlerinden biri olan Kordoba saray kütüphanesinin başına getirilerek ödüllendirilmiştir. Avrupa'da daha yüzyıllar boyunca hiçbir kadın böyle bir göreve getirilmeyecekti. Lübna, aynı zamanda bir cebir âlimi idi.

Kurtubalı Lübna, bir başka dönemin önemli kadın âlimi Kurtubalı Fatma ve Hasday bin Şaprut ile beraber ünlü Medinetü'z-Zehra kütüphanesinin kurulmasında etkili olmuş, buraya bizzat kitap seçip getirtmiştir. Kurtuba'da, Lübna döneminde kitap sayısının 500.000'i bulduğu rivayet edilir. Bu rakam abartılı bile görülse, dönemin en önemli kütüphanelerinin burada olduğu genel bir kabuldür.

Kronikler, "bilginin koruyucusu" olarak anılan II. Hakem döneminde, Kurtuba'da 170 eğitilmiş kadın yazıcıdan bahseder. Kadınlar o dönem Kurtuba'sının entelektüel camiasında çok önemli rol oynuyordu.

Sutayta el-Mahamali; İbn Kesir, Hatîb Bağdâdî gibi ünlü tarihçilerin övgü ile bahsettiği 10. yüzyılda yaşamış kadın fakihdir. Sutayta'nın cebir ilminde çok yetenekli olduğu, daha önce kimsenin çözemediği denklemleri çözdüğü söylenir.

Astronomi bilimi ile ilgilenen kadın bilim insanları da mevcuttu. Müslüman kadın astronom ve mühendis Meryem el-İcliyye (veya diğer adıyla Meryem el-Usturlâbî) (10. yüzyıl), zamanının GPS görevini gören usturlap isimli cihazın, üst düzey hassaslıkta tasarlayanların öncülerinden sayılır. Usturlap; gök cisimlerinin konumlarının belirlenmesinden, kıblenin tespitine, namaz vakitlerinin belirlenmesinden, bulunulan yerin konumunun belirlenmesine kadar bir sürü pratik problemde kullanılan önemli bir astronomik cihazdır.

Meryem, kendi dönemi içinde en hassas usturlapları yapması ile ünlü kadın bir âlimdi. Meryem'in tasarımları o kadar çığır açıcı ve karmaşıktı ki, dönemin bölgesel yöneticisi Sayf el-Davla tarafından 944-967 yılları arasında baş astronom olarak işe alınmıştı.

Tıp alanında da çok sayıda kadın âlimlerden söz edilse de bu konuda daha çok araştırma yapılmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), hayatta iken çok sayıda kadının özellikle savaşlar sırasında hemşirelik ya da hekimlik yapmalarına izin verdiği bilinmektedir. Bu dönem tıpla meşgul olan kadınlar arasında ilk hemşiremiz Rufeide bint Sa'd, Umm İmara el-İslâmî, Nuseybe bint Haris el-Ensari ve Leyla el-Şifa gibi isimler sayılabilir. El-Şifa, karınca ısırıklarına karşı bir tedavi keşfetmiş. Bu buluş Peygamberimizin (s.a.v.) çok hoşuna gitmiş ve El-Şifa'nın bu bilgiyi diğer kadınlarla paylaşmasını istemiştir. Büyük Türk hekim Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468) ünlü eseri Cerrahiyyetu'l-Haniyye'de kullandığı çok sayıda minyatürde kadın cerrah resimlerine yer vermiştir ki bu, o dönemde kadın cerrahlar olduğuna, Avrupa'nın aksine kadın cerrah fikrinin o dönem toplumunda normal karşılandığını göstermektedir.

Burada ele aldığımız kadın âlimler şüphesiz ki el yazmalarında adları unutulmuş kadın âlimlerimizin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bugünümüz insanına garip gelse de Peygamber Efendimizin (s.a.v.), ilmin kadınlara da farz olduğu vurgusunu içeren hatırlatması karşısında pek de şaşırıcı değildir.

* İbn Haldun Üniversitesi Felsefe Bölümü.

Founder of modern medicine: Ibn Sina

Ibn Sina, known also as Avicenna, is one of the foremost philosophers in the medieval Islamic tradition that also includes al-Farabi and Ibn Rushd. His philosophical theory is a comprehensive, detailed and rationalistic account of the nature of God and Being, in which he finds a systematic place for the corporeal world, spirit, insight and the varieties of logical thought including dialectic, rhetoric and poetry.

Central to Ibn Sina's philosophy is his concept of reality and reasoning. Reason, in his scheme, can allow progress through various levels of understanding and can finally lead to God, the ultimate truth. He stresses the importance of gaining knowledge and develops a theory of

knowledge based on four faculties: sense of perception, retention, imagination and estimation. Imagination has the principal role in intellection, as it can compare and construct images which give it access to universals. Again, the ultimate object of knowledge is God, the pure intellect.

In metaphysics, Ibn Sina makes a distinction between essence and existence; essence considers only the nature of things, and should be considered apart from their mental and physical realization. This distinction applies to all things except God, whom Ibn Sina identifies as the first cause and therefore both essence and existence. He also argued that the soul is incorporeal and cannot be destroyed. The soul, in his view, is an agent with choice in this world between good and evil, which in turn leads to reward or punishment.

Reference has sometimes been made to Ibn Sina's supposed mysticism, but this would appear to be based on a misreading by Western philosophers of parts of his work. As one of the most important practitioners of philosophy, Ibn Sina exercised a strong influence over both other Islamic philosophers and medieval Europe. His works are considered as one of the main targets of al-Ghazali's attack on Hellenistic influences in Islam. In Latin translations, his works influenced many Christian philosophers, most notably Thomas Aquinas.

His most influential work: Al-Qanun (The Canon)
İbn Sina's philosophical views have engaged the attention of Western thinkers over several centuries, and his books have been among the most important sources in philosophy. In medicine, his encyclopedic book, al-Qanun (*The Canon*) – Al Qanun Fi Al-Tibb (*The Canon of Medicine*) – was translated into Latin towards the end of the twelfth century, and became a reference source for medical

studies in the universities of Europe until the end of the seventeenth century.

Lived in Hamadan and Jurjan from 980 to 1031 CE, İbn Sina acquired great fame in mediaeval European medicine.

In al-Qanun, Ibn Sina basically followed the methodical and analytical line originated by al-Razi. Al-Qanun was, however, more broadly conceived than al-Razi's work called Kitâb al-Hâwi, in which he surveyed Greek, Syrian and early Arabic medicine as well as some Indian medical knowledge.

Most of the diseases of the kidneys and bladder can be recognized in the systematic classification of renal diseases and the accounts of bladder diseases given by Ibn Sina in al-Qanun. He was also the first to point out the fact that hematuria may be due to causes outside the urinary system, for example, blood diseases. Apart from the methodical classification and precise descriptions of etiological factors and signs in his chapter on urinary disturbances, Ibn Sina pointed out the role of psychological factors in the treatment of certain cases of nocturnal enuresis.

Both Ibn Sina and al-Razi warned against catheterization in the presence of inflammation, as it increases the swelling and pain. To ensure gentle catheterization, Ibn Sina designed catheters with rounded, firm tips and many side holes from the skin of certain marine and other animals.

The al-Hawi, at-Tasrif and al-Qanun were translated into Latin as early as 1150 CE by Gerard of Cremona and greatly influenced the European Mediaeval schools of medicine well into the eighteenth century.

Edirne, üç aylara “sultan geleneği” ile girdi

II. Murat Han tarafından başlatılan “1001 Hatim Duası” geleneği dört asırdır Edirne’de sürdürülüyor.

Üç ayların başlangıcını simgeleyen Regaip Kandilinde, Sultan II. Murat döneminde yaptırılan Dârulhadis Camiinde yurt içinden ve Balkanlardan gelen vatandaşlarca hatim duası okundu.

Dârulhadis Camii İmamı Mahmut Eroğlu, tarihî camide sürdürülen gelenek için binlerce hatim duası okunduğunu söyledi. Aynı zamanda Sultan II. Murat Han Vakfı Mütevelli Heyeti üyesi olan Eroğlu, hatim geleneği için Türkiye’nin farklı yerlerinden pek çok kişinin Edirne’ye geldiğini söyledi.

“1001 Hatim Duası” geleneğinin üç ayların ilk Cuma günü icra edildiğini belirten Eroğlu, “Türkiye genelinde okunan yaklaşık 2 bin hatmin duasını Cuma namazı öncesi yaptık. Tarihte atalarımızın yaptığı gibi devletimizin ve milletimizin bekası için dualar ettik.” diye konuştu.

Dârulhadis Camiinde geleneğin asırlardır sürdürüldüğünü ifade eden Eroğlu, “Tarihî bir şehir olan Edirne’de tarihî bir gelenek devam ettiriliyor. Cennetmekân Sultan II. Murat Han tarafından başlatılan bu geleneğin 419’uncusunu gerçekleştirdik. ‘1001 Hatim Duası’ geleneği Dârulhadis Camiine Sultan II. Murat Han’dan kalan bir hatıra. Biz, 19 sene önce bu geleneği yüz yıllık bir aradan sonra başlatmıştık.” ifadelerini kullandı.

İlk robotun mucidi: El-Cezerî

Ebu'l İz İsmail İbn Rezzaz el-Cezerî; İslam'ın altın çağında çalışmalar yapan Müslüman Arap bilim insanıdır. Sibernetiğin ilk adımlarını attığı ve ilk robotu yapıp çalıştırdığı kabul edilen Ebu'l İz el-Cezerî'nin Leonardo da Vinci'ye ilham kaynağı olduğu düşünülür.

1136 yılında Cizre'nin Tor mahallesinde doğmuştur.

Dünya bilim tarihi açısından bugünkü sibernetik ve robot biliminde çalışmalar yapan ilk bilim insanı olan Cezerî'nin yaptığı otomatik makineler, günümüz mekanik ve sibernetik bilimlerinin temel taşlarını oluşturmaktadır.

"Mekanik Hareketlerden Mühendislikte Faydalanmayı İçeren Kitap" (El Câmî-u'l Beyn'el İlmî ve El-Amelî'en Nâfi fi Sınâ'ati'l Hiyel) adlı eserinde 50'den fazla cihazın kullanım esaslarını, yararlanma olanaklarını çizimlerle gösterdi. Bu kitabın özgün kopyası günümüze kadar ulaşamadıysa da, bilinen 15 kopyasından 10'u Avrupa'nın farklı müzelerinde, 5 tanesi Topkapı ve Süleymaniye kütüphanelerinde yer almaktadır.

Teorik çalışmalardan çok pratik ve el yordamıyla ampirik çalışmalar yapan Cezerî'nin kullandığı bir başka yöntem de yapacağı cihazların önceden kâğıttan maketlerini inşa edip geometri kurallarından yararlanmaktı.

(1136–1206)

İlk hesap makinesinden asırlar önce aynı sistemle çalışan benzer bir mekanizmayı, geliştirdiği saatte kullanan Cezerî, sadece otomatik sistemler kurmakla kalmamış, otomatik olarak çalışan sistemler arasında denge kurmayı da başarmıştı.

Cezerî, otomatik kontrollü makinelerin ilki sayılan Jacquard'ın otomatik dokuma tezgâhından 600 yıl önce değişik haznelerdeki suyun seviyesine göre ne zaman su döküleceğine, ne zaman meyve ve içecek sunacağına karar veren otomatik hizmetçiyi geliştirdi.

Fizikçi ve mekanikçi el-Cezerî'nin diğer bir eseri de Diyarbakır Ulu Camiinin ünlü güneş saatidir.

Fuat Sezgin'in bilim tarihi ve bilim kültürü üzerine..

Fuat Sezgin'in hayatını kaybetmesinin ardından entelektüel, kültürel ve akademideki yerinin bir kez daha hatırlanması hatta onun aktif çalışma hayatı boyunca kendisine verilmeyen değerin verilmesi büyük önem taşıyor.

Sezgin'i anlayabilmek, özellikle Müslümanların dünya kültür ve medeniyetine katkılarının neler olduğu sorusunun da yanıtını almak anlamına geliyor. Çünkü kültür ve medeniyet, bilinçli insan başarılarının ve ürünlerinin bir toplamıdır.

İnsanlığın belirli ilkeler, tercihler, amaçlar ve yöntemler geliştirilerek ortaya koyduğu bilgilerin sistemli hâle getirilmesi, adına bilim denilen sistemli, tutarlı, biriken ve ilerleyen bilgi alanının oluşmasının yolunu açtı. Bilimsel faaliyetin ürünü olan bilimsel bilgi ve bunların zaman içinde birikmesi ise bilim tarihini oluşturdu. İşte bu noktada, Fuat Sezgin'in üzerinde büyük bir özenle durduğu bilim tarihi ve bilim kültürü ilişkisi gündeme geliyor.

Bilim tarihi ve bilim kültürü ilişkisi

Bilim kültürü ve bilim tarihi birbirinin ayrılmazı, sürekli olarak birbirini besleyen ve şekillendiren bir süreç olarak görülmeli. Çünkü bilim; durup dururken ortaya çıkmaz, ortaya çıkmak için bir kültüre ihtiyaç duyar ve bu kültür de bilim tarihi içinde üretilmiş olan bilginin miras olarak aktarılması ve özümsemesiyle oluşur. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Levent Bayraktar'a göre; bilim kültürü ve bilim tarihi, medeniyetleri ayakta tutan, medeniyetleri kendileri üzerine bilinç geliştirmeye davet eden ve onların dış koşullar karşısında, diğer medeniyetler ve diğer kültürler karşısında kendilerini var etmelerini,

korumalarını ve pozisyonlarını sağlamlaştırmalarını sağlayan bilinç durumlarına karşılık geliyor.

Prof. Bayraktar'a göre bir kültürde eğer bilim kültürü varsa, orada bilimsel bilgiye ve bilimsel ürünlere itibar etmek, bu bilgileri tekniğe, teknolojiye dönüştürmek, bu bilgileri insan hayatını kolaylaştıracak alanlara transfer edebilme becerisinin de kazanılmış olduğu görülür.

Bilim insanları bunun kazanılmasının başlı başına bir kültür olduğunu belirtiyor ve bunun bir toplumun artık herhangi bir tevatürle, kulaktan dolma bilgiyle davranmamasına; sorgulayan, araştıran, tahkik eden ve bilimsel bir zihniyetle, eleştirel bir zihniyetle davranan bir medeniyet seviyesine yükselmesini sağladığını vurguluyor.

"Bilim kültürü, medeniyet kurucudur"

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in bilim tarihi ve bilim kültürüne bakışını anlatmak için yazdığı yazısında bu ilişkiyi inceleyen Prof. Bayraktar, tüm bu nedenlerden dolayı bilim kültürünün aynı zamanda bir medeniyet kurucu kültür olduğunun hatırlanması gerektiğine dikkat çekiyor. Bayraktar'a göre, "*Medeniyetler, sıradan bilgilerle oluşturulamaz. Medeniyetler, sadece bir takım hamasi duygularla inşa edilemez. Medeniyetlerin oluşmasında; kontrol edilebilir, insan aklının, zihninin ve benliğinin ürünü olan sağlam, tutarlı ve genel geçer ve evrensel gerçeklerin olması gerekir. Dolayısıyla bilim kültürü, medeniyet kurucu bir kültürdür. Bu bağlamda Türk bilim tarihçilerinin bilim kültürüne ve dolayısıyla medeniyete katkıları incelenmeli.*"

Türkiye'de bilim tarihçiliği

Bu gerçeklikten yola çıkılarak Türkiye'de bilim tarihi kültürünün entelektüel ve kültürel hayatta ne kadar

oluşturduğunu ve ne kadar itibar gördüğüne de vurgu yapılmalı.

Akademik olarak bakıldığında Darulfünun'da Salih Zeki'nin vermiş olduğu derslerin bir milat olarak kabul edildiği belirtiliyor. "*Âsâr-ı Bakiye*" adlı eseriyle bu alana büyük katkı yapan Salih Zeki'nin ardından, Adnan Adıvar'ın "*Osmanlı Türklerinde İlim*" adlı eseri, bilim tarihi kültürünü inceler. Ancak bu alanda akademik olarak dünya çapında eserler ortaya koyan ve kurumsallaşmayı sağlayan kişi ise Aydın Sayılı'dır. Ordinaryüs Profesör Aydın Sayılı, Amerika'da George Sarton'ın yanında dünyada ilk bilim tarihi doktorası yapan kişi unvanına sahip. Aydın Sayılı, dünyanın en iyi üniversiteleri arasında ilk sıralarda yer alan Harvard'da bilim tarihi de okudu. Türkiye'ye döndüğünde, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde felsefe bölümü bünyesinde bilim tarihi anabilim dalını kurdu ve yaptırdığı doktora tezleri, Türk bilim tarihçiliğinde Aydın Sayılı ekolü oluşturdu.

Bu ekol; Prof. Dr. Sevim Tekeli, Prof. Dr. Esin Kâhya, Prof. Dr. Melek Dosay, Prof. Dr. Remzi Demir, Prof. Dr. Hüseyin Gazi Topdemir, Prof. Dr. Yavuz Unat gibi hocaların yetiştiği yer oldu.

Fuat Sezgin'in Türk bilim tarihine katkıları

Bir bilim tarihçisi olan Fuat Sezgin'in dünya kültür tarihine kazandırmış oldukları asla unutulmamalı. Bıraktığı eserlerle, ancak bir enstitünün üstesinden gelebileceği çapta önemli ürünler ortaya koyan Fuat Sezgin, 2004 yılında verdiği bir röportajda, "*Türkiye'de bilim tarihi çalışmalarınızda sizi yönlendiren kimdi?*" şeklindeki soruya, "*Türkiye'de o dönemde bir hoca vardı hem de büyük bir hoca. O kâfiydi. Alman asıllı Hellmut Ritter.*" diye yanıt vermişti. Fuat Sezgin, işte "*büyük hoca*" olarak

nitelendirdiği Hellmut Ritter ve Carl Brockelmann'ın bilim tarihi ve klasik yazma eserler alanında açmış oldukları yoldan ilerledi.

Ancak Fuat Sezgin, bir noktadan sonra bu iki bilim insanının ortaya koydukları ürünlerin tamamlanmasının yetersiz kalacağını fark ederek, kendisine yeni bir metodoloji buldu. Fuat Sezgin; bu sayede, İslam bilimler tarihi olarak adlandırılan alanı ortaya koyuyor. Bilimleri birbirleriyle olan ilişkileri bağlamında ele alan Sezgin, matematik tarihçiliğinin astronomi tarihçiliği ve coğrafya tarihçiliği ile beraber ele alınması gerektiğini savunuyor. Denizcilik tarihinin haritacılık tarihi ile birlikte ele alınması gerektiğini düşünen Fuat Sezgin, yaptığı araştırmalarda bugün bilimler tarihi alanında yapılmış olan tasniflerin İslam bilim adamları tarafından çok daha öncelerde kullanılmış olduğunu ortaya koyuyor.

Örneğin "İslam Tıbbı" başlığı altında geçen tıp teknolojisi ve tıbbî aletler üretimi alanına işaret eden Sezgin, bunları da İslam Bilim ve Teknoloji Müzesinde sergileyerek bilgiyi ve arkasındaki teknolojiyi somutlaştırıyor.

Fuat Sezgin'in dünya tasavvuru

Bilim alanlarının içinde alt alanlar bulunduğunu belirten Fuat Sezgin, örneğin coğrafyanın içinde matematik, astronomi, ekoloji, botanik ve zoolojinin

var olduğunu belirtir. Bunların hepsi bir araya geldiğinde insan zihninde bir evren tasavvuru oluşur. Bu da, Fuat Sezgin'in, bilim tarihçiliğinden devşirmiş olduğu bir dünya tasavvuru fikrinin temelini oluşturuyor. Ona göre bu dünya tasavvuru, bir evren tasavvuru ile beraber gidiyor. Bu evren tasavvuru da insanlığı, onun hakkında bilgi ve bilinç sahibi olmaya yöneliyor. Dolayısıyla bu tasavvur bugün insanlığın bilim tarihçiliğinden felsefe tarihçiliğine ya da felsefeye geçişini de mümkün kılıyor.

Fuat Sezgin'in bilimler tarihi, aslında İslami ilim anlayışının kavrayıcılığının örneklerini de gün yüzüne çıkarıyor. Prof. Dr. Levent Bayraktar bu noktayı şöyle açıklıyor:

"İslam düşüncesinde varlık bir bütündür. Bunu isterseniz bir vahdet-i vücud felsefesi bağlamında da düşünebilirsiniz, moda tabirle holistik/bütünlük felsefesi bağlamında da düşünebilirsiniz. Daha da postmodern tabirle 'kuantum felsefesi' bağlamında düşünecek olursanız aslında her şey her şeyle ilişkilidir. Böyle bakıldığında insanla evren arasında bir makro kozmos ve mikro kozmos ilişkisi vardır. İnsan ve evren, aslında aynı madenlerden mamuldür ve bu da insanın evrenle barışık olması gerektiğini ima eder. Yani insan, bu evrenin sahibi değildir ve bu evren de insanoğlunun bütün hırslarını, kaprislerini tatmin edeceği bir yer değildir. Böylece

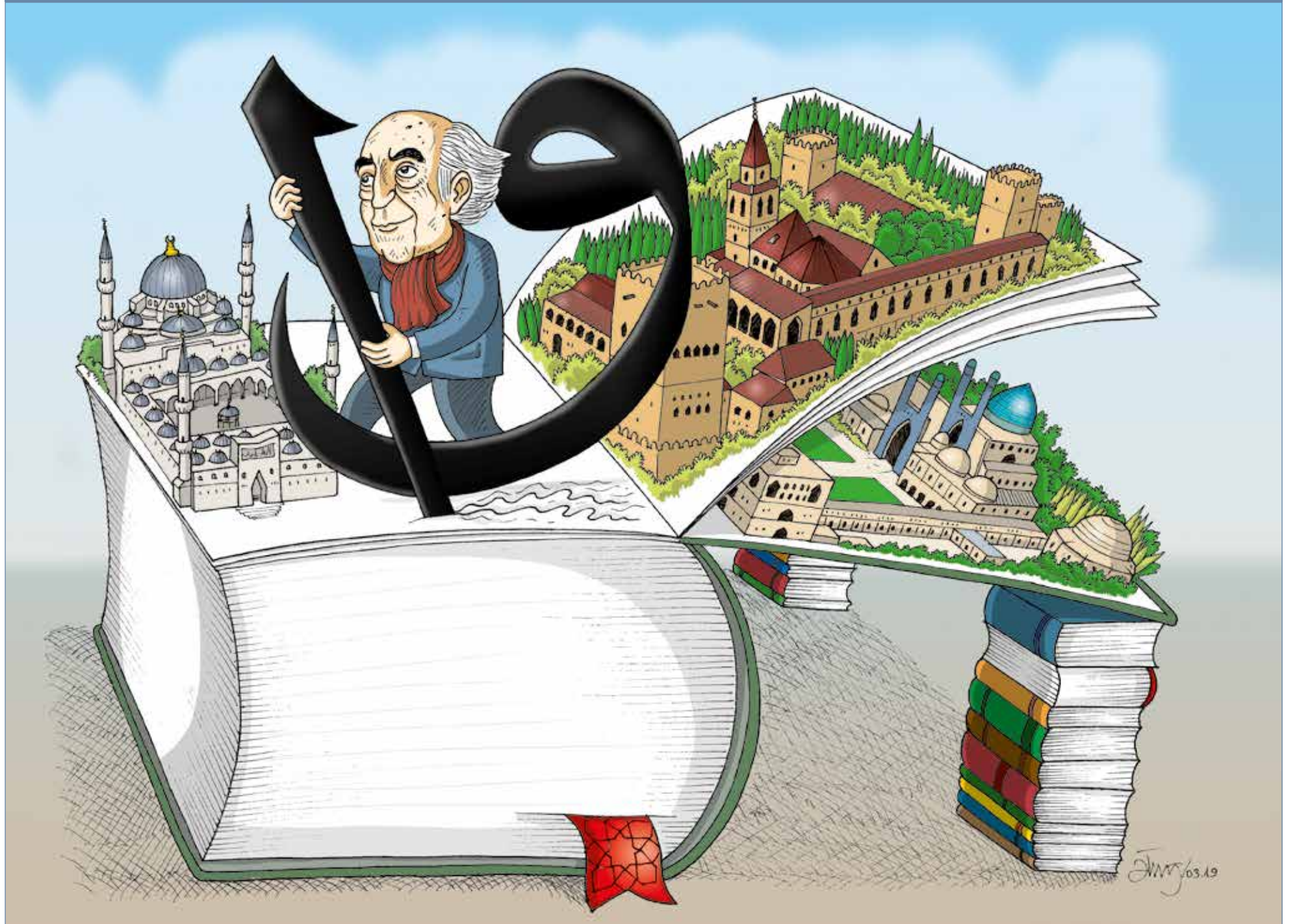
kendisinin evrenle aynı madenlerden yapılmış olması, insanoğlunun kendisini bilmesi, haddini bilmesi gibi ahlakî ve metafizik bir sonuç çıkartmasını gerektirir. Fuat Sezgin hocanın geldiği son nokta, bu İslam bilimler tarihinin ya da İslam bilimler kültürünün bir İslam felsefesi kültürüyle bütünleştirilebilmesi noktası idi."

Fuat Sezgin'in ilk çalışması ile son çalışması arasında bir bütünlük olduğuna dikkat çeken Prof. Bayraktar, "Bu organik bütünlük, İslam kültürünün entelektüel ve manevî mirasını önce keşfetmek, sonra bu mirası ifade etmek, somut hayata geçirmek, sonra da bu kültür içerisinde yeni ve özgün kahramanlar yetiştirmektir. İşte bizim işimiz de burada başlıyor." ifadelerini kullanıyor.

27 Mayıs darbesinin ardından üniversite ile ilişkisi kesilen ve Almanya'ya gitmek zorunda kalan Fuat Sezgin'in bilim tarihine katkılarını ve "dünya tasavvurunu" anlayabilmek için belki de, "Türkiye'de kalsaydım bu çalışmalar yapamazdım" ifadesinin çok iyi anlaşılması gerekli. Bu cümlenin analizi yapılırken, "Türkiye'de kalarak nasıl Fuat Sezgin olunur, nasıl Aziz Sançar olunur?" sorularının da yanıtı bulunmalı. Bu analizin yapılması için bugün belki de en büyük görev üniversitelere ve bilim çevrelerine düşüyor.

ÇİZGİ

Ahmet Altay

Beyin göçü ve beyin kazanımına Fuat Sezgin üzerinden bakış

EROL ERDOĞAN *

Rahmetli Fuat Sezgin Hocanın hayatını yeniden okurken, onun bir "beyin göçü" örneği mi olduğunu yoksa "beyin kazanımı" veya "bilimsel diaspora" olarak mı kabul edilmesi gerektiği üzerinde kafa yordum. Siz düşünelim, hocanın hikâyesini özetleyeyim:

Fuat Sezgin, 1924 yılında Bitlis'te dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesinde görev yapan, Alman Hellmut Ritter'in yanında öğrenim gören Fuat Sezgin, Endülüs ve Abbasi Devletlerinde görev yapan bilim insanlarının bilime katkılarını inceledi. 1954'te İslam Araştırmaları Enstitüsünde doçent oldu. Fuat Sezgin, 27 Mayıs 1960 Darbesi etkisiyle üniversiteden uzaklaştırıldı, ardından Almanya'ya gitti. Almanya'da Johann Wolfgang Goethe Üniversitesinde misafir doçent olarak ders vermeye başladı. 1965'te profesör olan Sezgin, 1978'de Kral Faysal Vakfı tarafından İslami Bilimler Ödülüne layık görüldü. 1982 yılında Johann Wolfgang Goethe Üniversitesinde Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsünü kurdu. Fuat Sezgin Hoca, yurt dışında olduğu dönemlerde, ülkesiyle gönül bağı sıkı tuttu, Türkiye'nin akademik ve kültür hayatına fırsat buldukça katkılar sundu. Hayatının son döneminde Gülhane Parkında yer alan İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesinin kurulmasına öncülük etti. Ayrıca, Almanya'daki 45 bin kitaplık kütüphanesini Türkiye'ye getirmeye çalıştı. Prof. Dr. Fuat Sezgin, 30 Haziran 2018'de İstanbul'da 93 yaşında vefat etti. Elbette hayatı bu kadar kısa değil, anlata anlata bitiremeyiz.

Bu arada, Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle 2019 yılı "Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı" ilan edildi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı kapsamında gerçekleştirilecek organizasyonların Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı ile birlikte yapılacağını kamuoyu ile paylaştı.

İyi eğitilmiş ve yetenekli kişilerin, ülkesinden başka ülkeye gitmesi "beyin göçü" olarak tanımlandığına göre, Fuat Sezgin'in yaşam hikâyesi sağlam bir "beyin göçü" örneğidir. Fuat Sezgin'in yanı sıra, 2015 Nobel Kimya Ödülünü alan Aziz Sançar ve Harvard Üniversitesi mezunu kalp cerrahı Mehmet Öz gibi sayabileceğimiz başka örnekler de var.

"Beyin göçü" meselesi son yıllarda sıkça gündeme geliyor. Mesela 2019 Ocak ayında BBC'de yer

alan bir haberde, "Hollanda Göç ve Vatandaşlık Kurumu (IND) verilerine göre, geçen yılın 11 aylık bölümünde Türkiye'den toplam bin 20 akademisyen ve yüksek eğitilmiş kişi 'beyin göçü' için Hollanda'ya başvuru yaptı." deniyordu. Yine aynı tarihlerde, Amerikan New York Times'te "Varlıkları ve yetenekli Türkler ülkeyi terk ediyor" şeklinde, sonrasında, Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından içindeki verilerin yalanlandığı bir haber yer aldı.

Tartışmalı verileri kenarda tutarak, başka verilere bakabiliriz. 1995-2015 yılları arasında Amerika'da bilim ve teknoloji alanında doktorasını tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sayısı 6 bin 610 (Kaynak: *Beyin Göçü ve Kalkınma Politikaları Perspektifi*, Dr. Öğretim Üyesi Neslihan Arslan, *Sultangazi Uluslararası Gençlik Sempozyumu*, 4-5 Ekim 2018).

SETA'nın 2018'de yayımladığı "Yükseköğretimin Uluslararasılaşmasına Güncel Bir Bakış" raporunda da bazı veriler var. 2015-2016'da Amerika'daki uluslararası öğrenci sayısı 1 milyon 43 bini aştı. Bunların 328 bini Çinli öğrenciler... Amerika'ya "beyin göçü" olarak tanımlanabilecek, yabancı akademisyenlerin sayısı da hayli fazla, 134 bin. Yine ilk sırada Çinli akademisyenler var, sayısı 44 bin. Türkiye ise 2 bin 303 kişiyle ABD'de en çok uluslararası akademisyeni olan on ikinci ülke. Türkiye'de çalışan uluslararası akademisyenlerin sayısı ise 2017 yılı itibarıyla 2 bin 886. Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı uluslararası akademisyenlerin sadece yüzde 36'sının doktorası olup doktor öğretim üyesi, doçent ya da profesör olarak üniversitelerde görev yapmaktadır. Yüzde 64'ünün ise doktorası yok. Doktorası bulunmayanların çoğu yabancı dil öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Bu ve benzeri verilerin bize söylediği şudur. Lise ve üniversiteden başlamak üzere, yüksek lisans ve doktora da devam eden, akademik kadrolarda da ciddiye alınması gereken uluslararası bir hareketlilik var. Buna "beyin göçü" demenin yanı sıra "akademik dolaşım" veya "akademik hareketlilik" demek de mümkün. Uluslararası öğrenci ve akademisyen beyin göçünde; Türkiye, hem göç veren hem göç edilen ülke olsa da, göç edenimiz fazla.

Peki, "beyin göçü" veren bir ülke olarak, beyin göçüne sebep olan siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitim temelli nedenleri azaltmaya dönük politikalar geliştirmenin yanı sıra başka neler yapmalıyız veya başka bir perspektif mümkün mü?

4-5 Ekim 2018 tarihlerinde Sultangazi Belediyesi ve İstanbul Üniversitesi iş birliğinde gerçekleştirilen, benim de oturma başkanlıklarından birini yaptığım, "Türkiye'nin Yüzyıl ve Geleceği Uluslararası Gençlik Sempozyumu"nda Bandırma Üniversitesinden Öğretim Üyesi Neslihan Arslan'ın "Beyin Göçü

ve Kalkınma Politikaları Perspektifi" sunumunu dinleyinceye kadar, bu konulara "beyin göçü" dışında farklı bir yaklaşımım yoktu. Neslihan Arslan, sunumunda "Bilimsel Diaspora" kavramı üzerinden konuya yaklaştı. Arslan, "Beyin Göçüne Karşı Geliştirilen Politikalar" başlığında "Sınırlayıcı Politikalar", "Teşvik Edici Politikalar" ve "Telaflı Edici Politikalar" alt başlıklarını sıraladıktan sonra, "Teşvik Edici Politikalar" başlığında yer alan "Bilimsel Diasporalar" üzerinde durdu.

Diaspora; doğduğu veya ait olduğu ülkenin dışında yaşayan, ancak geldikleri ülke ile bağlarını devam ettiren göçmen nüfus olarak tanımlanıyor. Diasporalar, diplomasi başta olmak üzere, ülkeleri için, uluslararası alanda pek çok hususta elçi ve lobi anlamına geliyor. Bu çerçevede "Bilimsel diaspora" veya "Akademik diaspora"yı kısaca şöyle tarif edebiliriz: Ait olduğu ülkenin dışında yaşayan, ancak ülkesiyle bağlarını devam ettiren akademisyenler grubu...

Evet, bir ülkenin yetişmiş bireylerinin ülke dışına göç etmesi klasik anlayışa göre "beyin göçü"dür. Beyin göçü sorununu çözenin en bilinen yolu, göç eden beyinlere, ülke içinde iyi imkânlar sağlayarak vatanlarına dönüşünü sağlamaktır.

Ancak, yukarıda "Beyin göçüne sebep olan nedenleri azaltıcı politikaların yanı sıra başka bir perspektif mümkün mü?" sorusuna bir cevabımız daha olmalı. Burada "beyin kazanımı" ve "bilimsel diaspora" kavramları ve yaklaşımları bize yardımcı olabilir. "Beyin göçü" olarak, bir başka ülkeye gidenlerin (bu yazıda akademisyenlerin), o ülkelerde kazandıkları bilgi ve yetkinliklerini, uzaktan kendi ülkeleri için kullanmaları ve faydalanmaya açmaları

imkündür. Bu şekilde "beyin göçü", bilimsel ağlarla-diasporalarla "beyin kazanımı" olarak yeni bir değere ulaşır.

Bilimsel-akademik diasporaları iki farklı grup için düşünmeliyiz. İlki, Türkiyeli olup bir başka ülkede okuyan ve çalışan beyinlerle ilgili. İkincisi ise Türkiye'ye farklı ülkelerden gelerek eğitim alan veya çalışan beyinler. Ki bunların sayısı artık yüz binlerle ifade ediliyor. İkinci grubu, bu yazı çerçevesinde uluslararası öğrenciler ve uluslararası akademisyenler olarak düşünmeliyiz. Türkiye'de eğitim almış uluslararası öğrenciler ile hayatının herhangi bir döneminde Türkiye'de çalışmış uluslararası akademisyenler, her zaman için Türkiye için kazanılmış insanlar olarak düşünülmelidir.

Konuya böyle bakınca "beyin göçü zararlı değildir" hatta "beyin göçü iyidir" bile diyebiliriz. Elbette, bilimsel diasporayı, akademik ağları kurmak şartıyla.

* Kamuoyu araştırmacısı.

“Müslüman aydın zaruri zühtten nasibini unutmamalıdır”

.....
MUHAMMED FATİH ÇALIŞIR *

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in kaleme aldığı ve Prof. Dr. Dursun Hazer tarafından Türkçeye çevrilen “İslam Medeniyetinin Donuklaşmasının Sebepleri Meselesi” başlıklı yazıda merhum tarihinin günümüz Müslüman aydınlarına yönelik uyarı ve tavsiyeleri dikkat çekicidir. Sezgin, İslam medeniyetinin durağanlaşma ve donuklaşma meselesi tartışılırken esas sebeplerle (illetlerle) ilintilerin (arazların, arzı sebeplerin) karıştırıldığı ve idareciler tarafından alınan tedbir ve çözüm teşebbüslerinin genelde esasa değil, arzı sebeplere yönelik olduğunu dile getirir. İnceden inceye düşünmeden, alelacele alınan kararlar neticesinde ortaya konulan emek ve gayretler çoğu kez boşa

gitmiştir. İslam dünyasının Avrupa sistemlerini ve kurumlarını taklit etmesinin bir çözüm olmadığını ifade eden Sezgin, maziye yapışıp kalan nostaljik bakış açısını da tenkit eder. Bu konuda Müslüman aydınlara büyük görevler düştüğünü belirten Sezgin'e göre, Müslüman aydın; maddî çıkar peşinde koşmaktan, rehavete kapılmaktan ve bencil davranmaktan kendini sakınmalı, İslam dünyasının meseleleri üzerine kafa yormalı ve bunun için de gerekli zühtten nasibini almalıdır.

Yaşadığımız çağın en önemli bilim tarihçilerinden ve düşünürlerinden merhum Fuat Sezgin'in yarım asırdan fazla araştırma ve gözlemlerine dayanarak dile getirdiği bu eleştiri ve tavsiyelere kulak vermeli ve gereğini hakkıyla yerine getirmeliyiz.

“Son üç yüzyıl, esas sebeplere değil, arzı sebeplere sathi bakışla, Osmanlıların tabiriyle tecdid (yenileme), teceddüd (yenilenme) gayretlerine şahit oldu... Biz, gerçeği görmek zorundayız ve kendimizi tenkit etmekten korkmamalıyız; doğru sebeplerin peşinden gitmeliyiz. Avrupa sistemlerini ve kurumlarını mutlak anlamda taklit, istenilen sonuca götürmez, götürmeyecektir; aksine ümitsizliğe ve anarşiye sürükleyecektir. Ancak maziye yapışmayı ilke edinenlerin de, İslamî kurumlarının çoğunun eski kaldıklarını, mescitlerdeki hutbe ve

vaazların içerikleri gibi geri kaldığını, dinleyenlere etki etmediğini, çünkü hatip ve vaizlerin olumlu değişikliği meydana getirecek ilmi seviyeye sahip olmadıklarını, mazide olduğu gibi toplumun ilmi seviyesini yükseltmediklerini unutmamaları gerekir... İslamî kurumların toplum için dinamizmini kaybettiği görülecektir. Son çağlarda işini büyük gösteren İslam âlemi gerçekte ilmi derinlik ve yeniyi ortaya koyma gücü bakımından selefının seviyesinde değildir... İslam medeniyetindeki donukluğu genel bir tahlile tabi tuttuğumuzda bunu tarihte her milletin başına gelen tarihi bir vaka olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu medeniyete mensup olanlara ve mazilerine uygun olarak gelecekte yer elde etmek isteyenlere düşen görev, çeşitli aşamalardan oluşan donuklaşmanın gerçek sebeplerine ulaşmaları, devralınan müesseselerin olgusal tahlilini yapmaları, taklide kaçmadan dopdolu beşerî kültürden doğru olanı almaya cesaret etmeleridir. Bundan sonra topluma karşı yüce, asil hedefinin gerçekleştirilebilmesi için çağdaş Müslüman aydınının görevi başlamaktadır. Bu; sorumlu aydınının, alışılan durum hâline gelen maddiyat, bencillik, rehavet durumlarına karşı kendini feda etmesi gerekir. Derin, geniş ilmi kalkınmayı hazırlaması için gerçek zaruri zühtten nasibini unutmamalıdır.”

* Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü.

تركيا.. ضمن قائمة الدول العشر الأولى الجاذبة للطلاب

أصبحت تركيا إحدى الوجهات التي يقصدها الطلاب الأجانب، لما توفره من فرص تعليمية هائلة.

وخلال السنوات الأخيرة، برزت أهمية تركيا الاقتصادية والسياسية، وأعلنت الحكومة رؤيتها لاستقدام نحو نصف مليون طالب أجنبي عبر منح دراسية جذابة.

وبحسب مجلس التعليم العالي، يدرس نحو 115 ألف طالب أجنبي حالياً في الجامعات التركية، ما يضع الدولة ضمن قائمة الدول العشر الأولى الجاذبة للطلاب.

ويقدم برنامج "المنح التركية" إلى نحو 5 آلاف طالب من جميع أنحاء العالم، منحا دراسية لمساعدتهم على متابعة دراستهم في المراحل الجامعية الأولى، إضافة إلى الماجستير والدكتوراه في الجامعات التركية.

وبالإضافة إلى المنح الدراسية ومستوى التعليم العالمي، يختار الطلاب أيضاً تركيا لتمتعها بحياة اجتماعية نابضة، ومجتمع متعدد الثقافات، ذي خلفيات تاريخية غنية.

وقال فايز بن علي، ماليزي تخرج من جامعة إسطنبول للتجارة، إن اختياره تركيا للدراسة كان بسبب "تمتعها بثقافة مذهلة، وكونها مركزاً للتجارة".

* عاصمة الحضارات

وذكر أن الطلاب يحصلون على معرفة تتجاوز نطاق تعليمهم التقليدي، مشدداً على أن الدراسة في تركيا "تستحق التجربة".

وأردف الطالب الإثيوبي: "حصلت على ثروة من الخبرة خارج دراستي الرسمية التقليدية، بسبب الخصائص النابضة للمجتمع التركي".

** نصيحة قيمة

ونصح الطلاب الأجانب المحتمل قدومهم إلى تركيا للدراسة، بإقامة حوار عميق مع المجتمع والتفاعل معه، من أجل اغتنام أوقاتهم بشكل صحيح.

وأضاف "إذا فهم الطالب المجتمع التركي بشكل جيد، يمكنه التكيف بسهولة مع الحياة فيها".

واختتم بشير نصيحته للطلاب الأجانب قائلاً: "حياتك الجامعية يجب ألا تقتصر على المدرسة والكتب والمكتبة، يجب أن تخرج، وتغمس في المجتمع التركي".

بدوره، قال محسن كيرتيس، وهو مقدوني درس الاقتصاد القياسي بجامعة مرمرة في إسطنبول، إن تركيا تتمتع بجميع خصائص الحضارة الشرقية، ما دفعه إلى اختيارها لاستكمال دراساته العليا.

وأضاف: "أشعر كأنني أعيش في وطني الأم، شرف لي الدراسة في بلد يعد مهداً للحضارة"، مشيراً إلى أن تركيا مزدهمة بالنشاطات الاجتماعية، والفعاليات الشبابية.

في المقابل، لفت "كيرتيس" إلى مواجهته بعض المشاكل في استخراج إقامته المؤقتة، لكنها سرعان ما حلت مع تأسيس المديرية العامة لإدارة الهجرة عام 2013.

من جهته، قال فنان محمد بشير، طالب إثيوبي تخرج من جامعة إسطنبول التقنية، إنه أكمل دراسته ضمن أكثر من جامعة داخل تركيا.

وأوضح أن الميزات المقدمة للطلاب الأجانب تسمح لهم بالتخرج من أكثر من جامعة.

Prof. Dr. Ş. Teoman Duralı

Sıra dışı bir akademisyen: Teoman Duralı ve Biyoloji Felsefesi

Haber-Röportaj: Gökhan Gökçe

Teoman Duralı'nın biyolojiye ilgisi aslında üniversite yıllarına kadar uzanıyor. İstanbul Üniversitesi biyoloji ve felsefe bölümlerine kayıt olan Duralı, biyoloji felsefesi üzerine yazdığı tez ile doçent oldu. Felsefe, bilim ve biyoloji ilişkisi üzerine pek çok eser kaleme alan Teoman Duralı'nın yıllar önce "Canlılar Sorununa Giriş" ile bu kitaptan yaklaşık on yıl sonra yayımladığı "Biyoloji Felsefesi" kitapları, yakın dönemde tek kitap hâlinde "Hayatın Anatomisi" adı altında okuyucuyla buluştu.

"Hayatın Anatomisi", felsefe biliminin imkânlarından hareket ederek biyoloji, evrim, antropoloji gibi meseleleri tartışmasının yanı sıra felsefenin temel sorunlarından olan bilginin

Prof. Dr. Şaban Teoman Duralı, Türkiye'nin önemli değerleri arasında yer alıyor. Onu önemli kılan olguların başında içinden çıktığı, yetiştiği kültüre yabancılaşmamış olması ve bu kadar bilgi ve dil içinde yetişmiş olması geliyor. Bir filozof olan Teoman Duralı, standart bir akademisyen değildir. Duralı; aynı zamanda, doğudan batıya, kuzeyden güneye dünyanın dört bir yanını gezmiş bir seyyahtr. Bilim felsefesi ve felsefe tarihi üzerinde çalışın Teoman Duralı, bütün bunların yanında biyoloji felsefesi alanında Türkiye'deki en önemli kaynaklardan biri olarak da görülür. "Canlılar Sorununa Giriş" ve "Biyoloji Felsefesi" bu konuya ilişkin Türkiye'deki ilk çalışmalar olarak değerlendiriliyor.

"ne"liğini ve bilgiye ulaşmada farklı dönem ve filozofların iddialarını müstakil başlıklar altında olmasa da hatırlatan bir felsefe tarihi kitabı. Buradan hareketle, metafizik de felsefenin yer yer dogmatik iddialarının karşısında düşünce tarihinin en esaslı meselesi olarak "Hayatın Anatomisi"nde işleniyor.

"Hayvan bilgisi malumatın üzerine çıkamaz" Canlı, felsefenin en temel dayanaklarından olan sınıflama sisteminde varlığın "altında", insanın "üstünde" durur. İnsan, canlı bir varlıktır. Ancak insan dışında da canlılar vardır. Prof. Duralı, "Hayatın Anatomisi"nde insan ve insan dışı canlıların mukayesesine yer veriyor. Hayvan, bir işin nasıl yapılacağını hayatın akışında görerek, işterek,

koklayarak, tadarak ve hissederek öğreniyor. Burada akıl yürütme yok. Birikme ve katlanma, duyma ve hissetme; sınırları çiziyor. Prof. Duralı'nın tespitiyle, "Hayvan bilgisi malumatın üstüne çıkamaz." İnsanda ise bu; duyuların ötesinde öğrenme, okuma ya da onun yerini tutan başka bir dil etkinliği sayesinde gerçekleşir.

"Hayatın Anatomisi", antropoloji ve biyoloji disiplinine de geniş yer ayırıyor ve "Dünyamızdan İnsan Manzaraları" bölümünde kavimler, ırklar, beslenme biçimleri, coğrafya ve insan, helal-haram karşıtlığı gibi onlarca mesele üzerinden antropolojik bir incelemeye de gidiyor Prof. Duralı...

Peki, Prof. Duralı'ya göre, biyoloji felsefesinin konuları, sınırları, tanımı ve ana dalları neler? Bu soruların yanıtlarını Prof. Duralı'nın "Biyoloji Felsefesine Giriş Denemesi" başlıklı makalesinde bulmak mümkün. "Canlı olaylar ile süreçleri konu alan dallı budaklı biyoloji bilimine ilişkin 'salt deney alanını aşan' sorunlar, bu bilimin felsefesi ele alır." diyen Prof. Duralı, makalesinde şöyle devam ediyor:

"Adından da anlaşılacağı üzere biyoloji felsefesi, yalnızca bir çeşit doğa bilimi olmayıp aynı zamanda felsefenin de koludur. Böylece o, araştırma yöntemleri ile çalışma üsluplarından kimisini felsefeden, kimisini de canlılardan; dolayısıyla, deneysel doğa bilimlerinden devşirir. Şu hâlde bu konuyla uğraşacak kimse, ilkin canlılar bilimi adıyla özetlenen öbeğin çatısı altında bulunan tek tek bilimlerin temel işleyişlerini, araştırma yöntemlerini yakından tanımak, felsefenin, özellikle de bir bütün olarak bunun tarihi gelişmesi ile mantık denilen kolunu esaslı surette bilmek zorundadır."

"Biyoloji felsefesi kısıtlı yoruma değişik açıdan bakar"

Prof. Duralı'ya göre biyoloji felsefeci, deneysel biyolog olmadığı gibi, genel felsefeci de değildir. O, öncelikle felsefenin teorik, zaman zaman spekülasyon akıllı yürütme tutumuyla, biyologların deney verilerini geniş bir bağlamda dile getirmekle yükümlüdür. Prof. Duralı şöyle devam ediyor:

"Ama her deney verisi, nasıl olsa tasarlanıp hazırlanmış bir deneyin yorumu olduğu düşünülürse, biyoloji felsefesinde yapılanın, bu dar kapsamlı, kısıtlı yoruma değişik açılardan bakarak 'onu' enine boyuna yeniden değerlendirmekten öte bir iş olmadığı kavranır."

Prof. Duralı; biyoloji felsefesinin, deneysel biyolojinin kendi deney verilerine ilişkin sunduğu dar kapsamlı ifadeleri mantıkça analiz edip, bunlar arasında yine mantıkça bağlar kurarak yani sentez yaparak, kuşatıcı açıklamalara ulaşmaktan ibaret olmadığına da dikkat çekiyor. Duralı'ya göre biyoloji felsefesi şöyle tanımlanmalı: "Deney verilerinin dile getirilişi üstüne girilmiş açıklamaları, biyoloji dışında kalan alanlarda kullanılan ifadelerle ilişkilendirerek, geniş kuşatımlı anlatımlara başvurmak, biyolojideki deney ile teorik gelişmelerin, özellikle de insan hayatını nasıl, nereye kadar etkileyebileceklerine ya da etkilemeleri gerektiğine ilişkin tahminler yürüterek belirlemelerde bulunmak da, biyoloji felsefesinin görev alanına girer."

Prof. Duralı biyoloji felsefesinin üç ana dal hâlinde inceleneceğini belirtiyor. Ona göre her ana dal da kendi içinde belli sayıda ikincil dallara ayrılıyor. Bunları şöyle sıralamak mümkün:

1- Teorik biyoloji: a) Biyolojinin bilim teorisi. b) Biyomatematik

2- Biyoloji tarihi: a) Biyofelsefe tarihi. b) Biyoloji bilimleri tarihi

3- Biyoloji ahlakı (biyoetik): a) Canlılar bilimine bağlı değişik kolların ortaya koyduğu veriler ile biyolojinin dışında kalan alanların sundukları veriler arasında bağlar kurularak canlıların, özellikle de insanların, gerek birey gerekse toplu hâldeki yaşayışlarının, ayrıca çevreyle olan alışverişlerinin düzenli olarak ele alındığı alan. b) Tıp ahlakı (deontoloji)

Prof. Dr. Ş. Teoman Duralı

Bir ahlak görüşü olarak biyoloji felsefesi

Prof. Duralı; biyoloji felsefesinin, canlılar bilimine konu olan olaylar ile süreçleri tutarlı bir bütünlük hâlinde derleyip toparlamanın yanında, biyolojinin dışındaki bilimler, din ve sanat gibi kültür kurumlarını da hesaba kattığını belirtiyor. Bunun çok doğal olduğuna vurgu yapan Prof. Duralı, çünkü biyoloji felsefesinin temel amacının insan yaşamını bir bütün olarak görüp açıklamak olduğunu, bu nedenle de insanın biyotik tabanı kadar, onun eylemlerinin de göz önüne almak zorunda olduğunu belirtiyor. Duralı, şöyle devam ediyor:

"İnsan, iki dünyalı bir varlıktır. O, bir yanda kendisinin oluşturmadığı doğanın, öbür yanda ise kendi kurduğu kültür ortamının ürünüdür. Gerçekten de Conrad Hal Waddington'un dediği gibi, ahlak değerlerini yaratmakla insan, yepyeni bir evrim çetidinin boşandıcısı ile sürükleyicisi olmuştur. Bu süreçte önceki kuşaktan bir sonrakine aktarılan

kültür değerleri söz konusudur. İşte öbür canlılar ile insan arasındaki esas fark, doğal soyaçekimin yanı sıra insanın kültür katımına da mâlik olmasında yatmaktadır. Bu ikinci özelliğinden ötürü insanı, Aristoteles, "zöon politikon" (toplum kuran hayvan), Waddington ise, "ethical animal" (ahlak oluşturan hayvan) deyimleriyle dile getirmiştir. Temelde canlı olan insanın eylemlerini düzenleyen ahlakın, ilkelerini canlılığı dikkate alarak tespit etmesi gerektiği açıktır. Ne yazık ki bu nokta; bugüne değin, özellikle Batı düşünce geleneğinde önemli ölçüde ihmale uğramıştır."

Prof. Duralı biyoloji ahlakını da şu sözlerle tanımlıyor:

"Biyoloji ahlakı; canlı varlık olarak insanın, doğal çevresini eylemleriyle yapay ortama dönüştürmesini, öte yandan, bu eylemlerin doğurduğu sonuçları kâh toptan kâh tek tek ele alan bir biyoloji felsefesi ana dalıdır. Yeni biyolojinin doğuşunun, bir bakıma insanın, canlı olma özelliğini tekrar keşfetmesi sonucunu doğurduğu rahatça söylenebilir. Buradan da kavramlarıyla, ilkeleriyle, uygulamaya dönük kural koyuculuğuyla biyolojiden kaynaklanan özgün bir ahlak anlayışı ve dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Söz konusu biyoloji tabanına dayalı ahlak anlayışı ile dünya görüşünün anahtar kavramıysa evrimdir."

Biyoloji felsefesinin tanımı ve boyutları içinde olan her dalın, başlı başına bir uzmanlık alanı olduğu düşünüldüğünde, ayrıntılı araştırmalar ve incelemeler alanı olan biyoloji felsefesinin, bilim dünyası için ifade ettiği anlam daha net ortaya çıkacaktır. Ancak biyoloji felsefesinin, sadece bilimin ve bilim felsefesinin ötesinde, insan hayatının tümüne dokunduğu unutulmamalıdır.

Prof. Duralı bu nedenle biyoloji felsefesinin başta ABD ve Kanada olmak üzere, bilim ve felsefe araştırmalarının yoğun şekilde yürütüldüğü Almanya, Avusturya, İsviçre, Britanya, Hollanda, Fransa, Polonya, Rusya, Hindistan, İtalya ve İspanya'da hızla geliştiğini de vurguluyor.

Canlı, felsefenin en temel dayanaklarından olan sınıflama sisteminde varlığın "altında", insanın "üstünde" durur. İnsan, canlı bir varlıktır.

Buhârî ile ilgili bilinmeyen gerçek ne?

"Mecâzü'l Kur'ân, benim doktora tezimdi. Bilim tarihiyle alakalı değildi; ancak beni yazmalarla tanıştıran bir çalışmaydı. Bunun bir nüshası İsmail Saib'in kütüphanesinde, Ankara'da bulunmuştu. Hocam da İsmail Saib'i çok severdi. Onun kitapları Ankara'ya intikal edince, Ritter, Ankara'ya gitmiş orada aramış, bulmuştu. Çalışmaya başladım. Fakat yazma, çok eski olduğu için tek nüshayla neşretmek zordu. Aradım, taradım, ikinci nüshayı buldum. Hocam da şaşırıldı, 'Ben 30 senedir bu kitabı bulmaya çalışıyorum, nasıl buldun?' dedi. Kitabı tez olarak teklif eden oydu; ben de hazırladım."

"Mecâzü'l Kur'ân"ı ararken Buhârî'yi bulmak Sezgin, doktora tezi için araştırmalarını sürdürdüğü "Mecâzü'l Kur'ân"ı incelerken, bazı yerlerin Muhammed el-Buhârî'nin hadis kitabından alındığını fark etti. Çalışmalarını Buhârî'nin aktardığı hadislerle çeviren Sezgin, bu alana yönelme sürecini şöyle anlatır:

"Buhârî çalışması şöyle başladı: Mecâzü'l Kur'ân'ın kaynaklarını arıyordum. O sırada İbn Hacer el-Askalânî'nin "Tehzib" adlı eseriyle karşılaştım. Muammer b. Musemma'yı Buhârî'nin kitabında Muammer diye zikrettiğini öğrendim ve 'Buhârî'nin ne alakası var bu kitapla?' dedim. Buhârî'nin kitabının sekiz büyük bölümü vardır, bir kısmı tefsirdir. Buhârî'nin kitabına baktım, 'Kâle Muammer' diye alıntılar yapıyor. Bunu okuyunca baktım ki Buhârî, Mecâzü'l Kur'ân'dan da cümleler iktibas ediyor. Yani bir hadis kitabında, bir filoloji kitabından alınma uzun uzun cümleler var. Hatta yer yer, aşağı yukarı, kitabı, ihtisar etmiş. Bu durum, bütün hadisler hakkındaki tasavvurumu allak bullak etti. Bunun üzerine karar verdim, tezi bitirince Buhârî'ye bakacaktım: Acaba Buhârî ara sıra da olsa yazılı kaynak kullandı mı? Bu işin hikâyesi böyledir."

İslam bilim tarihine yaptığı katkılarla, adını tarihe altın harflerle yazdıran ve 94 yaşında vefat eden Prof. Dr. Fuat Sezgin, bilimin dünyaya İslam kültür ve medeniyetlerinden yayıldığını kanıtlamanın yanı sıra, doktora tezi çalışmaları sırasında, Buhârî'nin aktardığı hadislerle ilgili bilinmeyen bir gerçeği de ortaya çıkardı.

Arapça öğrendikten sonra 1947 yılında "Bedi' ilminin tekâmülü" başlıklı tezini tamamlayan Fuat Sezgin, ardından hocası Hellmut Ritter'in danışmanlığıyla Ebu Ubeyde Ma'mer bin el-Musennâ'nın "Mecâzü'l Kur'ân"ındaki filolojik tefsirini konu alan ikinci bir tez yayımladı. Sezgin, bu tefsiri konu alan tez çalışmasıyla ilgili şu sözleri aktarmıştı:

Fuat Sezgin'in bu çalışması, Buhârî'nin yazılı kaynakları kullandığını ortaya koyarak, daha önce akademisyenlerin ve muhaddislerin mecmualarının sadece sözlü geleneğe dayandıklarına dair tezlerin yanlış olduğunu kanıtlamış oldu. Fuat Sezgin, bu alandaki çalışmalarını, "Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar" adında bir tezde toplayarak 1956 yılında yayımlamıştı.

Atفاق هام بين تركيا والعراق حول مسألة تجارية

من المشاريع الاستراتيجية المتعلقة بالبنى التحتية للعديد من المشاريع المهمة، وكذلك مشاريع تنظيم المياه والري وغيرها.

وفي شباط/ فبراير 2018، احتضنت الكويت مؤتمر المانحين لإعادة إعمار العراق، وحصلت بغداد من خلاله على تعهدات من مستثمرين ومانحين بقيمة 30 مليار دولار، لإعادة إعمار ما دمرته الحرب ضد تنظيم "داعش" الإرهابي على مدى ثلاث سنوات (2014 - 2017).

وأوضح البيان، أن "السفير التركي وجه دعوة لفؤاد حسين، لحضور المنتدى الخاص بالتجارة والاستثمار للشركات التركية، والذي سيعقد في بغداد قريباً".

وبلغ حجم التبادل بين تركيا والعراق 16 مليار دولار في 2018، ويسعى البلدان لرفعه إلى 20 مليارات في 2019.

اتفق نائب رئيس الوزراء العراقي لشؤون الاقتصاد، وزير المالية فؤاد حسين، مع السفير التركي في بغداد فاتح يلدز، على إكمال مستلزمات توقيع اتفاقية منع الازدواج الضريبي بين البلدين. وقال مكتب نائب رئيس الوزراء العراقي، في بيان له، "بحث الجانبان خلال اللقاء العلاقات المشتركة بين البلدين، خصوصاً في مجالات التبادل التجاري، وسبل تعزيز العلاقات الاقتصادية بين العراق وتركيا".

وأشار نائب رئيس الوزراء، أن "العراق يرحب بدعم الجارة تركيا، من خلال المساهمة في إعمار المدن، وحسب أولويات الحكومة وبرنامجه".

بدوره، أعرب السفير التركي، وفقاً لذات البيان، "استعداد بلاده للمشاركة في حملات الإعمار والبناء، بناء على ما تقرر في مؤتمر الكويت، من خلال العديد

“Müslümanlar coğrafya tarihine büyük katkılar sağladı”

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in 17 ciltlik “İslam Bilimler Tarihi” adlı kitabının onuncu cildi coğrafyaya ayrılmıştır. Ancak onuncu cildin yazımı, Prof. Sezgin'in diğer ciltleri yazımından çok daha uzun sürer. Bunun sebebi ise, çalışmalar ilerledikçe, Müslümanların coğrafya tarihine katkılarının büyük boyutlarının ortaya çıkmasıdır.

Prof. Sezgin, 15 Haziran 2015 tarihinde Erciyes Üniversitesinde verdiği konferansta bunun gerekçesini şöyle anlattı:

“Coğrafya, oryantalistlerin en çok çalıştığı sahalarından birisidir. Ben, üzerinde çalıştığım diğer ciltlerde olduğu gibi coğrafyayı da 3-4 yılda yazmam diye düşünüyordum. Ancak coğrafya beni 28 yıl meşgul etti. Coğrafya ile meşguliyetimin 3 ve 4. senesinde kendime şu soruyu sordum; ‘Müslümanlar matematikte, astronomide bu kadar ileri oldukları hâlde neden Avrupalılar gibi enlem-boylam derecelerine dayanarak haritalar yapmadılar?’ 10 sene geçtikten sonra, baktım ki Avrupalıların elinde bulunan haritalarının tamamı İslam dünyasından gelmiş. Çünkü Müslümanların 10. yüzyılda öğrendikleri, Avrupalıların 17 ve 18. yüzyılda öğrenebildiklerinden çok daha iyiydi. Avrupalılar, 18. yüzyılda bile enlem-boylam dereceleri ile harita yapamıyorlardı.”

Prof. Sezgin; konferansın açılışında, İslam Bilimler Tarihi adlı eserinin onuncu cildi olarak coğrafya

alanını 1984 yılında yazmaya başladığını belirtti. Bu yolculuğa çıkarken elinde kaynak olarak Kraçkovski'nin ve Andre Miquel'in kitapları, diğer oryantalistlerin yüzlerce kitap ve makalesi ile yüzlerce yazma eserin dünya kütüphanelerinden elde edilen mikrofilmleri vardı.

Şans eseri bulduğu dünya haritası çalışmanın seyrini değiştirdi

Prof. Sezgin, başlangıçta elinde bulunan kaynakları kullanarak söz konusu cildi üç ya da dört yılda yazılmasını planlamış. Ancak Topkapı Sarayında 1984 yılında bulduğu bir harita planlarını değiştirmiş. Prof. Sezgin konferansta, bu olayı şöyle anlatır:

“Coğrafya alanını elime aldığım ilk yılda Topkapı Sarayında 14. yüzyıldan kalmış 27 ciltlik bir Arapça ansiklopedide 9. yüzyılın ilk çeyreğinde Abbasi Halifesi Me'mûn tarafından pek çok coğrafyacı ve astronomu çalıştırarak yaptırıldığı dünya haritasını buldum. Böyle bir haritanın yapıldığı biliniyordu ama kaybolmuştu. Bize ulaşan bu haritanın 14. yüzyıldan kaldığını, birçok sefer birbirinden yapılmış kopyalardan biri olduğunu, böylece aslından bir dereceye kadar uzaklaşmış bulunduğunu dile getirmek isterim.”

Me'mûn haritasının hazırlanmasına katılan Harezmi'nin ortaya koyduğu koordinat cetvelinin de kendilerine ulaştığını belirten Prof. Sezgin, bu cetvel ile Me'mûn'un haritasını eksiksiz olarak çizebildiklerini belirtti.

Müslüman coğrafyacıların bu dünya haritasını sıfırdan başlayarak yapmadıklarını belirten Prof. Sezgin şunları söyledi: “Şunu vurgulamak isterim ki, Müslüman coğrafyacılar bu dünya haritasını sıfırdan başlayarak yapmadılar. Babilonyalıların, Mısırlıların yaptıkları dünya haritaları bile bize ulaşmış bulunuyor. Müslümanlar Batlamyus'un 'Geographike Hyphegesis' (Coğrafyaya Giriş) adlı kitabı ile ondan elli yıl kadar sonra yaşamış olan Marinus'un dünya haritasını tanyıyorlardı. Batlamyus, birçok coğrafya tarihçileri gibi benim inancıma göre de hiç harita yapmamıştı. O kitabında Marinus'un çok abartılmış değerlerini tahmini olarak küçülterek yapılacak yeni bir haritaya enlem, boylam dereceleri sağlamıştı. Onun verdiği değerler arasında astronomik metotlarla bulunmuş birçok enlem derecesi ve ölçüye dayanan tek bir boylam derecesi var: 'Kartago-Arbela' (Tunus-Erbil) arası. Bu da 11° hatalıydı. 13. yüzyılın sonuna doğru Maximos Planudes adlı bir Yunanlı papaz Batlamyus'un kitabına dayanarak bir dünya haritası yaptı. Ben şahsen onun bir dereceye kadar Me'mûn haritasından ilham aldığna inanıyorum. Tabii sebepsiz değil.”

Prof. Sezgin;
Me'mûn

haritasının, küresel, ekvatorun kuzeye ve güneye gittikçe daralan eğik meridyenler taşıdığını, Akdeniz'in uzunluğunun Batlamyus'un kitabındaki 63°den 52°ye indiğini ve okyanusların kara kütlelerini kuşattığını ve böylelikle Hint ve Atlas Okyanuslarının Batlamyus'taki göl şekline kurtulduğunu belirtiyor.

“Müslümanlar yeryüzü koordinatlarını ölçme işini ilerletti”

Yeryüzünün enlem ve boylam derecelerini ölçme girişimleri Me'mûn'un haritasından sonra İslam dünyasında adeta salgın bir hastalık gibi yayıldı. Kısa sürede ulaşılan düzeltme, boylam dairelerinin başlangıç noktasını Kanarya Adalarının 17° 30' derece batısına kaydırılmasını sağladı.

Bunun sonuçlarından biri olarak 13. yüzyıldan itibaren Avrupalı gemicilerin eline İslam dünyasından Akdeniz'in mükemmel haritalarının geçtiğini anlatan Prof. Sezgin, “Bu gerçeği, Müslümanların haritaları yapma yönündeki çalışmalarını bilmeyen modern coğrafya tarihçileri, bunun Avrupalı haritacıların bir başarısı olduğunu savundular. Bir gerçek daha var, o da dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Akdeniz'in adeta Müslümanların bir gölü hâline gelmiş olmasıydı. Bu gerçeği birçok araştırmalar arasında Polonyalı T. Levicki Arapça kaynaklara, E. Eickhoff daha ziyade Latince kaynaklara dayanarak mükemmel bir şekilde belirtti.” dedi.

Prof. Sezgin; Piri Reis, Abu Bakr b. Bahram al-Dimashqi ve Evliya Çelebi'nin 15 ve 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve Akdeniz coğrafyasını en iyi bilen kişiler olduğunu anlatarak, “Akdeniz, İslam dünyasında Piri Reis'ten evvel çok iyi işlenmiş, 13. yüzyıldan önce sahillerin ve adaların haritaları oldukça mükemmel hâle gelmişti. Bunların geliştirilmesi gereken kısımları Osmanlılar, bu arada Piri Reis tarafından ve diğer Osmanlılar tarafından yerine getirildi. Piri Reis'in katkılarından biri deniz arkeolojisi ile ilgiliydi. Onun adını taşıyan Atlantik haritası ise İspanyolların eline düşen bir Arapça haritanın tercümesi idi. Abu Bakr b. Bahram al-Dimashqi ise kalan eserlerine göre Anadolu, İran'ın ve Arap Yarımadasının insan coğrafyasını, Evliya Çelebi'nin yanı sıra bize en iyi aksettiren coğrafyacı diye vasıflandırılabilir. Evliya Çelebi ise 40 yıl süren bir seyahat esnasında kendi müşahedeleriyle ve kütüphanelerdeki etütleriyle toplanan malzemenin Asya, Avrupa ve Afrika'ya uzanan çok geniş bir alanın on ciltlik bir muazzam beşerî coğrafyasının yorulmak, dinlenmek bilmez müellifidir.” diye konuştu.

Prof. Sezgin, ünlü Alman coğrafyacı Hanno Beck'in 1954 yılında Oscar Peschel tarafından 1877'de yazılan coğrafya tarihi hakkındaki, “Peschel, kendisinden evvel ve sonra birçoklarının yaptığı gibi daha var olmayan bir ilmin tarihini yazdı. Maalesef Beck evvelki ve sonraki birçok meslektaşları gibi İslam kültür dünyasında başarılı muazzam coğrafyadan habersizdi” sözlerinin, Batı'nın İslam ilim adamlarına bakış açısını ortaya koyduğuna da dikkat çekti.

Fuat Sezgin bir markadır!

SÜLEYMAN DOĞAN *

Prof. Dr. Fuat Sezgin (1924–2018), 94 yıllık ömrünü İslam bilimleri tarihine adadı. Bir asırlık bir çınar gibi geriye unutulmaz çalışmalar bıraktı. Sezgin, bir marka olarak bu dünyadan ahirete taşındı. Dünyanın önde gelen tarihçilerinden İslam Bilim Tarihi Araştırmacısı Prof. Dr. Fuat Sezgin, İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsünde alanında en tanınmış uzmanlardan Alman şarkiyatçı Hellmut Ritter'in öğrencisi oldu ve Ritter'in tavsiyesi üzerine İslam bilimlerine yöneldi. Sezgin, 1951'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdikten sonra, Arap Dili ve Edebiyatı üzerine doktora yaptı. "Buhari'nin Kaynakları" konulu doktora tezini tamamlayan Sezgin, 1954'te doçent oldu. Sezgin, bu çalışmasıyla hadis kaynağı olarak İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan Buhari'nin, bilinenin aksine sözlü kaynaklara değil yazılı kaynaklara dayandığı tezini ortaya attı. İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar sahasında yazılan en kapsamlı eser olan Arap-İslam Bilim Tarihinin ilk cildini, 1967'de tamamlayan Sezgin, 17 ciltten oluşan eserin 18. cildini yazıyordu. Sezgin; Süryanice, İbranice, Latince, Arapça ve Almanca da dâhil 27 dili çok iyi derecede biliyordu.

Sezgin'in verdiği mesaj!

Sezgin'in verdiği en büyük mesaj, günde 17 saat

çalışmasıdır. Sezgin; Doğu'dan Batı'ya ilimin üç yolla geçtiğini, bunların birincisinin 10. yüzyılda Barselona'daki pazar yerlerinde Müslüman ve Hristiyanların alışverişiyle; ikincisinin Sicilya, Güney İtalya yoluyla da Arap tıbbının aktarılmasıyla; üçüncüsünün ise Bizans üzerinden Avrupa'ya ulaştığını söylemiştir.

"400 bin cilt kitap inceledi"

50 yılı aşkın bir süre araştırmalar yaparak hayatını İslam bilim ve teknoloji tarihini tanıtmaya adanmış Fuat Sezgin, 400 bin ciltlik kitap incelediğini bizzat bendenize söyledi. Sezgin'den alınacak en önemli örneğin de "öz güven, çalışmak, doğru yerde doğru hocayı tespit edip onun biliminden yararlanmak" olarak görebiliriz. Fuat Sezgin hoca dünyada büyük bir marka hâline gelmiştir. Nobel ödülünü almadı ama almaya hak kazanacak çalışmalar ortaya koydu. Uzun yıllar Fransa, Avrupa ve Batı dünyasında bilim tarihi konusunda referans ülkeydi. Sezgin, Frankfurt'ta çalışarak burada enstitüsünü kurdu. Fuat Sezgin, "İslam, bilim adına bir şey üretmez." ezberini bozduğunu söylemiştir.

Müslüman bilim insanları!

Fuat Sezgin; İbn Heysem anılmadan fizik ilminden, İbn Sina'sız bir tıp biliminden, Mesûdî'siz coğrafya, Cezerî'siz sibernetik bilimi ve robotik, Harezmi'siz matematik, Câbir bin Hayyan'sız kimya, Bîrûnî'siz tabiat bilimlerinden söz edilemeyeceğinin altını çiziyor. Onun içindir ki; 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar ihtişamlı yönetimler, binlerce bilim adamının arz-ı endam etmesine de vesile oluyordu. Câbir, Harezmi, Cezerî, Râzî, İbn Sina, Mesûdî, İbn Haldun, Ebu'l Vefa, Bîrûnî, Ömer Hayyam, İbn Rüşd, Nasîruddin Tûsî, İbn Nefis ve Uluğ Bey bunlardan sadece birkaçıdır. Daha sonra ise duraklama dönemiyle birlikte tek tük bilim adamına rastlanmış, gerilemeyle üstünlük yavaş yavaş Batı'ya geçmiştir.

IV. Murat döneminde, Koçi Beyin padişaha sunduğu risalede: "Bilginin devamı bilginlerle mümkündür. O yüzden yüce ataların zamanında bilgiye ve bilginlere olan hürmet ve ikram hiç bir devlette olmamıştır. Bugün ilim yolu dahi fevkalade bozulmuştur." sözleri, gerilemenin sebep ve sonuçlarını bize net bir şekilde göstermektedir. Aslında bilimlerin tarihi, insanlık tarihi ile paralel gelişmiş olup, insanlığın bilimsel mirasını tanımak, temel ihtiyaçlarının zaman içinde geçirdiği evreleri ortaya koyarak ulaşılabilecek hedefler hakkında da insanı cesaretlendirmektedir.

İslam Bilim Müzesi!

Prof. Dr. Fuat Sezgin, Arap-İslam Bilimleri Enstitüsü için hazırladığı bilimsel araç ve gereçlerin benzerlerini yaptırarak, açılışını 25 Mayıs 2008 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı İstanbul İslam, Bilim ve Teknoloji Müzesinin açılmasına önyak olmuştur. Fuat Sezgin'in İslam bilimler tarihinde eşsiz bir yere sahip olan bir diğer çalışması ise coğrafyadır. Avrupalı seyahatçıların seyahatnameleri, matematik ve astronomi, tıp, felsefe, müzik, nümizmatik, tarih yazıcılığı, bilimler tasnifi ve diğer konularda yazılmış orijinal eserlerin tıpkıbasımlarını yeniden gözden geçirerek tasnif etmiştir.

Prof. Dr. Fuat Sezgin, dünya çapında başarılı olmuş ve bilim tarihine büyük hizmet etmiş bilim adamımızdır. Gerek bilim adamları gerekse aydınların Sezgin hocamızdan öğreneceği çok şey var. Bir kere yorulmadan günde 15-20 saat çalışma disiplinini Fuat Sezgin hocamızdan öğrenmeliyiz. İlerlemek, Batı'yı geçmek ve programlı çalışma metodu için kendisini rol model almalıyız.

* Yıldız Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü.

Germany moves to introduce language requisite for foreign clerics

The German government wants to make German language skills a requirement for foreign clerics seeking to enter the country, an Interior Ministry spokesman announced.

Clerics looking after the large number of Muslim migrants who have entered Germany since 2015 "have a role model and adviser function that is crucial in terms of promoting the peaceful co-existence of different cultures and religions," the spokesman said.

Clerics "who speak the German language and are familiar with German culture" will do a better job of promoting integration, he added.

Conservative members of Chancellor Angela Merkel's coalition government – notably

Christian Democratic Union (CDU) lawmaker Carsten Linnemann – have repeatedly called for such an entry requirement, which has been vetoed by the government's junior partners, the center-left Social Democrats.

There are no official statistics on the number of foreign clerics in Germany. Linnemann claimed as part of his call for the language requirement that there were some 2,000 imams in Germany that speak "no or little German."

Merkel's government has been pushing for imams preaching in Germany to also be educated in the country. Many of the country's imams were educated in Turkey or Middle Eastern countries. Turks are the largest ethnic minority in Germany with a population of about 3 million.

Sosyal bilimlerin doğuşu üzerine notlar (1)

.....
HALİL BERKTAY *

Çağdaş bilimlerin gelişme sürecinde, önce sadece "bilim" vardı. Kopernik, Kepler veya Galileo Galilei, gök cisimlerinin hareketi ile uğraşırken, henüz sosyal bilimler hiç yoktu ve dolayısıyla bir ayırım terminolojisi de gerekli değildi. Dolayısıyla "doğa bilimleri" değil, sadece "bilim" deniyordu. Bugün doğa bilimleri dediğimiz dalların kurulmasının da kendi içinde bir sırası var. Mekaniğe başladı. 16, 17 ve kısmen 18. yüzyıllarda hep fizik önde gitti. Daha sonra (18 ve 19. yüzyıllarda) kimya, ardından (özellikle 19. yüzyılda) biyoloji ve biyolojiye bağlı olarak tıp sıçrama yaptı. Örneğin hastalıklara gözle göremeyeceğimiz kadar küçük canlıların, mikroorganizmaların yol açtığı teorisi ancak 19. yüzyıl ortalarında ulaşılabildi.

Tabii biri bitip biri başlayarak değil, örtüşe örtüşe giden bu gelişmeler sonucu, sadece insanlığın mevcut bilgi birikimi alabildiğine gelişmekle kalmadı. Aynı zamanda biliş tarzı değişime uğradı. "Nasıl biliyoruz? Nereden biliyoruz?" sorusuna verilen cevaplarda, "vahiy ve otorite yoluyla bilme"nin yerini "akıl, deneyim ve deney yoluyla bilme" aldı. Buna, bilimin otoritesinin yükselmesi eşlik etti. Batı'da gerçeğin nihai hakemi Kiliseydi; giderek bilim oldu. Bilimin üstünlüğünü kültürleştiren toplumlar oluşmaya başladı. Herhangi bir tartışmada karşındakine, "şu söylediğin bilimsel değil" diyebilmek, en güçlü argüman hâline geldi.

Ancak uzun süre bu gelişmeler, şimdi doğa bilimleri dediğimiz dallarla sınırlıydı. Buna karşılık, kapitalizm ve modernite gelişip toplum karmaşıklaştıkça ve unsurlarına ayrıştıktıkça (yani hukuk, ekonomi, devlet yapısı, kültür, sosyal ilişkiler vb. ayrı ayrı gözlenebilir oldukça), bu alanlara ilişkin gözlem ve bilgiler de çoğalıyor; adına teori dediğimiz genellemelere giden yolun zorunlu ön aşamasında, artık etiketlenebilir, tasnif edilebilir, kategorilere dökülebilir bir kıvama ulaşıyordu. Henüz topluca sosyal bilimler diye anılmasalar da, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi... gibi bilgi dalları şekilleniyordu. "Bunlara ne diyeceğiz?", "Giderek daha fazla uzmanlık gerektirmeye başlayan bu uğraşı alanlarını bilgilerin mevcut yapımız ve zihinsel ufuklarımız içinde nereye oturtacağız?" gibi soru ve sorunlar peş peşe gelmeye başladı.

Çok basit bir örnek olarak ekonomiyi alalım. Geleneksel tarım toplumları, deyim yerindeyse "ziraat teknisyenliği" dışında bir ekonomi bilimine hayat veremezdi, çünkü hemen her şey köylünün üretmesi, devletin ve/ya hâkim sınıfların da vergilendirmesinden ibaretti. Olsa olsa vergi oranları (aşırıya kaçmadan makul ortalamayı tutturma meselesi), İbn Haldun'un "Daire-i Adliye"si gibi bir nasihatname literatürüne konu olabilirdi. Asıl ekonomi bilimi, piyasa ve piyasa için üretim zemini üzerinde

yükseldi. Mal ve para dolaşımının kapsamı genişledikçe, bir fiyat ve değer teorisinin koşulları oluştu. Bugün mikroekonomi dediğimiz değer ve bölüşüm teorileri alanı uç verdi. Malların fiyatı sadece arz ve talebe göre mi yoksa üretimlerine harcanan emek miktarına göre mi ya da marjinal fayda-maliyet kesişmelerine göre mi belirlenir? Gene aynı süreçte, bazı ülkeler ilerledi, diğerleri geri kaldı ve bu, Adam Smith'in 1776'da yayımlanan ünlü eserinin başlığıyla söylersek, Milletlerin Zenginliği'nin nereden kaynaklandığını, incelenmesi ve açıklanması gereken bir problem hâline getirdi. Daha önce merkantilizm bunun cevabını dış ticarete (çok ihracat ve az ithalatta) aramışken, klasik iktisatçılarla birlikte dikkatler üretime kaydı. Böyle böyle, ekonomi kendine özgü bir bilgi ve bilim alanına dönüştü. Bir diğer örnek Amerikalıların keşfinin etkisidir. Kristof Kolomb Karayiplerde bir adaya ayak bastığında, İspanyolların (ve sonra İngilizlerin, Fransızların, Hollandalıların) şahsında beyaz Avrupalılar, kendilerine hiç benzemeyen (veya öyle sandıkları) klan ve kabile topluluklarıyla karşılaştılar. Afrika'nın içleriyle temas daha sonradır. Fakat nasıl oluyor da yeryüzünün çeşitli köşelerindeki toplumların bu kadar değişik yaşam biçimleri, kültürleri, inanışları, giyim kuşam tarzları, müzik ve dansları, ölü gömme âdetleri olabiliyor? Bunların hepsini inceleyen bir bilgi ve bilim dalı oluşmaya başladı ki, bugün bunun adına antropoloji diyoruz.

18. yüzyılın ikinci yarısında, bu gelişmeleri hazır derlenmiş şekilde, tek bir eserde yakalamamız mümkün: adı üstünde, L'Encyclopédie yani Ansiklopedi. Şu veya bu ansiklopedi/si, faraza Britannica, Larousse, Der Grosse Brockhaus vb. değil, sadece Ansiklopedi, çünkü ilk ve tekti zamanında. Diderot ve d'Alembert'in yönetiminde, 1751'den itibaren fasikül fasikül yayımlanmaya başlarken, ismiyle müsemma iddiası, insanlığın o sırada mevcut bütün bilgi birikimini kucaklamaktı. Tam bir Aydınlanma projesiydi velhasıl. Bugün sayfalarını karıştırdığımızda, çeşitli maddelerinden, aslında sosyal bilimlerin birer bilgi dalı başlamış hatta epey de serpilmiş olduğunu görebiliyoruz.

Peki, bilgi dalından bilim dalına nasıl geçildi? Bence bu formalizasyon, bir örgütlenme meselesidir aslında. Üniversiter örgütlenme meselesidir. İslam âleminin medreselerine, Avrupa'da da uzun süre "dinî kolejer" (religious colleges) denk düşüyordu. Oxford, Cambridge, Paris Üniversitesi... hep böyleydi. Daha sonra insan ve toplum bilimleri diyeceğimiz "serbest sanatlar" (liberal arts) alanında, İS 6. yüzyıldan itibaren quadrivium ("dört yol" veya dörtleme) denilen bir müfredatları vardı: Aritmetik, Geometri, Müzik ve Astronomi... 8. yüzyıl sonları ve 9. yüzyıl başlarının Karolenj Rönesansı sırasında buna bir de trivium (üçleme) eklendi. Gramer, Mantık ve Retorik (Belâgat). Bu yedi dal, vahiy kökenli nakli ilimlerin yanı sıra, (insanın kendi kafasıyla düşünüp öğrenmesini gerektiren) akli ilimler olarak da telakkî ediliyordu.

Modernitenin gelişimi, giderek karmaşıklaşan ticaret ve sanayi kapitalizmi toplumlarında yığınla yeni meslek yarattı ve hepsine giriş koşullarının sıklaştırılmasını, homojenleştirilmesini, çeşitli diplomalar yoluyla sağlam bir kalite kontrolüne tâbi tutulmasını gerektirdi. Bu da yeni tip yükseköğrenim kurumlarını zorunlu kıldı. 1809'da (Wilhelm) Humboldt, Fichte ve Schleiermacher'ın girişimi, Kral III. Friedrich

Wilhelm'in de onayıyla kurulan Berlin Üniversitesi, dünyanın ilk modern araştırma üniversitesidir. İlk defa burada, eski ve yeni her bilime bir bölüm (departman) tahsis edildi; tersten söyleyecek olursak, özel bir kadro tarafından, özel bir şekilde öğretilmeleri gerektiğinin kabulü anlamında birer bölüm tahsisi yoluyla ki, bütün o yeni sosyal bilimlerin gerçekten bilim sıfatına hak kazandığı tescil edilmiş oldu. Üniversite içinde fakülteler, fakülte içinde bölümler, bölüm içinde kürsüler hep buna göre düzenlendi. Başka bir deyişle, Fransa'da Diderot ve d'Alembert'in Encyclopédie'sinin toparladığı ve antolojileştirdiklerini, Almanya'da Humboldt'un üniversitesi organize etti ve bundan böyle bilim ikiye ayrıldı; doğa bilimlerinin yanı sıra toplum bilimleri de vücut buldu.

Bu noktada, Ekonomi, Sosyoloji ve Siyaset Bilimi gibi yeni sosyal bilimlerin yanı sıra, Tarih (ve Tarihin bir sosyal bilim olup olmadığı) üzerine belki birkaç şey eklemek yararlı olur. Tarih diğerleri kadar nevezurur değildi; İÖ 5. yüzyıldan beri bağımsız bir bilgi dalı olarak mevcuttu. Herodotos ve Thukidides'i Roma, İslam ve Orta Çağ Hristiyan tarihçileri izlemiş; tek tek bazı büyük olayların (savaşların) tarihinden devlet ve imparatorlukların tarihine ilerleyen, kutsal kitaplar aracılığıyla insanlığın ilk gelişme aşamalarına da açılan 2300 yıllık bir gelenek ve birikim oluşmuştu. Tarihçiler uydurmamak, yalan söylememek, geçmiş olayların gerçeğine olabildiğince yaklaşmak, ikincil literatürle yetinmeyip birincil kaynaklara eğilmek ve belgelerin mümkünse en eskisine ulaşmak... diye özetlenebilecek bazı temel metodolojik ilkeleri paylaşıyordu.

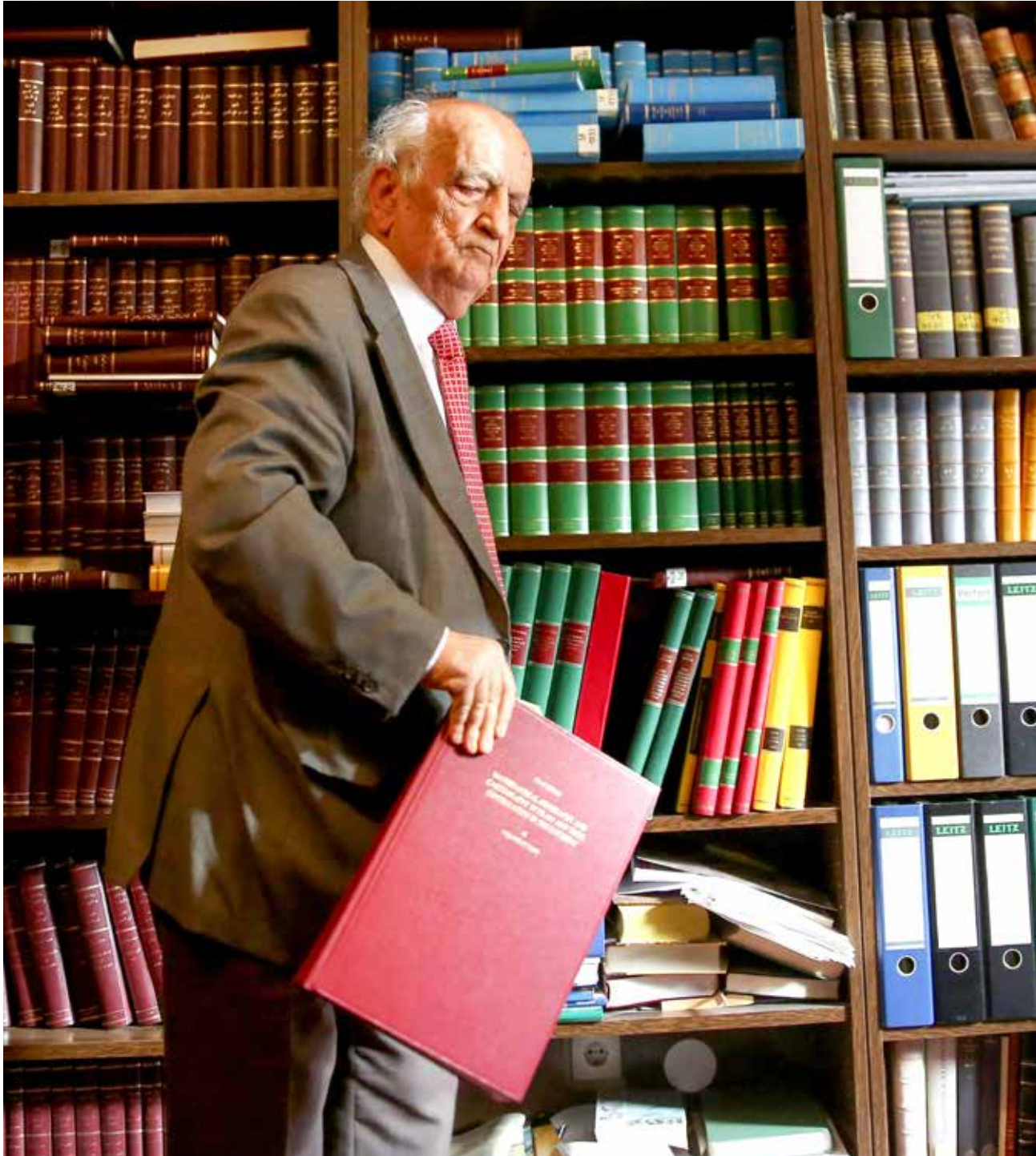
Öte yandan tarihçilik, o ilk 2300 yılı boyunca amatör bir daldı. Tarihçi olmaya giriş belgesi diye bir şey yoktu; Tarih lisansı veya doktorası diye bir şey yoktu; zaten modern üniversiteler yoktu. Meraklı, bol parası ve boş zamanı olan kişiler tarihçi oluyordu. Avrupa'da, Aydınlanmanın hemen tek büyük tarihçisi, The Decline and Fall of the Roman Empire'in yazarı Edward Gibbon belki son büyük amatördü; her şeyin biraz gecikmeli cereyan ettiği Türkiye'de, denebilir ki olanca âlimliği içinde Fuat Köprülü, keza son büyük amatördü. Ama işte 19. yüzyıl başlarında Berlin'de, bütün diğer (yeni) sosyal bilimler adeta sıfırdan bilimleşir, müstakil bilim kimlikleri icat ve tescil edilirken, Tarih de artık akademik bir disiplin olarak kurumlaştı ve profesyonelleşti. Tarihçi olmak, hem belirli bir metodolojinin hem de (Prehistorya, İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ gibi) bazı alanlara ayrıştırılmış büyük bilgi öbeklerinin sistematik biçimde öğretilmesi ve öğrenilmesine -- bunu kanıtlayan diplomaların edinilmesine ve mesleğe giriş koşulu kabul edilmesine bağlandı.

Fakat her birinin artık kendi bölümü olmakla birlikte, Tarih ile diğer sosyal bilimler arasında önemli bir fark da girdi devreye. Ekonomi, Sosyoloji ve Siyaset Bilimi nomotetik disiplinlerden sayılırken Tarih bunun dışında kaldı; idiyografik kabul edildi. Neden? Neydi bunun önemi? Çok mu önemliydi? Bunları da gelecek sefer ele alayım.

[Açık Medeniyet'in Mayıs sayısında devam edecek]

* İbn Haldun Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı.

العلامة فؤاد سزكين .. المؤرخ الذي أعاد للحضارة الإسلامية اعتبارها

"أن تجعل المسلمين يفهمون عظمة الحضارة الإسلامية أصعب من أن تجعل الغرب يفهمها"

ولد الأستاذ "فؤاد سزكين" في ولاية بتليس الواقعة شرقي الأناضول يوم 24 أكتوبر 1924م، وهو أحد أبرز المتضلعين في التراث العربي والإسلامي، على مستوى العالم.

اختصر سزكين صاحب مقولة "أن تجعل المسلمين يفهمون عظمة الحضارة الإسلامية أصعب من أن تجعل الغرب يفهمها"، الطريق لتعريف الغرب بالتراث العربي الإسلامي إذ أسس معهد "تاريخ العلوم العربية"، وألحق به صرحين كبيرين أحدهما المتحف الذي جسد فيه أكثر من 800 آلة وجهاز، والآخر مكتبة ضخمة ضمت آلاف المصادر الأساسية والنادرة التي جمعها من أنحاء العالم. لكن ألمانيا استولت على المعهد وملحقته فيما بعد.

أعماله:

لفؤاد سزكين (1924 - 2018) ثلاثة أعمال كبرى المشهور منها موسوعته "تاريخ التراث العربي" والتي تعد عملاً تأسيسياً في مجال الدراسات العربية والإسلامية. وقد بدأ فؤاد سزكين في إصدار مجلدات تلك الموسوعة منذ عام 1967، وقد صدر منها آخر مجلدين سنة 2015 وهما: المجلد السادس عشر عن البلاغة والنقد، والمجلد السابع عشر عن الأدب التربوي والأدب الترفيهي. وقبل وفاته، كان يواصل سزكين كتابة المجلد الـ 18 من "تاريخ التراث العربي"، الذي يعد أوسع مؤلف يتناول تاريخ البشر.

أما العمل الثاني فهو بيلوجرافيا ضخمة بعنوان "بيلوجرافيا الدراسات العربية والإسلامية في المنطقة الناطقة بالألمانية". وقد صدرت هذه الموسوعة على مرحلتين: المرحلة الأولى في اثنين وعشرين مجلداً تشمل فهارس تلك الأعمال من بداياتها وحتى سنة 1986. أما المرحلة الثانية فتشمل الأعمال التي صدرت ما بين 1986 وحتى 1994.

وقد صدر من هذه المرحلة الثانية ثمانية مجلدات سنة 2006. وهذه البيلوجرافيا الضخمة بقسميها تفهرس الأعمال موضوعياً بطريقة تشبه "تاريخ التراث العربي"، أي أنها تبدأ بالدراسات حول الإسلاميات، ثم حول النتائج الأدبي، ثم حول التراث العلمي والثقافي بتنوعاته.

وفي 18 مايو/ أيار سنة 1982، أسس فؤاد سزكين بأموال الجوائز التي حصل عليها (ومنها جائزة فيصل 1979)، وبمساعادات من دول عربية (أهمها المساعدة الكويتية)، "معهد تاريخ العلوم العربية والإسلامية" في إطار جامعة فرانكفورت، ثم ألحق به متحفه الشهير لمخترعات الحضارة العربية الإسلامية. وبعد سنتين بدأ سزكين، من خلال هذا المعهد، في إصدار دورية سنوية - وهذا هو العمل الموسوعي الثالث - بعنوان "مجلة تاريخ العلوم العربية الإسلامية" وذلك لنشر دراساته ودراسات علماء المعهد وعلماء المؤسسات الاستشرافية الأخرى.

وقد صدر المجلد الحادي والعشرون من هذه الدورية في سنة 2015. وقد نشر سزكين في هذه الدورية لأعلام الدارسين المعاصرين مثل هيلموت جيتا، جيرهارد أندرس، يوهان بورجل، هانز ديبر ونويباور وكونتيتسش، بالإضافة إلى جورج صليبيا، جورج مقدسي وعبد الحميد صبرة وكثيرين غيرهم. ومن خلال هذه الدورية، أعاد سزكين الاعتبار إلى رواد دراسة التاريخ العلمي للعرب والمسلمين، وعلى رأسهم مؤرخ العلوم الألماني آيلهارد فيلدمان (1852-1928)، وقد جمع سزكين دراسات فيلدمان حول تاريخ العلوم العربية ونشرها سنة 1984 في ثلاثة مجلدات كبيرة.

ومن الطريف أن هذه الأعمال الأساسية في مشروع سزكين تناسلت وأنتجت أعمالاً أخرى مهمة تعد تطويراً

عن التراث العربي، كما أنشأ في 2010، وقف أبحاث تاريخ العلوم الإسلامية بهدف دعم أنشطة متحف العلوم والتكنولوجيا الإسلامية في إسطنبول.

وحصل على جوائز وأوسمة دولية عديدة طيلة حياته، من مؤسسات مختلفة مثل مجمع اللغة العربية بالقاهرة، ومجمع اللغة العربية بدمشق، ومجمع اللغة العربية في بغداد، وأكاديمية العلوم في تركيا.

وتوّج بالدكتوراة الفخرية من قبل جامعات عديدة، مثل "أتاتورك" في ولاية أرضروم التركية، و"سليمان ديميرال" في ولاية إسبارطة، وجامعة إسطنبول، فضلاً عن درع تكريم جامعة غوته الألمانية له، وميدالية الخدمة الاتحادية للدرجة الأولى بألمانيا، والجائزة الرئاسية الكبرى للثقافة والفنون بتركيا.

ويحكى أنه أمضى شهور حياته الأخيرة وهو يجول في مكتبات إسطنبول وهو في التسعين من عمره، منهمكاً بشراء بعض الكتب والمراجع، فسأله أحدهم عن ذلك، فعلم منه أنه بدأ بجمع مكتبة علمية جديدة، بعد أن قررت الحكومة الألمانية وضع يدها على مكتبته الضخمة، التي تحوي جمعاً هائلاً من الوثائق والمخطوطات بكثير من اللغات؛ لأنها صُنفت هذه المكتبة ضمن التراث الألماني القومي، ويذكر من مواقف سزكين التي تعكس أصالته، أنه رفض استلام جائزة ولاية هيسن الثقافية سنة 2009 حتى لا يشارك سالمون كورن رئيس الطائفة اليهودية في فرانكفورت بسبب تأييده الهجوم الإسرائيلي على غزة.

لموضوعات سبق تناولها في «تاريخ التراث العربي»؛ ونذكر هنا على سبيل المثال كتابه الضخم "العلم والتكنولوجيا في الإسلام" الذي نشر بالألمانية (2003)، الفرنسية (2004)، التركية (2006) والعربية (بدءاً من سنة 2007).

ويعد الراحل أحد طلاب المستشرق الألماني هلموت ريتز، الذي ألقنه بدراسة التاريخ الإسلامي، فقد كان العلامة فؤاد سزكين يميل إلى الرياضيات والهندسة، غير أن حضوره لندوة علمية بقسم اللغة العربية في جامعة إسطنبول كان يلقيها المستشرق الألماني ريتز جعله يغير رأيه ومساره، فسلك طريق البحث في التراث والتنقيب في المكتبات والمخطوطات من أجل إظهار الكنوز العلمية الرابضة في تلك المخطوطات. ألف الأستاذ الدكتور عرفان يلماز في حقه كتاب "مكتشف الكنز المفقود فؤاد سزكين وجولة وثائقية في اختراعات المسلمين".

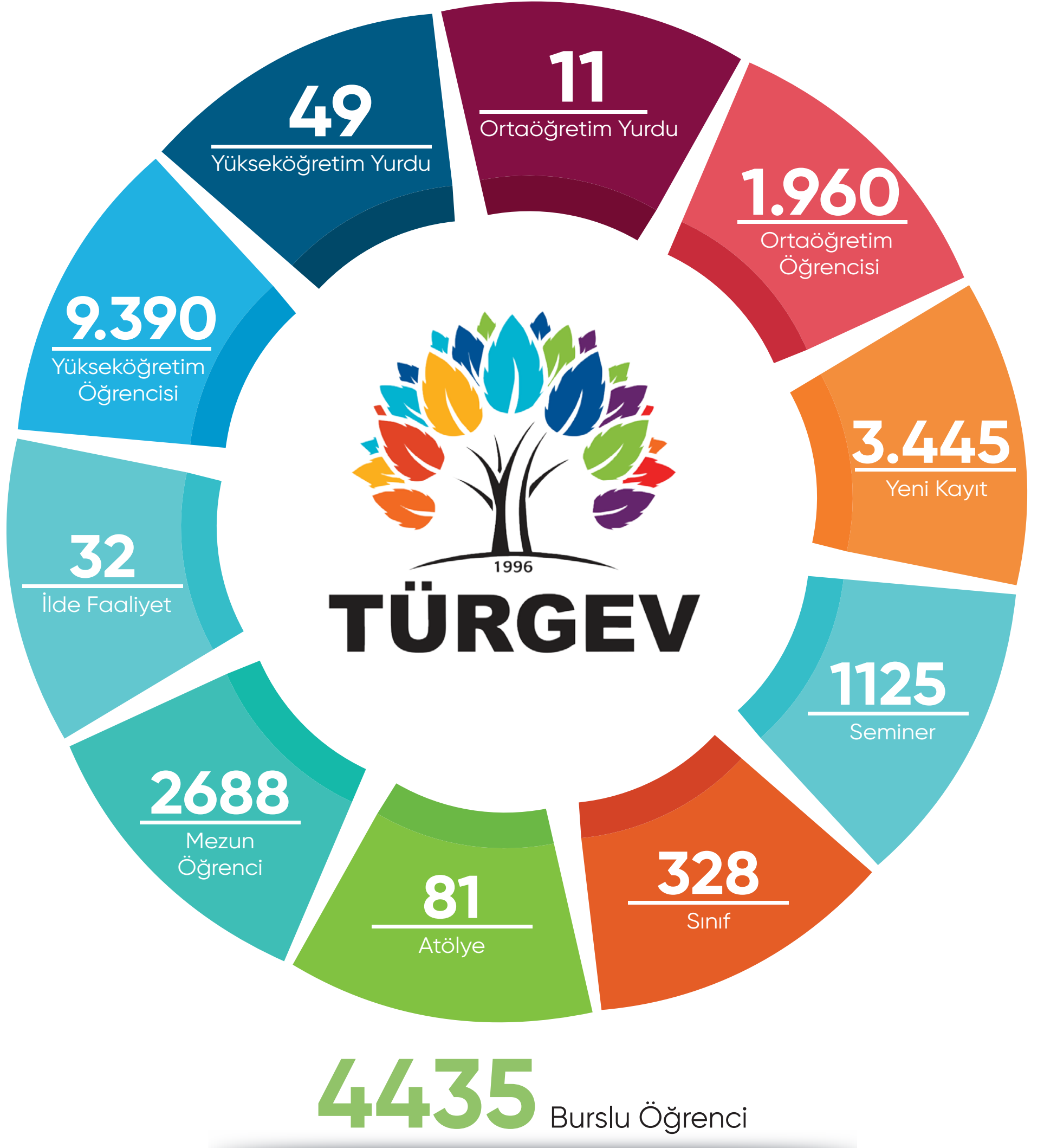
غادر سزكين تركيا إلى ألمانيا بعد أن منعتته حكومة الانقلاب العسكري عام 1960، مع 146 أكاديمياً تركيا، من الاستمرار في جامعات البلاد، ليواصل دراساته في جامعة فرانكفورت.

وفي العام 1965، قدّم سزكين أطروحة دكتوراة ثانية عن عالم الكيمياء العربي، جابر بن حيان، وحصل على لقب البروفيسور بعد عام على طرحها، وتزوج بعد فترة وجيزة المستشرقة أورشولا سزكين.

أتقن المؤرخ التركي الراحل 27 لغة، من بينها السريانية، العبرية، اللاتينية، العربية والألمانية، وكتب 18 مجلداً

2018-2019 Eğitim Öğretim Dönemi

RAKAMLARLA TÜRGEV

10.000

'den Fazla Öğrenciye Hizmet Veriyoruz

Her şey “Mecâzü'l Kur'ân” ile başladı

SAVAŞ CİHANGİR TALİ *

Prof. Dr. Fuat Sezgin denince, doğal olarak, ilk akla gelen hocamızın bilim tarihinin metinlerine ve bu metinlerde çizimleri olan bilimsel âletlere yaptığı hizmet akla geliyor. Peki, ömrünü İslam bilim geleneğine harcamış bir bilim insanının, kitabî mirasımıza hizmeti nasıl başladı?

Hellmut Ritter ile tanışma ve matematik uyarısı
Prof. Dr. Fuat Sezgin; 1943-1951 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsünde eğitimine başladığı zamanlarda, İslamî bilimler ve oryantalizm alanında Süleymaniye ve yine benzeri yazma eserlerin yer aldığı kütüphanelerde çalışmalar yapmış olan Alman oryantalist Hellmut Ritter'in yanında öğrenimine ve çalışmalarına başladı. Fuat hocamızın özellikle eğitimine yön veren uyarılardan biri olarak gördüğü;

hocası Ritter'in, kendisine, klasik dönemde bazı matematik alanında eserler vermiş İslam âlimlerinin isimlerini sayıp matematiği ihmal etmemesi, geliştirmesi konusundaki uyarısı olmuştur. Ritter'in bu uyarısıyla Fuat Sezgin; gerek dil ve belagat gerekse klasik eserler hakkındaki bilgilerle beraber teknik-bilimsel donanım konusunda da öğrenme yoluna gitmiştir.

Klasik eserler diyarına geçiş

Şunu belirtmek gerekir ki, Fuat Sezgin denildiğinde kitap kurtlarının aklına gelen ilk çalışma tabii ki, Buhari'nin Kaynakları adlı eseridir. Birçok yerde bu eser, hocamızın doktora tezi olarak da geçmektedir. Fakat Fuat Sezgin hocamızın doktora; Muammer bin Musemma'nın “Mecâzü'l Kur'ân” adlı eserinin 2 farklı yazmadan edisyon-kritik, inceleme ve tahkikinden oluşan çalışmasıdır. Bu çalışma, iki cilt hâlinde, 50 sayfaya yakın bir inceleme ile nüsha farklılıkları ve açıklamalarla desteklenerek ve Batı tarzı bir tahkik yöntemi gözetilerek ilk olarak 1950'den önce ofset şeklinde yayımlanmış, daha sonrasında ise 1963 ve 1968 yıllarında tekrar yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Fuat Sezgin, işte bu çalışma ile bilim tarihi metinlerinin arayışına artık girmiş bulundu. Kendisinin de zaman zaman belirttiği gibi, bu çalışma bir bilim tarihi metni olarak kabul görülmüyordu. Fakat hocamızı, “yazma”lar ile tanıştıran da bu eser oldu. Bir nüshası Ankara'da

bulunan eserin, istinsah tarihi çok erken olmasına rağmen, tek nüshadan tahkikini yapmayı bilimsel bulmayan Fuat Sezgin, ikinci nüshanın arayışına girip kısa zamanda ikinci nüshayı da keşfetmiştir. O, eserin ikinci nüshasını bulduğunda hocasının da şaşırıldığını söyleyerek bu sürecin kendisini artık başka kadim geleneğe ait eserleri de gün yüzüne çıkarma yolunda çalışmaya sevk ettiğini ve de 94 yaşına kadar aralıksız sürececek çalışmalarının ilk aşamasını işte bu eseri olarak görür...

Tam 70 yıl sonra...

İbn Haldun Üniversitesi Yayınları olarak “Prof. Dr. Fuat Sezgin: İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Kütüphanesi”ne gittiğimizde, hocamızın bu kıymetli doktora çalışmasının, 1963'te bir hocasına hürmet dilekleri ile imzalanmış, matbu bir nüshasını görme imkânımız oldu.

İşte hocamızın bunca meşakkatle emek verdiği eseri “Mecâzü'l Kur'ân”, “2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin yılı” kapsamında tekrardan iç tasarımı ve estetik düzenlemesi yapılarak; bilimsellik açısından ilk hâlden taviz verilmeden, ekibimizce kisve-i tab'a büründüğünü görme heyecanı ile yeniden yayıma hazırlanmaktadır...

* İbn Haldun Üniversitesi Yayınları Genel Yayın Yönetmeni.

South Africa to downgrade embassy in Israel

The South African government is planning to downgrade its embassy in Israel, the country's President Cyril Ramaphosa told Parliament.

Last year, the ruling African National Congress (ANC) passed a resolution calling for the downgrading of the South Africa's Embassy in Tel Aviv, following continued Israeli violations of the rights of Palestinians.

“In implementing this conference resolution, we are mindful of South Africa's responsibility to continue engaging with all parties to the conflict to see where we would be able to provide assistance,” Ramaphosa told the parliament in a televised question and answer session.

He said the International Relations and Cooperation Minister Lindiwe Sisulu was working on implementing the decision to downgrade diplomatic relations with Israel.

Ramaphosa said his decision is driven by Israeli violations of the rights of the Palestinian and Israel's failure to enter into further negotiations regarding a two-state solution.

Many South Africans support the Palestinian struggle because they feel what is happening to Palestinians under Israeli occupation is similar to what they experienced in the apartheid era.

“Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha çok benzer”

ADNAN KARAKAŞ *

Yaptığı işin özgünlüğünü vurgulamak için başının üzerine yemin eder, hiçbir faninin ele aldığı konuyla ilgili söz söylemiş olduğunu bilmediğini ifade eder ve ekler: Bu konu kendi başına bir bilimdir. Çünkü her bilimin kendine özgü bir konusu vardır. İncelediğim konu, yeryüzünde toplumlar hâlinde yaşayan insanların toplumsallık kural ve yasalarıdır. Bunlar doğal yasalar ve kurallardır.

İbn Haldun, bu ifadelerle Umran ilmini anlatmaya girişir. Konusu, tarihî-toplumsal varlık alanıdır. Amacı, oluş ve bozulmuş âleminin değişmez yasalarını/ilkelerini ortaya koymaktır. Böylece geçmişi perdeleyen gölge, ışıkla dağılacığı gibi gelecek de anlaşılır kılınacaktır. Bundan dolayı başvuracağı merci tarih olacaktır.

İbn Haldun; tarihi, geçmişe ait hikâyelerin aktarılması veya anlatılmasından ibaret görmez. Tarihin görünen ve görünmeyen yönlerini birlikte ele alır. Zahiri yönüyle tarih olup bitenlerin nakledilmesi gibi görünür. İşin bu kısmında çoğu zaman gerçeğe aykırı hikâyeler, tarih adı altında kayda alınır. Bu, bir anlamda tarihin manipüle edilmesi demektir. Çünkü veriler yanlışsa, elde edilen çıkarımların doğru olması beklenemez. Tarihî olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi yanlış kurulacağı gibi, geçmiş olayları mümkün kılan esasları, değişmez kuralları belirlemek de güçleşir hatta imkân dâhilinden çıkar. Son kertede tarihin batinî yönü hikâyelere kurban verilir. Bu nedenle de tarihî olayların titizlikle incelenmesi, yanlışların ayıklanması, doğruların belirlenmesi şarttır. “Geçmişler geleceğe, suyun suya benzemesinden daha çok benzer.” Tam da bu nedenle yanlış atılmış her adım, sadece geçmişi değil, geleceği de sekteye uğratar.

Tarihten elde edilen çıkarımlar, toplumsal hayata ışık tutar. Umran ilmi bu veriler üzerine inşa edilir. Çünkü umranın hareket noktası, insanın toplumsal bir varlık oluşudur. İnsan, barınma ve güvenlik ihtiyacını karşılamak zorundadır. Bu nedenle başka insanlarla birlikteliğe ve dayanışmaya ihtiyaç duyar. İctimai hayat, bir düzeni zorunlu kılar. Bu düzen içinde ihtiyaçları karşılayacak, güvenliği sağlayacak dayanışma duygusu, zamanla bir otoritenin belirmesiyle sonuçlanacaktır. Diğer tarafta toplumsallık bir mekân/çevre/iklim içinde gerçekleşir. Çevre hem imkânlar barındırır hem de

insan karakterini şekillendirir. Coğrafyayı kader yapan da budur.

İctimai hayat, uygun coğrafya ve iklimde farklı şekillerde gerçekleşir. İbn Haldun, ictimai hayatı ikiye ayırır: Bedevîlik ve Hadarîlik... Ayırımında ölçüt, toplulukların geçimlerini sağlama tarzlarıdır.

İbn Haldun'a göre, bedavet toplulukların ilk hâlidir. Başlangıçta ictimai hayat yalın durumdadır. Tam da bu nedenle bedâvet, hadâretten daha eskidir. Umranın hem aslı hem de özüdür.

Bedâvet hâlindeki toplulukların geçim kaynağı hayvancılık ve çiftçiliktir. Sadece çiftçilikle uğraşanlar fazla uzak yerlere gidemez, belli bir çevrede dönüp dolaşmak zorunda kalırlar. Hayvancılık yapanların, çiftçilikle uğraşanlara göre, hareket kabiliyetleri biraz daha geniştir. Bedevî topluluklar, ihtiyaca göre üretim yapar. Lüks ve şatafat yoktur. İsrâf yoktur. Bedevîler zor şartlarda hayatlarını sürdürdükleri için cesur ve dayanıklıdır. Ancak bedevî toplumların nihai amacı hadarîleşmektir. Mülk sahibi olmak, devletleşmektir. Bu sünnetullahın da gereğidir.

Bedâvet hâlindeki topluluklar zamanla mülk sahibi olur, yerleşik hayata geçer. Köyler ve şehirler inşa eder. Refaha ve rahata kavuşur. İş bölümü ortaya çıkar. Mimarî, zanaat ve sanat gelişir. Böylece hadarîleşme ortaya çıkar. Yerleşik hayata alışan insan, direncini ve dayanıklılığını kaybedecektir. Güvenlik de dâhil bütün alanları ya başkalarına veya otoriteye bıraktıkları için rahatlarına düşkün olurlar. Naif karakterleri en basit zorluk karşısında çözülecektir.

Hadarîlik, bedâvetin geleceğidir. Doğal olan muhaliftir. Bu yüzden de tabiata müdahaleyi esas alır. Tabiatı yeniden şekillendirir, binalar yapar, çevreyi kendine göre düzenler, doğal koşulların etkisini asgariye indirir.

İnsanları bir araya getiren ve bir arada tutan yardımlaşma ve dayanışma duygusu asabiyettir. İbn Haldun'a göre iki türlü asabiyet vardır: Birincisi nesep asabiyeti, ikincisi ise sebep asabiyeti. Nesep asabiyeti, akrabalık veya kan bağına dayanan dayanışma duygusu ve aidiyet hissidir. Sebep asabiyeti ise aynı ideali paylaşan insanlar arasındaki aidiyetin kaynağıdır. Bedevî topluluklarda nesep, hadarî topluluklarda ise sebep asabiyeti baskındır.

Asabiyet duygusu veya aidiyeti; toplulukları, mülk/devlete yönelten duygudur. Bu, tıpkı toplulukların bedevîlikten hadarîliğe doğru evrilmesine benzer. Toplum içindeki yardımlaşma ve dayanışma zamanla bir otoritenin ortaya çıkmasını sağlayacak, bu da mülke/devlete yönelmiş bir adım olacaktır.

Bununla birlikte bedevîler devlet kurabileceği gibi hadarîler de devlet oluşturabilir. Ancak şehirleşme genellikle devlet kurulduktan sonra gerçekleşir. Ve şehirlerin varlıklarını devam ettirmelerinin yolu devletle mümkündür. Devletleşmeyle birlikte er veya geç asabiyet bozulur. Ya asabiyet bağı olan aileler arasında dayanışma duygusu zayıflar, iç çekişmeler boy gösterir ya da insanları bir araya getiren ve bir arada tutan sebep ortadan kalkar. Asabiyetin bozulması devletin dağılacığının da ilk habercisidir.

İbn Haldun, “insanlar için zaruri bir sosyal kurum” olarak nitelediği devleti, insana benzetir. Halklar da devletler de, insanlar gibi doğar, gelişir ve ölürlür. Çünkü her şey bir amaca yöneliktir. İnsan; varoluşu gereği toplumsallığa, toplumsallık asabiyete, asabiyet ise mülke (devlete) evrilir. Amacını gerçekleştiren varlık, varlık sebebini yitirir ve yok olur...

İbn Haldun, umran ilmini anlattığı Mukaddime'yi beş ayda yazar. Kendisinden sonra gelenlere bu ilimde derinleşme görevi yükler: “Tanrı'nın doğru düşünce ve açık bilgi bağışladığı kulları bizden sonra yetişerek, bizim bu yapıtta yazdıklarımızdan ve anlattıklarımızdan daha geniş ve daha derinini yazar ve anlatırlar umundayız.”

Düşünceleriyle İslam dünyasında özgün bir yere sahip olan İbn Haldun'un umudunun gerçekleşip gerçekleşmediği hususu bahsi diğer. Ancak o umudu gerçekleştirmeye dönük her çaba, ilim yolunda önemli bir basamak olmayı sürdürüyor.

* Köşe yazarı.

“

Müslümanlar, tarihteki gerçek yerlerini bilmeli ve aşağılık kompleksinden kurtulmalı

”

“

Prof. Dr. Fuat Sezgin... Yüz binlerce cilt kitabı tahkik etmiş gerçek bir bilim insanı... Müslümanların ataletten kurtulup uyanması için ömrünü veren aynı zamanda bir vakıf insanı... Elbette böyle bir deryayı ne kadar anlatsak ne kadar konuşsak yine de ömrümüz yetmez. Biz azla iktifa edip, gerekli dersleri çıkarmalıyız. Fuat Sezgin, ömrünün son yıllarını gitmek, ayrılmak zorunda kaldığı Türkiye'de geçirdi. Ve Türkiye'de hocanın yanında olduğu çok az kişiden biri de iş adamı Mecit Çetinkaya... Mecit Çetinkaya, tüm işini gücünü bir kenara bırakıp hocanın son anına kadar yanından hiç ayrılmadı. Hocanın tesiri Mecit Beyde o kadar derin ki... Mecit Bey; anlattıkça anlatıyor, bıkmadan, yorulmadan... Bu röportajı yapmak saatler sürdü; deşifresini ve toparlamasını yapmak da günleri buldu... Konular, mevzular, anılar o kadar çok, taze ve derin ki... burada sadece maalesef birazına yer verebildik. Sevgili okuyucularımız da Fuat Hocanın hayatının son demlerini Mecit Beyin samimi ve içten şahitliğinde okuyup ziyadesiyle müstefid olacaktır. Biz olduk...

Röportaj: Muhammed Akaydın
Fotoğraflar: Bünyamin Yılmaz

Mecit Bey, hem kendinizden hem de “Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı” ile ve tabii ki Fuat Hocayla nasıl tanıştığımızdan biraz bahseder misiniz?

Fuat Sezgin Vakfının hem müteveli hem de yönetim kurulu başkanıyım. Bu görev de Sayın Bilal Erdoğan Beyefendinin bana teklif etmesiyle başladı. Bana bu görevi teklif etmelerinin sebebi ise Fuat Hocanın çok zor bir insan olduğunu bildiklerinden dolayı, benim yüzümün de yumuşak olduğunu ve hocayla daha iyi ilgilenebileceğimi düşünerek beni vakfın yönetimine başkan seçtiler. (Gülüşmeler)

Vakfın kuruluşunda da müteveli heyetinde vardım ama işin gerçeğini söylemek gerekirse ben hocayı çok iyi tanıyıyordum. Bu tereddüdümü dile getirdiğimde, “*Yok, sen bu işi becerirsin!*” deyip, sağ olsunlar güvendiler. Fuat Hocanın da olurunun aldık sonra görevim resmen başlamış oldu. Yönetimde başkan seçildiğimden beri hemen hemen her gün hocayla telefonla konuşmaya başladık. İlişkimiz hiç bitmedi hatta vefatına kadar ara bile vermedik... Hoca o zaman Almanya'daydı. Her gün hoca Almanya'dan burayı, biz buradan hocaya aradık...

yerinde hem kendisine hem de kıymetli eşi Ursula Hanımefendiye çalışma odası ve yatak odası tahsis ettik. Hocam için çok güzel bir atmosfer yaratıldı. Harikaydı, hoca da çok seviyordu burayı. Yanında da belediyenin Beltur'u vardı, oradan üç öğün yemek getirtiyorduk. Her şey ile mükemmeldi, bir de kendilerine yardımcı olması için birini görevlendirmiştik, yaşlıdır, bir şey olabilir diye. Gerçi hocam uyuyana kadar ben hep yanındaydım.

tekrar söyledi. Aradan 15 gün geçti, yine aynı metni sordum, yine ezberinden tamamını okudu. Çok enteresan bir şeydi bu benim için. Hocamla beraber olduğum süre içerisinde şahit olduğum bir şey var: Hocam, okuduğu her metni bir seferde anlıyor ve aradan ne kadar zaman geçerse geçsin size aynen anlatabiliyor. Bu çok muhteşem bir özellik.

Mecit Bey, bu kütüphanenin kuruluş hikâyesini çok merak ediyorum. Birçok kirliliği de ortalıkta dolaşıyor. Siz tüm sürece en yakından şahit olmuş çok az kişiden birisiniz. Bize bunu anlatır mısınız?

Ben vakfa başkan olduğum zaman, hocanın Almanya'da çok değerli, paha biçilemez bir kütüphanesi olduğunu söylüyorlardı. Fakat Fuat hocamın kitapları Türkiye'ye getirmek istemeyeceği fikri hâkimdi. Dolayısıyla, “*kütüphaneden umudu kesin*” deniliyordu. O kadar yanlış bir düşünce ki... Hocam, kitapları vermek için o kadar çok mücadele etti ki. Hocam; kütüphaneyi de müzeyi de kendi imkânlarıyla kurdu. Kütüphanedeki kitapları hiçbir şey talep etmeden verdi ve maalesef Almanlar bu kitapların üçte ikisine el koydu. Belki de ölümünü hızlandıran en büyük

“Şu ana kadar hiç mütercim kullanmadım!”

Hocamla birlikte Gülhane Parkında dolaşıyorduk. Birisi gelip bir şey sordu. Ukraynalıymış ve Ukrayna dilinde sordu. Hocam ona aynı dilde karşılık verdi. Yani kim ne dil biliyorsa hocam da o dilde konuşuyordu onunla. Hocam ilim yapabilecek kadar bütün dilleri biliyordu. Bu muazzam bir şey. Hocama bir gün sordular, “*Kaç dil biliyorsunuz?*” diye. “*Valla ben kaç lisan bildiğimi bile bilmiyorum, unuttum! Ama şu ana kadar çalıştığım bu kitapların hiçbirisinde mütercim kullanmadım!*” diye cevap verdi.

Hocamın beğenme duygusu çok azdı. Daha doğrusu mükemmeliyetçi olduğu için ve her şeyi de çok iyi bildiği için, yanlış bir durum olduğunda kızardı. Doğru bilgiye çok değer verirdi. Benim bilimle ilgili olmadığımı da biliyordu. Bana bir şey yaptıracağı zaman, “*Benim şu kitabım var, Türkçe de bastırıldı, bir oku bakalım nasıl tercüme yapmışlar. Sonra bana da bir anlatır mısın?*” derdi. Hâlbuki hem beni test ederdi hem de okumaya alıştırmak isterdi. Ben okumasam olmazdı, sonuçta benden bilgi de istiyor, ben de okuma alışkanlığına başladım hocamın vesilesiyle. (Gülüşmeler)

Bu anlattığınız süreçte Fuat Sezgin, Almanya'da yaşıyordu. Fakat sonra hoca, İstanbul'a kesin dönüş yapmaya karar verdi... O süreci anlatır mısınız?

Hocamın Türkiye'ye dolayısıyla İstanbul'a dönmesi birkaç sene önce oldu. Kütüphanenin en uygun

Hocanın günde 17 saat çalışmasına nasıl adapte oluyordunuz?

Hocam 17 saat çalışmıştır hatta ölene kadar çalışmıştır ama esas çalışma gücü olduğu zamanlar Almanya'daydı, tabii o zamanları ben bilmiyorum ama buradayken de sürekli çalışırdı. Hocanın çalışmayla ilgili bir özelliğini anlatayım: Hocadan önce bilim tarihi kitabını ünlü bilim tarihçisi ve Fuat Sezgin'in hocası Hellmut Ritter'in de hocası olan Carl Brockelmann, “*Geschichte der arabischen Litteratur (GAL)*” adında yazmış. Fuat Hocam da, “*Ben bu kitabının daha iyisini nasıl yaparım?*” diye yola çıkıyor. Fuat Hocamın, “*Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)*” kitabıyla birlikte Brockelmann'ın kitabına da ihtiyaç kalmadığı söyleniyor zaten. Bir akşam hocam, Brockelmann'ın kitabından bir bölüm okudu, en az dört cümlelik bir metindi. Ben bu metni unuttum. Ertesi gün hocama unuttuğumu söyleyince, hocam, tam metni ezberinden bana hatasız

etkenlerinden biri de budur. Çünkü bu durum, hocayı çok üzdü. Hatta eşi Ursula Hanım, “*Eğer kitapları alamazsak hepsini yakacağım*” diyor.

Fuat hoca kitaplarını Türkiye'ye getirmeye nasıl karar verdi?

Hocam; başlarda, kitaplarının Türkiye'de kıymetinin bilinmeyeceği endişesi taşıyordu. Sonradan bu endişe, Bilal Erdoğan'ın üstün gayret ve çabalarıyla, hocayla ve vakıfla aşırı derecede zaman harcayıp ilgilenebilmesiyle değişti. Bilal Bey, hocam hasta yatağında iken hocamın çoraplarını giydirdiyordu. Hocam hastanede, “*Bir cumhurbaşkanının oğlu çoraplarını giydirmiyor, bu nasıl bir şey?*” derdi. Yani bu sebepten hocamın, “*Ben bu kitapları artık Türkiye'ye getireceğim!*” demesiyle başladı. Kendi kendine karar verdi. Ülke sevgisi, vatan sevgisi bambaşka idi hocamda. Yine hiç tereddüt etmeden söyleyebilirim ki o kitapların Türkiye'ye gelmesindeki en büyük faktör Bilal Erdoğan'a aittir.

Peki, hoca kitaplarını Türkiye'ye getirmeye karar verdikten sonra süreç nasıl işledi?

Hocam kararını verdikten sonra biz hemen işlemlere başladık. Tabii bu arada ben işi gücü bıraktım hocamla ilgileniyordum. Ama hiçbir zaman gocunmadım. Asla... Çoluğumu çocuğumu görmüyordum. Keşke yaşasaydı da ömrüm yettiği kadar hizmet edebilseydim kendisine. Kitapları getirmeye gelince, ben hocama; “*Hocam, prosedür gereği bu kitapları alırken Almanlar bize problem çıkarabilirler, biz orada hafta sonu kitapları kolileyalım. Sonra Almanya'daki bir tatil zamanında tırlarla getirelim.*”

40 yıllık palto

Hocamın üstünde 40 yıldır aynı palto vardır. Hocam İstanbul'a geldiğinde, biz paltoyu akşamdan yıkar, sabaha kadar kurutur geri götürürdük. Gömleğinin kumaşlarını yıkanınca ütüsü bozulmayan özel kumaşlardan yaptırırız. Hep aynı giyinirdi zaten. İlk Frankfurt'a gittiğimizde de gördük ki paltosu odasında antrede asılıydı. Bir de plastik bir torbanın içinde sefer taşı vardı. Bizim bundan 60 yıl önce işçilerin yemek taşıdığı kapları, şimdiki gençler bilmez tabii... Ondandır sefer tasını görünce şaşırırız ama tekli bir sefer taşı. Eşi hanımefendi çorbayı koyuyor öğlen bir tabak çorba içiyor, o kadar. Bütün gün boyunca tek yemeği o... bir tabak çorba... O yaşta da kendi arabasıyla gidip geliyordu.

Mecit Çankaya

dedim. Hocam da; "Tırlarla bu kitaplar gitmez, yıpranır, olmaz. Hem ne gerek var tırlara uçakla getiririz." dedi. Ben de, "Kitaplar çok olduğu için uçakla getirdiğimizde çok dikkat çeker, Almanlar belki bir şey der." dedim. Hocam da, "Almanlar ne diyecek, bu kitaplar benim kitaplarım." diye cevap verdi. Hatta "Siz bir şey bilmiyorsunuz." diye bize kızılıyordu.

Hocam çok titizdi, enstitünün kitaplarıyla kendi şahsî kitaplarını hiç karıştırmazdı. Enstitünün kitaplarına yeşil etiket, kendi kitaplarına da beyaz etiket koymuştu. Asla karışması mümkün değil. Aslına bakarsanız enstitü de hocamın ama yine de hocam çok hassastı bu konularda.

Neyse biz de hocamı dinledik. Bir hafta sonu oradaki arkadaşlardan rica ettik, kitapları paketlettirip, ambalajlattırdık. THY de hemen getirdi. Ancak bu kitapların, tüm kitapların ancak üçte birine teka-bül ediyordu. Bu girişim çok kolay olmuştu. Biz de ikinci üçte birini de paketlettirip, ambalajlattırdık. Tam uçak kapısına getirdik ki bizi durdurdular ve "Kitapları götüremezsiniz, bunlar Alman kültür varlığının mirasıdır. Önceki kitapları da geri getirin." dediler.

Anladık ki birileri şikâyet etmiş. Hocamı; hırsız, enstitüden mal kaçırıyor durumuna düşürdüler. Kızı Hilal Hanımı suçladılar; "Bak, baban Almanya'dan mal kaçırıyor." dediler.

Hocamın inanılmaz morali bozulmuştu Almanya'nın bu tepkisine... Hiç beklemiyordu böyle bir durumla karşılaşacağını. Sonra hocam Almanya

Cumhurbaşkanına bir mektup yazdı; "Bu kitaplar benim." diye. Fakat oradan da olumlu bir cevap gelmedi. Hukukî süreç deyip geçtirdiler. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan, hocamıza dedi ki, "İsterseniz bir de ben konuşayım?" Fakat hocam, "Ben vereceklerini düşünüyorum." dedi ve görüşme olmadı. Sonra biz hemen avukat tuttuk, gerekli hukukî işlemleri hemen başlattık. Sonra savcılık bizim adımıza dava açtı. Mahkeme, kitapların Alman kültür varlıklarına ait olmadığını ve kitapların net kime ait olduğu belirlenemediği gerekçesiyle davayı kazandığımızı ilan etti. Eğer bu davayı kazan-

masaydık belki hocamı tutuklayacaklardı.

Bu arada kitapların üçte biri Almanya'daki enstitüde, uçak kapısında durdurulan diğer üçte biri ise ortalarında dolanıyor, nerede olduğu da belli değil...

Mahkeme kararından sonra ne oldu?

Enstitüye kayyum atandı. Alman devleti, hocamın odasını kapattırdı. Hocamın 60 yılını verdiği vakfa hocamı sokmadılar, özel eşyalarını bile almaya izin vermediler. Hocam, o sırada GAS'ın 18. cildini hazırlıyordu. Masasında 18. cildin evrakları vardı. Onu bile vermediler.

Telafi diye bir şey yok!

Hocam bir dergiye röportaj vermişti. Aslında pek röportaj vermezdi ama nasıl olduysa kabul etti. Röportaj bitti, yayımlandı. Sonra hocam beni aradı ve "skandal!" dedi. "Hocam ne oldu?" dedim.

"Bunlar benim söylediklerimi hep yanlış yazmışlar. Beni, bilimi bilen insanlar gözünde çok kötü bir duruma düşürdüler." deyip ağlıyordu telefonda. Sonra hemen mevzu bahis derginin yetkilileri ile görüştüm. Onlar, "Öyle bir şey yok, hocamın söylediklerini yazdık." dediler. Hocama durumu ilettiğimde, "Ben söylediklerimi bilmez miyim, sen nasıl ilgileniyorsun!" diye bana köpürdü. Sonra derginin yetkilisinden ses kayıtlarını istedim. Ben, derginin yetkilisi ve hocam toplandık (Hocam o sırada Almanya'da idi, telefonla katıldı). Sabah başladık ve akşama kadar ses kaydını tetkik ettik. Hocam, tabii ki haklı çıktı. Sonra o dergi toplatıldı ve yenisi basıldı.

Neticede hoca mutlu olmuştur bu duruma, değil mi?

Hayır, hiç mutlu olmadı. Hocam için bir kere yanlış yapıldıysa o iş bitmiştir. Hocamda telafi kelimesi diye bir şey yok.

Kütüphanenin yanında bir de "İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi" var. Bu müze nasıl kuruldu, anlatır mısınız?

Almanya'da hocamın kurduğu muhteşem bir müze var. Aynısını burada da kurmak istedik. Almanya'daki müzede bulunan âletleri yapanlara aynısını yaptırdık. Sonra onları buraya getirdik. Masrafları hocam kendi imkânlarıyla halletti. Bir kısmını da Suudi Arabistan'dan bir iş adamı arkadaşına finanse ettirdi. Âletlerin hepsi orijinaleri gibi çalışıyor. Bu müze için kütüphanenin canlı hâli diyebiliriz.

Belli ki tüm bu süreç hocanın hastalanmasına sebep olmuş. Hastalık sürecini anlatır mısınız?

Hocam hastalandığı zaman, vefat edeceğini tahmin ediyorduk. Hastalanıyordu, bir gün sonra iyileşiyordu. Nefret ediyordu hastaneye gitmekten, hayatı boyunca hiç gitmemiş. Hastaneyi ayağına getirdik bir gün. Sonra mecburen hastaneye yatırmak zorunda kaldık. Vefatına kadar da çok iyi baktılar orada. Ama hastanede en ağır hâlde yattığı zaman bile kütüphaneyi sayıklıyordu. Sürekli, "Burada hiç kitap yok, ben burada niye kalayım. Beni kütüphaneye götürün, bu hapisneden kurtarın!" derdi. Her gelene de bunu tekrarlardı. Götüremedik tabii. Vefatından bir hafta öncesine kadar kitap okumayı hiç bırakmadı. Yemek yiyemiyordu, sadece serumla besleniyordu. Yine de okumayı hiç bırakmadı.

Son bir hafta yoğun bakıma aldılar. Son günlerinde bile yaşayacağına inanıyordu. Ursula hanım bir gün bile yanından ayrılmadı. Neredeyse odadan hiç çıkmadı. Üç dört aya yakın kaldılar hastanede. Dört sene de yatsa yine de kalırdı orada. Çok büyük aşk vardı aralarında. Hocam eşine çok bağlıydı. Hasta yatağında kalkıp onu severdi ve muhabbet ederdi. Bize kızardı ama ona hiç kızmazdı. Fuat hocamı da anca Ursula Hanım gibi biri idare edebilirdi.

Hocanın son zamanları nasıldı? Nereye gömülmek istediğine dair hiçbir şey söyledi mi?

Herkes ölüme inanır fakat kimse öleceğine inanmaz. Hocamın aklında GAS'ın 18. cildi vardı hâlâ... Onu tamamlamayı düşünüyordu.

Hocamın vefatına yakın biz de şaşırarak açıkçası; nereye gömeceğiz, ne yapacağız, nasıl yapacağız, diye... Soramıyoruz da... Biz bunları kara kara düşünürken bir gün Ursula Hanım geldi ve "hocayı Güllhane Parkına gömebilir miyiz?" diye sordu. Ben tabii çok rahatladım. Hemen iznini aldık Cumhurbaşkanımızdan. Normalde padişahlar bile oraya gömülemezdi... Ama sağ olsun Cumhurbaşkanımız hemen çözdü sorununu. Ursula Hanım, "Ben de ölünce eşimin yanına gömülebilir miyim?" diye sordu. Bunun üzerine biz, o mezarı iki kişilik yaptırdık. 60 yıl hiç birbirlerinden ayrılmamışlar. Öldükten sonra da ayrılmak istemiyorlar. Öyle ki Ursula Hanım, hocamın vefatından sonra ilk defa Türkiye'ye gelecek ve "Ben tek başıma nasıl uçağa bineceğim, eşim olmadan nasıl geleceğim?" diye soruyordu bize. Ne güzel bir şey...

Hocanın mezarını nasıl yaptırdınız? Sanırım Ursula Hanım mezara müdahale etmiş, doğru mu?

İzin çıktıktan sonra mezar taşlarıyla ilgili ünlü bir mimara bir proje çizdirdik. Onlar da bir mezar taşı yapmışlar. Önde bir taş, arkada bir taş, bir tarafa

âyetler, diğer tarafa dünyanın en büyük bilim adamı Prof. Dr. Fuat Sezgin yazısı, ölüm, doğum vs. Bu çizimleri Ursula Hanıma yolladım. Ursula Hanım bi-

şunu deseler ki, bunu çok açık yüreklilikle söylüyorum; "Dünyanın en zengin iş adamı mı yoksa bilim adamı mı olmak istersin?" Hocamın yanında bilim adamı olmayı tercih ederim. Hocamın yanında bunu öğrendim ben. Diğer işler hep boş...

Yarım yüzyılı aşan bir muhabbet: Ursula Sezgin

Hocamla bir gün oturuyoruz, ben sormadan kendisi anlatmaya başladı: "Sen biliyor musun?" dedi. "Neyi" dedim. "Ursula Hanımın Müslüman olup olmadığını..." dedi. "Yok, hocam, bilmiyorum." dedim. "Ee niye sormuyorsun o zaman?" dedi. "Niye sorayım hocam?" dedim. Herkes zannediyor ki Ursula Hanım, hocamla evlenince Müslüman oldu. Bu, doğru değil. Ursula Hanım genç kızken Müslümanlığı seçmiş. Ursula Hanımın babası İkinci Dünya Harbinde Almanya'dan Türkiye'ye geliyor. Almanya'ya dönerken Almancaya tercüme edilmiş bir Kur'an-ı Kerim alıyor yanına. Bu Kur'an-ı Kerim de Ursula Hanımın merakını celbediyor ve okumaya başlıyor ve bu şekilde de Müslüman oluyor. Ursula Hanım o sıralar genç bir kız. Bunun üzerine şarkiyatçı olmaya karar veriyor. Bir bayram günü bir camide hocamla kesişiyor yolları... Sonra hocamın asistanlığını yapmaya başlıyor. Ursula Hanım da çok iyi bir şarkiyatçı ve Arapçası da çok iyi. Hocam bu yüzden kütüphanenin adının, "Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin İslam Bilim Araştırmaları Kütüphanesi" olmasını istedi.

raz da kızarak; "Bu ne ya! Mezar taşı sade olur, böyle şeyler yazılmaz. Bunları buradan hemen çıkarın! Sadece Fuat Sezgin, ölümü şu, doğumu şu diye yazın. Müslümanlığa bu yakışır. Müslümanın kendisi de mezar da mütevazı olmalı." dedi.

Son yıllarınız hep hocayla geçti... Muhakkak hayatınızda bir boşluk olmuştur sizin için de... Siz şu an ne hissediyorsunuz?

Her akşam Marmaray'dan Sirkeci'ye gidiyordum. Herkes tanıyordu beni artık. Son bir sene her gün gidip geldim. Büyük bir boşluk oldu bende. Her yere birlikte gidiyorduk. Evden de kimi zaman isyan ediyorlardı. Fakat eşim de hocamı çok seviyordu. Bana

2019 Fuat Sezgin yılı olduğu için çalışmalar çoktan başladı. Ülke genelinde yaklaşık 600 etkinlik yapılacak. Bir kısmı yapılmaya başlandı bile. Bunların dışında müzenin bakım ve onarımı yapılacak. THY, transit yolcularını bizim müzeye de getiriyor. Her gelen çok etkileniyor.

Hocamızın şu ana kadar bize sağlamış olduğu bilimin amacı şuydu; "Müslümanlar, tarihteki gerçek yerlerini bilmeli ve içinde bulundukları aşağılık kompleksinden kurtulmalı." Bu yazıyı ben ofisime astım. Hocamın hayatının özeti bu cümlede zaten. Biz; çocuklara, gençlere bunu anlatabilirsek ve çocuklarımız ve gençlerimiz de, "evet, biz de yapabiliriz bunları" derse, işte o zaman görevimizi yerine getirmiş ve hocamızın mirasına sahip çıkmış olacağız.

Bilim tarihinden çarpıcı notlar

Sayfa Editörü: Enis Doko

Anadolu Türklerinin ilk yazdığı kitap astronomi kitabıdır

Anadolu'da Türklerin telif ettiği ilk eser nedir? Bu soruya cevap verirken genelde çeşitli şiir kitapları zikredilir. Ancak bu sorunun cevabı bir astronomi kitabıdır. Evet, Türklerin Anadolu'da kaleme aldığı ilk eser, bir bilimsel çalışmadır. Bugünkü bilgilerimize göre, Anadolu'da telif edilen ilk eser Malazgirt Zaferinden 30 sene sonra Danişmendlilerin Kayseri Dizdarı olan İbnü'l Kemal İlyas b. Ahmed'in yazdığı "Keşfu'l-Akabe" adlı astronomi eseridir. Bu kitap, Anadolu Selçuklularının resmî dili olan Farsça yazılmıştır. İbnü'l Kemal İlyas b. Ahmed, eseri Danişmendoğlu Melik Ahmed Gazi'ye sunmuştur.

13. yüzyılın en önemli astronomu Nasiruddin Tûsî

Nasiruddin Tûsî (1201-1274); Müslüman astronom, matematikçi ve fizikçidir. Kendi döneminde dünyanın en büyük gözlemevi olan Meraga Rasathanesini kurmuştur. Bu rasathane çağının en önemli astronomi merkezidir.

Tûsî, burada yaptığı gözlemlerle kendi zamanının en iyi gezegen hareket çizelgeleri ve yıldız haritalarını oluşturmuştur. Kepler'e kadar, Güneş Sistemini en iyi tarif eden modeli geliştirmiştir. Tûsî, Samanyolunun yıldızlardan oluştuğunu keşfetmiştir, kendisinden sonra bu iddiayı ancak 17. yüzyılda Galileo, teleskobunu geliştirdikten sonra yineleyecektir.

Tûsî, Batlamyus'un Dünya'nın durması gerektiği yönündeki argümanlarını eleştirmiştir. Tûsî'nin Batlamyus eleştirisi daha sonra Kopernik tarafından aynen kullanılmıştır. Tûsî, kütlelin korunumu kanununu Lavoisier'den beş asır önce keşfetmiştir.

Ay'da 60 km çapındaki bir kraterle, 10269 numaralı cüce gezegen, ismini Tûsî'den almaktadır. İslamî ilimlerle de meşgul olan Tûsî; din ve bilimin çatışmadığını savunmuş ve dindar bir insanın bilimle meşgul olmasının en güzel örneklerinden birini göstermiştir.

Abdurrahman es-Sûfi Dünya'nın eğimini hesapladı

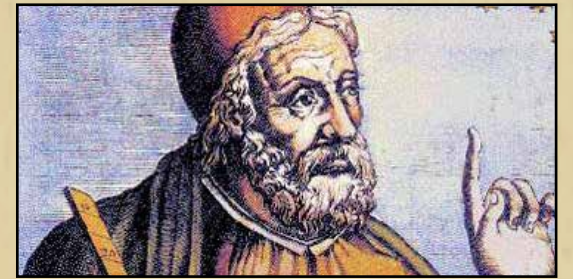
Abdurrahman es-Sûfi (903-986), Orta Çağın en önemli deneyci astronomlarından olan Müslüman bilim insanıdır. Batı'da Azophi ve Azophi Arabus isimleri ile anılmıştır. Yıldızları; konum, büyüklük ve renk bilgilerine göre kataloglamış, her yıldız takımını hem Dünya'ya göre hem de uzaydaki konumu uyarınca

resmetmiş, kendi döneminin en gelişmiş ve ileri yıldız kataloğunu hazırlamıştır. Andromeda Galaksisi ve Büyük Macellan Bulutundan bahseden ilk astronomdur; yaptığı gözlemler hayranlık uyandıracak derecede doğrudur. 123,5 cm çaplı bir halka kullanarak Dünya'nın eğimini 23 derece 33 dakika 45 saniye olarak hesaplamıştır. Ay'da bir krater ile 12621 kodlu cüce gezegen, es-Sûfi'nin ismini taşımaktadır. Es-Sûfi 13 ve 16. yüzyıllar arasında Batı astronomisinde en etkili olan birkaç isimden biridir.

Güneş'in kendi ekseninde döndüğünü keşfetti

El-Fergânî (805-870); 9. yüzyılda yaşamış, Batı'da Alfraganus ismi ile bilinen önemli Müslüman astronomdur. Güneş'in kendi ekseninde etrafında döndüğünü keşfeden ilk bilim insanıdır. Halife Me'mûn'un isteği üzerine Dünya'nın yarıçapını ve meridyenler arasındaki uzaklığı ölçmüş, gezegen ve gök cisimlerinin büyüklüğünü de ölçmeye çalışmıştır. Kolomb, Amerika'yı keşfettiği meşhur seyahatinde el-Fergânî'nin ölçümlerinden faydalanmıştır. Güneş tutulmalarını başarılı bir şekilde öngören bir model geliştiren el-Fergânî, Orta Çağda Batı'da çok etkili olmuş ve eserleri Kopernik'e kadar otorite olarak kabul görmüştür.

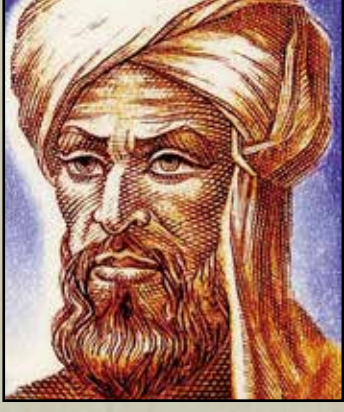
Dante'nin ünlü eseri İlahi Komedi'de ortaya koyduğu astronomi tablosu, el-Fergânî'nin evren anlayışıdır. El-Fergânî'nin geliştirdiği Nil'in su seviyesindeki değişimleri sistematik olarak ölçmeyi amaçlayan nilometre, kendi dönemi için en büyük bilimsel araç niteliğindedir.

İlk tıp ansiklopedisinin yazarı Ali Rabban el-Taberî

Ali Rabban El-Taberî (783-858), hekim ve psikiyatridir. "Firdous al-Hikmah" isimli tarihteki ilk tıp ansiklopedilerinden birinin yazarıdır. Taberî; bu ünlü eserinde Yunan, Arap ve Hint tıbbının bütün bilgilerini sistematik biçimde bir araya getirmiştir. Pediatri ve çocuk gelişimi konusunda detaylı çalışmalar yaptığı için bu alanların da öncülerinden gösterilir. İlaçların, kişilerin psikolojisi üstüne etkisine dikkat çeken ilk hekimlerden biri olan Taberî, doktorun hastalarla doğru ilişki kurarak ve çeşitli terapi seanslarıyla birçok sorunun giderilebileceğine dikkat çekmiştir.

Hristiyanlıktan İslam'a geçen Taberî'nin, Hristiyanlıkla İslam'ı karşılaştırdığı ve neden İslam'ı seçtiğini anlattığı "al-Radd ala el Nasara" isimli eseri, karşılaştırmalı dinler alanındaki en eski eserler arasında gösterilir. Taberî, İslam'a geçişinde Kuran'ın belirleyici rolü olduğunu, bu kitabı okuduğu zaman bir insanın yazamayacağı kadar olağanüstü olduğunu fark ettiğini, bu şekilde Müslüman olmaya karar verdiğini ifade etmiştir.

Cebirin babası el-Harezmi

Muhammed el-Harezmi (780- 850), Diyofantus'la birlikte modern cebirin babası olarak gösterilen Müslüman bilim insanıdır. Harezmi, lineer ve ikinci dereceden denklemlerin sistematik çözüm yöntemlerini geliştirdi. Batı'da kullanılacak ilk trigonometri tablolarını yaptı. Hâlen hepimizin kullandığı Arap rakamlarını, sıfırı ve onluk sayı sistemini Batı'ya tanıttı. Yazdığı cebir kitabı, 16. yüzyıla kadar Avrupa üniversitelerinde ders kitabı olarak okutuldu. Özellikle Afrika, Asya ve Akdeniz çevresindeki çeşitli şehir, dağ ve ırmakların koordinatlarını o

zamana kadar en hassas şekilde tespit etti. Halife Me'mûn'un Dünya'nın yarıçapını ölçme ve haritasını çıkarmak için görevlendirdiği 70 coğrafyacıyla çalıştı. İngilizcedeki "algebra" ve bunun Türkçe karşılığı olan "cebir" sözcüğü, Harezmi'nin denklemleri çözme yöntemlerinden biri olan "el-cebr"den gelmektedir. Yine bütün Batı dillerinde kullanılan "algoritma" kelimesi, bu kavramı ilk geliştiren kişi olduğu için, onun adının Latince çevirisi olan "algoritmi"den gelmektedir. Rakam anlamına gelen İspanyolcadaki "guarismo" ve Portekizcedeki "algarismo" kelimeleri de onun isminden türemiştir.

Kimyanın babası Müslüman bilim insanı Cabir Bin Hayyan

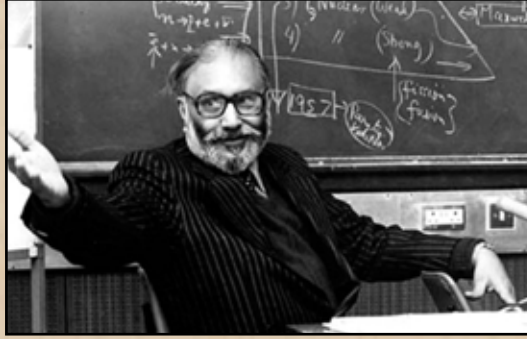
Müslüman âlim Cabir Bin Hayyan (721- 815) ya da Batı'da bilinen adı ile Geber, bilim tarihçilerince modern kimyanın ve metalürjinin babası olarak gösterilir. Modern kimyanın temelini oluşturan kristalizasyon, damıtma gibi pek çok temel kimyasal süreci keşfetmiş, imbik ve retort gibi günümüz kimya laboratuvarlarında kullanılan yirmiden fazla laboratuvar malzemesini geliştirmiştir.

Bunların yanında Hayyan; sitrik asit, asetik asit, cıva, kükürt, tartarik asit, kral suyu gibi birçok önemli kimyasalın üretim metotlarını bulmuştur. Hayyan, o kadar etkili bir kimyacıydı ki hem Doğu'da hem Batı'da takipçileri olan bir ekolün kurucusu oldu. Hayyan'ın adını taşıyan 3 bin civarında eser mevcuttur; bunların büyük bir kısmı takipçileri tarafından onun adı kullanılarak yazılmıştır. Başta Hayyan olmak üzere, Müslüman kimyacıların Batı'daki büyük etkisi, günümüzde modern kimyada kullanılan bazı terimlerin Arapça kökenli olmasına sebep olmuştur. Örneğin kimya (chemistry) kelimesi Arapça "al-kimia"dan; alkol (alcohol) kelimesi Arapça "al-kohl"den, alkaline kelimesi Arapça "al-khali"den; natron kelimesi Arapça "natrun"dan, imbik (alembic) kelimesi ise Arapça "al-anbik"ten gelmektedir.

Bîrûnî'nin bilim tarihi ile uğraşmasına sebep olan Kur'an ayeti

Ebu Reyhan Muhammed el-Bîrûnî (973-1048); bilim tarihçilerine göre antropoloji, Hindoloji ve jeodezinin öncüsü olarak gösterilir. Bîrûnî, Aristo'yu eleştirmiş; boşluğun mümkün olduğunu, gezegenlerin dairesel yörüngelerde hareket etmek zorunda olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca deneylerin otoritenin üstünde olması gerektiğini ifade ederek, bilimsel metodun öncülüğünü de yapmıştır. Bîrûnî, Dünya'nın çapını, çevresini ve eğimini şaşırtıcı bir hassaslıkla ölçmüştür. 13 yıl Hindistan'da gözlem ve araştırma yapan Bîrûnî, Hindistan'ın tarihinden sosyolojisine kadar birçok konuda tarafsız yazılar yazarak, antropolojinin öncülüğünü yapmıştır.

Kur'an ayetlerini okuyarak Nobel Ödülünü aldı

Muhammed Abdu's-Salam (1926-1996), elektrozayıf etkileşim ile ilgili çalışmalarından dolayı 1979 yılında Nobel Fizik Ödülünü kazanan kuramsal fizikçidir. Abdu's-Salam, bilim yapmaya kendisini yöneltenin Kur'an olduğunu ifade etmiştir. Fizik çalışmalarını

gerçekleştirirken bir yandan da Kur'an dinleyecek kadar Kur'an ile sıcak bir ilişki içerisindeydi. Abdu's-Salam, Nobel Ödül töreninde, Kur'an-ı Kerim'in Mülk Suresi üçüncü ve dördüncü ayetlerini okuyarak ödülünü aldı. O ayetler şöyledir: "O, birbiriyle uyum içinde yedi kat göğü yaratmış olmandır. Rahman'ın yaratışında herhangi bir kusur bulamazsın. Haydi, dön de bir bak herhangi bir çatlak görüyor musun? Sonra bir daha bir daha dön de bak. Bakışların âciz ve perişan olarak sana döner." (67-Mülk Suresi 3-4)

Abdu's-Salam, konuşmasına şöyle devam etti: "Bu, aslında tüm fizikçilerin inancındır; araştırmamızda ne kadar derine inersek o kadar merak duyuyoruz, gözümüzü diktiğimiz parlı da o derece artar."

Modern cerrahinin babası Müslüman bilim insanı: Zehrâvî

Müslüman âlim Ebu'l Kasım el-Zehrâvî (936-1013) ya da Batı'da bilinen ismi ile Albucasis, çoğu bilim tarihçisine göre modern cerrahinin babasıdır. 30 ciltlik ünlü eseri "Kitab El-Tasrif"te çoğu bugün de kullanılan yüzlerce cerrahî uygulamayı büyük bir hassasiyetle tarif etmiştir. Aynı eserde modern cerrahide hâlâ -geliştirilmiş tipleri- kullanılan 200 civarında kendi geliştirdiği âleti tanıtmıştır. Söz konusu eser, 17.

yüzyıla kadar cerrahide tartışılmaz bir biçimde en önemli otoriteydi.

Modern tıbbın birçok alanında Zehrâvî'nin izlerini görmek mümkündür. Yaraların dikilmesinde kullanılan, hayvan bağırsağından üretilen ve vücudun tek tepki vermediği iplik olan "katgüt"ü, Zehrâvî keşfetmiştir. Tıpta, özellikle de doğum süreçlerinde kullanılan forseps âletini geliştiren de Zehrâvî'dir. Birçok kanser türünün ve hemofilinin genetik olarak geçtiğini fark eden ilk tıp uzmanıdır. Hastayla pozitif iletişimin önemini ve fakirlerin de eşit derecede tedaviye ulaşma hakkı olduğunu vurgulayan ilk tıp uzmanıdır. Bu nedenle tıbbın birçok alanının yanında tıp etiği alanında da önemli bir düşünür olarak değerlendirilir.

Budizmi, İbranîliği, Hristiyanlığı, Hinduizmi ve Zerdüştlüğü objektif bir biçimde inceleyen Bîrûnî, bu çalışmalarını sayesinde karşılaştırmalı dinler alanının da öncüsü olarak gösterilir. Bugün hâlen kullanılan ve elementlerin yoğunluğunu ölçmeye yarayan "piknometre" isimli cihazı da o geliştirmiştir. Bilimsel çalışmalarına saygı amacıyla Ay'daki kraterlerden birine onun ismi verilmiştir. Bîrûnî, "Benim bilimle uğraşma sebebim Âli İmran Suresi 191. Ayettir." demiştir. İlgili ayet şu şekildedir:

"Onlar ki ayakta yatan, otururken ve yanları üzerinde yatarken Allah'ı hatırlarlar, göklerin ve yerin yaratılış konusunda derinlemesine düşünürler de şöyle derler: 'Rabbimiz, Sen bunları boşuna yaratmadın, Sen yücesin, bizi ateş azabından koru.'"

“Şüphe, Hakk’a götürür”

Bilimler tarihi, özellikle de İslamî bilimler tarihi incelendiğinde, birçok yeniliğe ve gelişime rağmen yoğun tartışmaların da yaşandığı görülebilir. Özellikle İslam felsefe tarihi bu tartışmaların hatta suçlamaların yaşandığı bir süreç olarak öne çıkar. Bu tartışmaların en yoğun yaşandığı dönem ise, İmam Gazzâlî'nin fıkıh ve tasavvuf konularını içeren İhya-u Ulûmi'd-Din ve o zamanın felsefesini eleştirdiği Tehâfütü'l-Felâsife (*Filozofların Tutarsızlığı*) adlı eserlerini kaleme almasıyla başlar.

Tam adı, Hücetü'l-İslam Ebu Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî olan İmam Gazzâlî; Büyük Selçuklu Devleti döneminin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıf ve müderrisidir. İmam Gazzâlî, aynı zamanda “*Hücetü'l-İslam*” ve “*Zeynüddin*” lakaplarıyla da tanınır. Hücet, “*tartışmada üstün gelen kanıt*” anlamına gelirken; Zeynüddin ise “*dinin süsü, dinin ziyneti*” anlamına geliyor.

Peki, İmam Gazzâlî, İslam felsefesi tarihinde neden bir dönüm noktası olarak kabul ediliyor? Bu sorunun yanıtını, 500'e yakın eser yazdığı rivayet edilen ancak bunlardan günümüze

ulaşan 75 dolayındaki eserleri arasında yer alan “*Tehâfütü'l-Felâsife*” kitabını inceleyerek vermek mümkün.

“Filozofların Tutarsızlığı”

Eserin besmele bölümünün ilk iki sayfasının özeti, aslında İmam Gazzâlî'nin felsefe tarihinde uzun bir süre devam edecek olan tartışma ve kırılmaya nasıl yol açtığını ortaya koyuyor. Günümüze “*Filozofların Tutarsızlığı*” olarak çevrilebilecek olan kitabında şöyle diyor İmam Gazzâlî:

“*İmdi ben zekâ ve anlayış bakımından, kendilerini diğer insanlardan üstün olduğunu düşünen bir grup gördüm ki ibadetlerini terk etmiş, namazlarını*

birakmış, yasakları küçümsemişler ve şeriatın buyruklarını çiğnemişler. Onların küfürlerinin yegâne kaynağı Sukrat (Socrates), Bukrat (Hipocrates), Eflatun (Platon) ve Aristotalis'tir (Aristo). Onlar, akıllarının fazlalığı ile mezhepleri ve şeriatı inkâr etmektedirler. Dinin gereklerinin, uydurulmuş efsaneler olduğuna inanmaktadırlar. Bu budalaların üzerinde ahmaklığın bu denli derin olduğunu görünce eski filozofları reddetmek, tutarsızlıklarını ortaya çıkarmak, yollarının kötülüğünü göstermek için bu kitabı yazmaya koyuldum.”

İşte İmam Gazzâlî'nin bu sözleri, felsefe tarihindeki kırılmanın en büyük kaynağı olarak gösteriliyor. Gazzâlî'nin bu kitabı, ünlü âlimin felsefeye karşı olduğu görüşünün ortaya atılmasına ve bugüne kadar da bu görüşün birçok kesimler tarafından savunulmasına neden oldu.

Gazzâlî'nin bu kitabına aşırı önem atfeden oryantalistler, bu kitap olmasa Meşşai felsefesinin yaşayabileceği görüşünden yola çıkarak, Grek felsefesinin İslam dünyasındaki inhitatından tek başına İmam Gazzâlî'yi sorumlu tutar. Oysa İmam Gazzâlî, Grek felsefesini ve bu felsefenin etkisiyle İslam

dünyasında ortaya çıkan "taklit" felsefenin önüne geçmiştir. Gazzâlî, İslam dünyasına uygun ahlaki fikirler ortaya atarak etki sağlamıştır.

İmam Gazzâlî: Kelam ustası, Şafii fakih ve Sûfi

İmam Gazzâlî'nin aslında üç özelliği var. O, hem Eş'ârî kelamcısı hem Şafii fakih ve hem de bir sûfi... İmam Gazzâlî, Ebu'l Hasan el-Eş'ârî'nin kurduğu kelam ekolü içinde önemli bir âlimdi. Eş'ârî kelamına göre insan aklı, hakikate ulaşmak için tek başına yeterli değil. Önemli olan dinî inanç ve bağlılıktır. İmam Eş'ârî, özellikle bir tür İslamî rasyonalizme sahip Mutezile mezhebinin görüşlerini çürütmeye özel önem vermiştir. Aralarındaki en büyük tartışmalardan biri, Allah'ın sıfatları meselesiydi. Mutezile âlimleri, rasyonalist bir ilahiyat kurma konusunda titizlenirken Allah'ın zatından ayrı sıfatları olduğunu reddediyordu. Eş'ârî ise zat ile sıfatı ayırmış ve Allah'ın sıfatlarının ne Allah'ın zatı yani kendi ne de ondan ayrı olduğu yolundaki ünlü formülü ortaya atmıştı. Bugün Ehli Sünnet dediğimiz Müslüman çoğunluğun kabul ve inancı Eş'ârî'nin bu formülde dile gelen çözümlemesinden çıkmaktadır.

Gazzâlî'nin kelam ilmine getirdiği yenilik, metodoloji yönünden oldu. "Mütekaddim" denilen ilk kelamcılar Grek düşüncesine ait gördükleri mantıktan kaçmalarına rağmen Gazzâlî mantığının kullanılabilmesine hükmetti. Aslında bu durum, Gazzâlî hakkındaki "İslam düşüncesinin gerilemesine neden oldu" eleştirilerini tek başına çürütmeye yeterli. Bu durum, İmam Gazzâlî'nin mantık ve felsefeden istifade ettiğini ve başkalarına da önerdiğinin bir göstergesi. Ancak İmam Gazzâlî; felsefeye karşı değil, felsefenin ne olduğunu anlamak

için seçici ve analitik bir yol izledi ve sadece bu konuda iki eser yazdı. Aslında İmam Gazzâlî'nin düşüncesinin şekillenmesinde kilit soru, "şüphedydi."

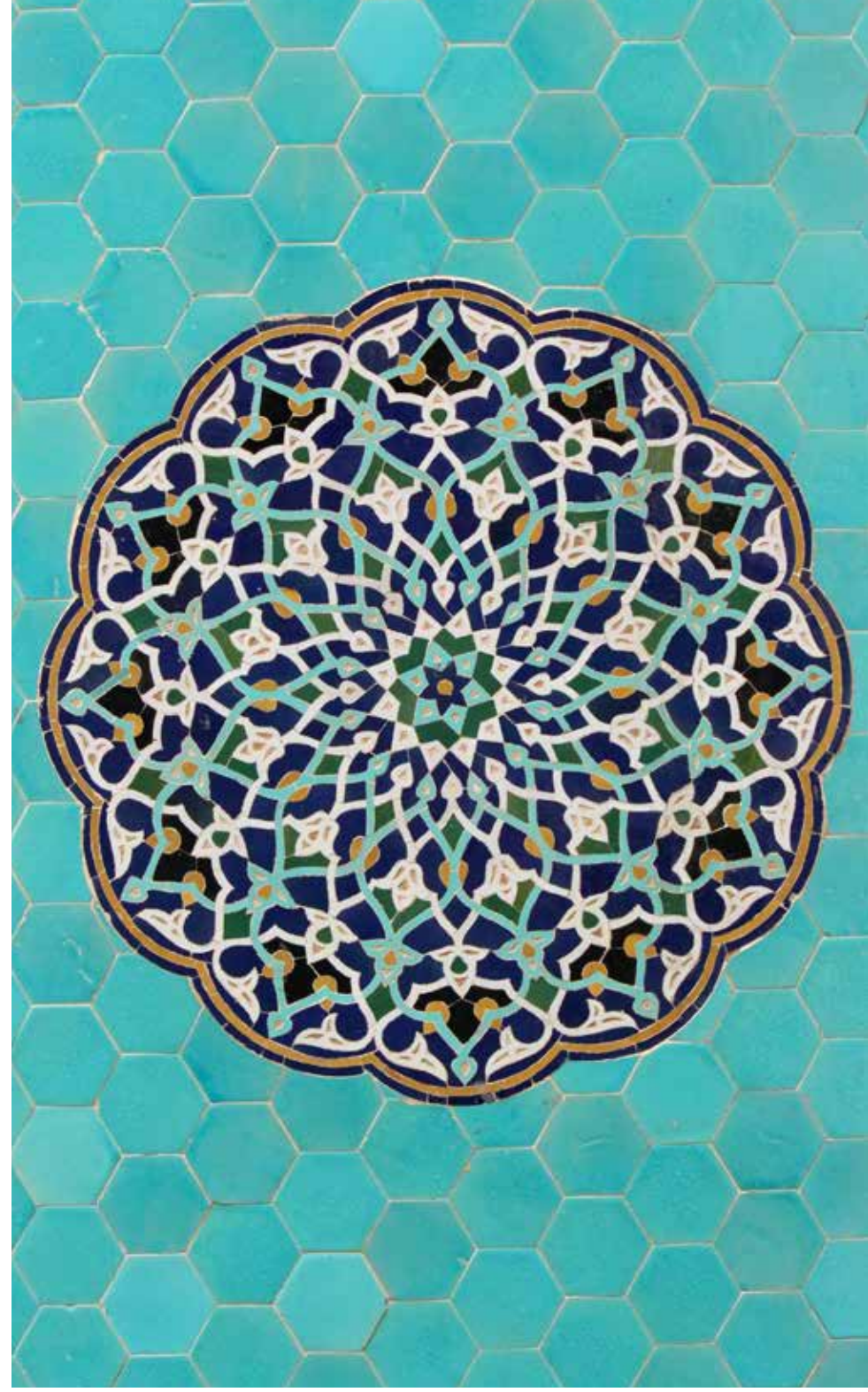
Gazzâlî'deki şüphe

Bitmek bilmeyen bu tartışmaların en önemli sebeplerinden biri de; İmam Gazzâlî'nin mantık, fıkıh, fıkıh usulü, kelam, felsefe, tasavvuf, iktisat gibi aklî ve şer'i pek çok alana olan vukûfiyeti ve söz konusu bu alanlarda eserler icra etmiş olmasıyla ilgili. Yani meselenin kökeninde, İmam Gazzâlî'nin fikriyatının sadece tek bir cepheye yoğunlaşmamış olması, aksine İslam düşünce geleneğini bütüncül bir perspektifle ele alması yatıyor. Hâl böyle olunca, İmam Gazzâlî'ye dair tartışmaların neden bir türlü bitmek bilmediği de ortaya çıkıyor.

Makâsidü'l-Felâsife, Tehâfütü'l-Felâsife, Mi'yârü'l-İlm, Mihakku'n-Nazar fi'l Mantık, İhya-u Ulûmi'd-Din, el-Munkız mine'd-Dalâl gibi önemli eserler kaleme almış Gazzâlî, "şüphenin, Hakk'a götüren şeyler" olduğunu belirtir.

"Hakikati arayanların hangisi hak hangisi batıl yolda?"

İmam Gazzâlî'nin hakikat arayışında duyduğu şüphe, aslında iki döneme ayrılıyor. Gazzâlî; ilk dönemde, tamamen bilgiyi ararken düştüğü kararsızlığın eseri bir şüphe yaşar. Bu dönemde pratik hayatına bir yansıma göze çarpmaz. Ancak ikinci dönem şüphesi, bir bilgi arayışının sonunda değil, bilakis, Gazzâlî'nin yakîni bilgiye ulaştığını söylediği dönemden sonra, hakikati arayan fırkaların - kelam âlimleri, Bâtıniler, filozoflar ve sûfiler - hangisinin hak hangisinin batıl yolda olduğunu araştırdığı zamana rastlar.

في الجزائر.. الحفاظ على السلمية بوابة نحو الجمهورية الثانية

تشهد الجزائر حراكا شعبيا سلميا كبيرا رافضا لترشح الرئيس عبد العزيز بوتفليقة (82 عامًا) لولاية خامسة. ورغم تأكيد الرئيس المنتهية ولايته على عزمه إحداث تغييرات في النظام والإعداد لانتخابات مسبقة لن يترشح فيها إن انتخب هذا العام، لا تزال المطالب برحيله تتصدر المشهد.

كما أعلن وزير الفلاحة الجزائري السابق سيدي فروخي استقالته من عضوية البرلمان ومن حزب جبهة التحرير الوطني الحاكم، في دلالة على الاستياء داخل النخبة الحاكمة.

وكان عبد الغني زعلان مدير حملة بوتفليقة قد أعلن أن الرئيس سيخوض انتخابات أبريل/نيسان، متحديا دعوات له للتنحي في نهاية ولايته الحالية.

وجاء في الإعلان أن الرئيس "تعهد بتنظيم مؤتمر وطني لبحث الإصلاحات، ثم الدعوة إلى انتخابات مبكرة لن يترشح فيها".

وتظاهر عشرات الآلاف في أنحاء الجزائر في أكبر احتجاجات منذ الربيع العربي في عام 2011، مطالبين بوتفليقة بعدم تقديم أوراق ترشحه في الانتخابات المقررة في 18 أبريل/نيسان.

Hayvan dostu bir kelamcı: El-Câhız

El-Câhız, besin zinciri kavramını ilk ortaya atıp onun önemini anlayan biyolog olarak da biliniyor. Çevrenin, bir hayvanın hayatta kalma olasılığına etkilerini inceledi, çevre koşullarının belirli bir topluluğun bireylerinin fiziksel karakteristiklerini nasıl belirleyebileceğini anlamaya çalıştı. Bu anlamda el-Câhız, evrim kuramıyla ilgili tezlerin öncüsü olarak da gösteriliyor.

"Hayvanlar, varoluşlarını sürdürmek ve mevcut kaynaklar için, başkasına yem olmamak ve üreyebilmek için bir mücadele yürütürler." diyor el-Câhız sözlerini şöyle sürdürür:

"Çevre faktörleri; canlıların hayatta kalabilmesi için yeni özellikler geliştirmesinde, dolayısıyla onların yeni türlere dönüşmesinde rol oynar. Hayatta kalmayı ve üremeyi başaran hayvanlar, başarılı özelliklerini yavrularına geçirirler. Canlılar âlemi hayatta kalabilmek için sonsuz bir mücadele içindedir ve daime bazı türler diğerlerinden daha güçlüdür."

Bu düşünceler, el-Câhız'dan sonraki Müslüman düşünürleri de etkiledi. Fârâbî, İbn Arabî, Bîrûnî ve İbn Haldun gibi büyük düşünürlerin onun çalışmalarını okudu ve etkilendi. Hatta Pakistan'ın "manevî babası" olarak anılan Muhammed İkbal, 1930 yılında yayımlanan toplu yazılarında, "Hayvanların hayatlarında göçler ve çevre değişiklikleriyle meydana gelen değişimlerin önemine

işaret eden el-Câhız olmuştur." diyerek onun önemine işaret eder.

Mutezile kelam okulu

El-Câhız, bilim adamı olmasının yanı sıra aynı zamanda önemli bir din adamı ve kelam üstadıydı. Nazzâm ekolünde yetişen ünlü Mutezile âlimlerinden birisi olan ve hocasından sonra Basra Mutezilesinin reisi kabul edilen el-Câhız; bilgi problemi, tabiat felsefesi, ilahî sıfatlar, kulların fiilleri, nübüvvet ve imamet başta olmak üzere kelam ilminin konusuna giren önemli problemlerle ilgilenmiştir. Ayrıca Zeydiyye, Râfiziyye, İbâziyye, Sufriyye, Cebriyye, Cehmiyye gibi itikadî mezheplerin görüşlerini aktarıp eleştirmiş bir kelam âlimidir. Yaşadığı dönemde zındıklar, Mecusiler ve Maniheistler ile münazaralar yaparak İslam dinini savunan el-Câhız, diğer dinler ve felsefî görüşler karşısında Müslümanların inançlarını yok olmaktan kurtaranların kelam âlimleri olduğunu ve bu nedenle kelam ilmiyle meşgul olacakların felsefe ve tabiat ilimlerini de öğrenmeleri ve bunların verileriyle itikadî esasları desteklemeleri gerektiğini belirtir. Ayrıca ona göre, kelam âlimleri, nasları, özellikle de hadisleri objektif şekilde incelemeli ve bu ölçülere uymayan haberleri reddetmelidir.

Kur'an-ı Kerim ve hadis üzerine çalışmalarını sürdüren el-Câhız, ömrünün sonuna kadar hem dinî hem bilimsel olarak toplam 200'den fazla eser kaleme almıştır.

Bilim tarihinde, dünyaya önemli eserler bırakan Müslüman bilim insanları arasında önemli bir yeri olan el-Câhız, sosyal psikoloji ve hayvan psikolojisinin öncüsü olarak gösteriliyor. Asıl adı Ebu Osman Amr bin Bahr el-Kinânî el-Fukâimî el-Basri'dir. Şaşı ve patlak gözlü olduğu için Câhız adıyla ünlendi.

Daha küçük yaşta ilim toplantılarına katılmaya başlayan el-Câhız, kısa zamanda kendisini yetiştirdi ve eserler vermeye başladı. Bir eserini okuyan ve hoşuna giden Halife Me'mûn onu saraya aldı ancak yıldızı Halife Mu'tasım zamanında parladı. Vezir İbn Zeyyad onu korudu ve destek oldu. Halife Mutevekkil ise çirkinliğinden dolayı onu saraydan uzaklaştırdı. Basra'ya çekilen el-Câhız, 896'da orada vefat etti.

Daha çok edebiyat ve kelam alanında tanınan el-Câhız, aynı zamanda zooloji ve antropolojinin de öncülerinden sayılıyor.

Kitab-ül Hayevan ve evrim fikri

El-Câhız'ın en ünlü eseri, 350 hayvanı ele aldığı Kitab-ül Hayevan'dır. Kitapta; göçler üzerinde durdu, bunların göçmen kuşlar üzerinde meydana getirdiği değişimleri inceledi, karnıncaların sosyal yaşamı ve örgütlenmelerini anlamak için gözlemler yaptı, çevreye intibak şartlarını araştırdı ve hayvan psikolojisinin temellerini attı.

يعقوب بن إسحاق الكندي .. أبو الفلسفة العربية والإسلامية

من حدد بشكل منظم جرعات جميع الأدوية المعروفة في أيامه".

ويعتقد أن الكندي كان أول من كتب في النظريات الموسيقية. وقد استعان الكندي بالرياضيات وبالسلم الموسيقي اليوناني الذي اخترعه الرياضي اليوناني بيتاغور ليضع أول سلم للموسيقى العربية مسمياً العلامات الموسيقية. وقد ألف في ذلك العديد من الكتب. وتناول أيضاً الألحان من ناحية طبية، فيبين أن الألحان تؤثر في الجسم فتساعد على الهضم، وتبعث في الكيموسات التلطيف والتنظيف، ثم يتناول النغمات والأوتار والإيقاعات ويذكر ما يفيد منها لأعضاء الجسم.

اختلف المؤرخون في تقدير عدد الكتب التي ألفها الكندي وهي تتراوح بين 230 و300 ما بين رسالة وكتاب، تناولت مواضيع مختلفة منها الفلسفة، الفلك، الحساب، الهندسة، الطب، الفيزياء، المنطق، المد والجزر، وعلم المعادن وأنواع الجواهر. ومن هذه المؤلفات كتاب «رسالة في المدخل إلى الأرتماطيقى» وكتاب «رسالة في استعمال الحساب الهندسي» و«رسالة في علل الأوضاع النجومية» و«رسالة في صنعة الإسطرلاب» و«رسالة في الأدوية المركبة» و«رسالة في الموسيقى» و«رسالة في المد والجزر». وقد ترجم «جيرار الكريموني» في القرن الثاني عشر للميلاد، معظم كتب الكندي إلى اللغة اللاتينية. فكان لها تأثير كبير على تطور علوم كثيرة على امتداد عدة قرون.

في دراساته الفلكية. وراقب اوصاح انجوم والكواكب - خاصة الشمس والقمر - بالنسبة للأرض، وما لها من تأثير طبيعي وما ينشأ عنها من ظواهر. ولم يكن الكندي يؤمن بأثر الكواكب في أحوال الناس، ورفض ما يقول به المنجمون من التنبؤات القائمة على حركات الأجرام. ووجه اهتمامه إلى الدراسة العلمية للفلك وعلم النجوم وأرصادها. أما في الكيمياء فقد عارض الفكرة القائلة بإمكانية استخراج المعادن الكريمة أو الثمينة كالذهب، من المعادن الخسيسة. وكتب في ذلك رسالة سماها "رسالة في بطلان دعوى المدعين صنعة الذهب والفضة وخدعهم".

وكان للكندي إسهامات في علم الفيزياء الكثير في البصريات الهندسية والفيزيولوجية، وألف فيها كتاباً كان له تأثير فيما بعد على روجر بيكون، ووايتلو وغيرهما. كما أن الكندي كان مهندساً بارعاً، يرجع إلى مؤلفاته ونظرياته عند القيام بأعمال البناء، خاصة بناء القنوتات، كما حدث عند حفر القنوتات بين دجلة والفرات.

وتتجلى إسهاماته في الطب في محاولته تحديد مقادير الأدوية على أسس رياضية. وبذلك يكون الكندي هو "أول

اسمه الكامل هو أبو يوسف يعقوب بن إسحاق ابن الصباح الكندي (256-185م / 805-873م)، مؤسس الفلسفة العربية الإسلامية كما يعده الكثيرون، كان كمعظم علماء عصره موسوعياً فهو رياضي، فيزيائي، فلكي وفيلسوف إضافة إلى أنه موسيقياً. يعتبر الكندي واضع أول سلم للموسيقى العربية.

ولد الكندي بالكوفة وهو من قبيلة كنده. ويعرف باللاتينيين باسم (Alkindu)، ويلقب الكندي بفيلسوف العرب، إضافة إلى شهرته كفيلسوف، فقد كان عالماً بالرياضيات، الفلك، الفيزياء، الطب، الصيدلة والجغرافيا. وكان والده أميراً على الكوفة ويقال عن يعقوب الكندي أنه أتم حفظ القرآن والكثير من الأحاديث النبوية الشريفة وهو في الخامسة عشر من عمره عندما كان يعيش في الكوفة مع أسرته الغنية بعد وفاة والده والي الكوفة الذي ترك له وإخوته الكثير من الأموال.

نشأ الكندي في البصرة ودرس بها، ثم أتم تحصيله على يد أشهر العلماء في بغداد. وكانت له معرفة واسعة بالعلوم والفلسفة اليونانية. عاصر الخليفة العباسي المأمون وقد بلغ عنده منزلة كبيرة وعهد إليه بترجمة مؤلفات أرسطو وغيره من فلاسفة اليونان وكان من أوائل مترجمي المؤلفات اليونانية إلى العربية.

قدم الكندي الكثير في مجال الهندسة الكروية لمساعدته

“Fuat Sezgin, kütüphanenin açılışını görmeyi çok istiyordu”

Haber-Röportaj: Hilâl Purde

Dünyanın en iyi İslam bilim tarihi akademisyenlerinden biri olan Prof. Dr. Fuat Sezgin'in elli yılı aşkın süre boyunca emek verdiği on binlerce ciltlik kütüphanesinin Almanya'dan getirilebilen eserlerinin sergileneceği ve tam adı "Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi" olan kütüphanenin açılması için çalışmalar son hızıyla devam ediyor.

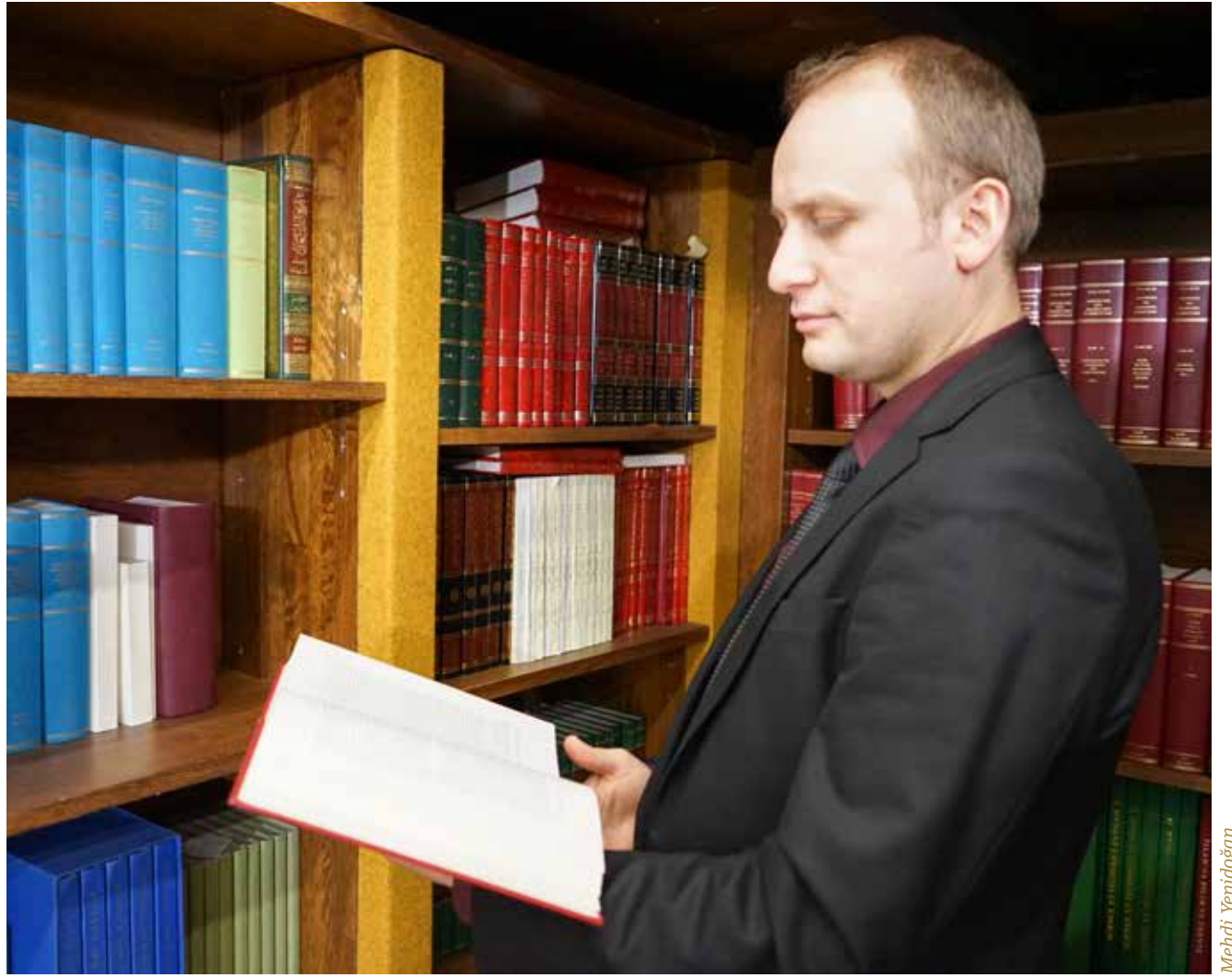
Ömrünü İslam bilim tarihine adayan ve dünya bilim tarihini adeta yeniden yazan Fuat Sezgin'in Almanya'da bulunan ve çoğunluğu el yazması olan kütüphanesinden Türkiye'ye getirilen yaklaşık 23 bin eser ile oluşturulan kütüphanenin kısa süre içinde hizmete girmesi bekleniyor.

"Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi" sorumlusu Mehdi Yenidoğan, şu an 23 bin 500 eser bulunduğunu ve kataloglama işleminin sürdüğünü söyledi. Açık Medeniyet Gazetesine konuşan Yenidoğan, "Açılış için net bir tarih yok. Söz vermek istemiyorum ama en yakın zamanda hizmete gireceğiz." dedi.

"Fuat Sezgin, kütüphanenin açılmasını görmeyi çok istiyordu"

Mehdi Yenidoğan, hâlihazırda kütüphanede bulunan eserlerin Fuat Sezgin'in Almanya'daki kitaplarının sadece üçte birine tekabül ettiğini belirterek, "Hocamızın kitaplarının üçte ikisi hâlâ Almanya'da" diyerek süreci şöyle anlatıyor:

"Kitapların üçte ikilik kısmının Almanya'dan Türkiye'ye getirilme sürecinde son anda bir hengâme yaşıyor ve tam o sırada Alman devleti kitapları el koyuyor. Sonrasında kitapları mühürlüyorlar ve oradaki enstitüyü kapatıyorlar. Yani şu anda hocamızın eserlerine el konulmuş durumda. Almanya'nın bu tavrı, hocamızın belki de son zamanlarının hüznüyle geçmesine neden oldu. Çünkü bu eserler Alman hükümetine ait değil, tamamen hocamızın kendisine ait. Hocamızın da tek hayali

Mehdi Yenidoğan

bir an önce müze ve kütüphanenin açılıp, dolması ve aktif bir şekilde araştırmalar için kullanılmasını görmektir."

"Kütüphanede 4 kategoride eser bulunuyor"

Kendisi de yazma eser uzmanı olan Yenidoğan, açılması için geri sayımın sürdüğü kütüphanenin bir ihtisas kütüphanesi olduğuna da dikkat çekerek, tanımı yapılırken lisans ve lisansüstü seviyede bir kütüphane olmasına karar verildiğini belirtti ve ekledi, "Kütüphanede Türkçe olarak kaleme alınmış çok az eser var." İki katlı binanın alt ile ara katının tamamen eserlerle dolu olduğunu belirten Yenidoğan'a göre şu anda kütüphanede bulunan kitapları dört kategoride değerlendirmek mümkün. Bunlar; Fuat Sezgin'in telif ettiği eserler, matbu ve yazma tıpkıbasımlar, Fuat Sezgin'in dünyanın dört bir yanından topladığı eserler ve süreli yayınlar olarak sıralanabilir.

Mehdi Yenidoğan, kütüphanede bunların dışında el yazmalarının da bulunduğunu belirtti. Hicri 721'den kalma ve İslam âlimi el-Musennâ'ya ait eserlerin mevcut en eski eser olduğuna dikkat çeken Yenidoğan, bu el yazmasının Emevîler döneminde iki şairin birbiriyle hiciv yoluyla atışmasından yola çıkarak hazırlandığını kaydetti. El-Musennâ'nın, ünlü İslam âlimi el-Câhız tarafından "İslam bilim tarihinde ondan daha ilerisini görmedim." diye nitelediğini vurgulayan Yenidoğan, "İşte bu âlimin eseri bizde mevcut" ifadesini kullandı.

"Fuat Sezgin'in en büyük eseri"

Kütüphanenin en önemli eserlerinden bir tanesi de, Fuat Sezgin'in yıllarını verdiği "Geschichte des Arabischen Schrifttums" adlı 17 ciltlik eser. Yenidoğan bu eseri şöyle anlatıyor:

"Bu eser İngilizce, Fransızca, Almanca ve Türkçe olarak hazırlandı. Arapçasının sadece birinci cildi var. Her cilt bir ilmi anlatıyor. Birinci cilt, fıkıh ve kelimadan başlıyor; matematik, coğrafya, astroloji,

astronomi ve meteorolojiye kadar gidiyor. Kitabı, "İslamî Bilimler ve Teknik" olarak çeviriyoruz. Çünkü orijinal adındaki "Arabischen" ifadesi kulağımızı tırmalıyor. Ancak Fuat Sezgin'in kitabına bu ismi koymasının nedeni, dünya bilim tarihi literatüründe 'Arabischen Schrifttums' diye geçmesidir. Bu kelimeleri tam olarak çevirdiğinizde, 'Arap Bilimleri Tarihi' dememiz lazım. Ama biz 'İslam Bilim Tarihi' olarak çeviriyoruz. Bu eserin en önemli ifadesi ise, 'Schrifttums' ifadesidir. Bu ifade, bütün ilimleri kapsıyor. 17 ciltlik bu eserin çevirisi başladı. Şu an ikinci cilt çevriliyor. Çeviriyi TÜBA, İstanbul Üniversitesi ile koordineli bir şekilde sürdürüyor."

"Burası bir müze ya da kütüphaneden çok bir külliye"

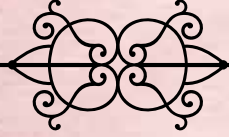
Mehdi Yenidoğan, Gülhane Parkı içinde açılmayı bekleyen mekânın aslında sadece bir müze ya da sadece bir kütüphane olarak görülmemesi gerektiğine de dikkat çekti. "Burasını bir külliye ya da bir kampüs gibi düşünün. Hocamız, Almanya'da yaptığının aynısını burada da uygulamaya çalıştı." diyen Yenidoğan şöyle devam ediyor:

"Örneğin müze. Çalışmasını yapan bir bilim insanı, eserlerde bilim tarihi ile ilgili keşfettiği buluşları, müzeye girerek görebiliyor. O buluşun minyatürünü bulabiliyor."

Yenidoğan, kütüphanede tıpkıbasımların da büyük yer tuttuğunu aktardı. Tıpkıbasımların, yazma ve matbu olarak ikiye ayrıldığını belirten Yenidoğan, "Bu eserler de hocamızın ömrünü feda ettiği türlerden biridir. Örneğin gök bilimler ile ilgili İbn Rüşd'ün kitabının el yazma tıpkıbasımı var. Hocamız bunun tıpkıbasımını yaparken, bir yandan da hem şerhler koydu hem de giriş tarzı bir ön söz yazdı. Bu demek oluyor ki, bu eserlerin tıpkıbasımını yapılmadan önce, hocamız eserin tamamını en ince ayrıntısına kadar inceliyor, didik didik ediyordu. Bunlardan tam 1212 adet mevcut." ifadelerini kullandı.

Umran ilminin kurucusu **İbn Haldun**

Asıl adı, Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî'dir. 27 Mayıs 1332 yılında Tunus'ta doğmuş, 19 Mart 1406 yılında Kahire'de vefat etmiştir. Modern tarihyografinin, sosyolojinin, toplumbilimin ve iktisadın öncülerinden kabul edilen 14. yüzyıl düşünürü, devlet adamı ve tarihçisidir. Köklü bir aileden geldiği için iyi bir eğitim aldı. Tunus ve Fas'ta devlet görevlerinde bulunduktan sonra Gımata ve Mısır'da çalıştı. Kuzey Afrika'nın o dönem istikrarsız ve entrikalarla dolu siyasal yaşamı, 2 yıl hapiste yatmasına neden oldu. Bedevî kabilelerini çok iyi tanımasından dolayı aranan bir devlet adamı ve danışman oldu. Mısır'da 6 defa Mâlikî kadılığı yaptı. Şam'ı işgal eden Timur ile görüşmesi, bir fatih ile bir bilginin ilginç buluşması olarak tarihe geçti.

- Hayatı hakkındaki en önemli kaynak, kendi yazdığı otobiyografik eser olan "*et-Tarif*"tir.
- 17 yaşında iken üç kıtayı ve bu arada Tunus şehrini de etkisi altına alan büyük veba salgınında ailesini kaybetti.
- İbn Haldun'un dedesi, Tunus'ta Hafsî sarayında vezirdi. Babası Muhammed Vâbili kendini İslamî ilimler ve edebiyata adanmış birisi idi. İlk öğretmeni babası oldu, öğrenimine ondan aldığı derslerle ve Kur'an'ı ezberleyerek başladı.
- Tilimsan ile Biskra arasında, Bicâye'nin güneyinde bulunan Kal'atu İbn Seleme adlı kalede Beni Arif kabilesinin himayesinde yaşadı. Burada tarih ve Berberî toplumları hakkındaki düşüncelerini geliştirmeye başladı ve geniş bir dünya tarihi olarak planladığı "*Kitâbu'l-İber*"inin ilk bölümü olan Mukaddimesini yazdı.
- Mısır'a yolculuğu ile hayatındaki ilk evre sona ermiş, ikinci ve yeni bir evre başlamıştır.
- Mısır için "*burayı görmeyen, İslam'ın gücünü anlayamaz*" demişti. Çünkü diğer İslam ülkeleri, özellikle Müslüman Batı, sınır çatışmaları, işgaller ve iç kargaşalarla boğuşurken, Memluklerin Mısır'ında refah ve kültürel zenginlik hüküm sürüyordu.
- Olayların yasalarını mantıksal çıkarımlar yoluyla değil, deneyimlerle elde etmek gerektiğini belirtse de, Platon ve Aristo'dan İslam düşünürleri Farabi ve İbn Sina'ya geçmiş olan insanın doğası gereği toplumsal/medenî olduğu düşüncesini kabul eder.
- İbn Haldun, ilk kez kendisi tarafından kurulduğunu yeminle belirttiği bu ilime "*Umran ilmi*" der ki, gerçekten de bu keşfi ile bir taraftan bilimsel tarihçiliğin diğer taraftan da toplumbilimin temellerini atmıştır.
- Bu yeni bilimin araştıracağı konuları şöyle özetler: "Geçmiş çağlarda yaşamış kavimlerin durumları ve yaşayışlarında meydana gelen değişiklikler; bunların idareyi ve ülkeyi ellerine geçirmelerinin sebepleri; insan topluluklarının tabiatları, yerleşik veya göçebe hayat sürme, göçler ve nüfus hareketleri; devlet kurma, devletlerin kuvvet kazanmaları ve çökmeleri; üretim ve tüketim, bilim, sanat, ticaret, kâr ve zarar olayları; zamanın akışı içerisinde bu sayılan durumların değişmesi ve değişmelerin sebeplerinin incelenmesidir.

2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı

ERSAN ASLAN *

Ömrünü İslam ilim ve medeniyetinin hatırlanmasına, tanınmasına ve yeniden dirilişine vakfetmiş, eşsiz eserleri ve yetiştirdiği talebeleriyle dünya bilim tarihinde silinmez iz bırakmış, paha biçilmez kütüphanesini Türkiye'ye bağışlamış, İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfının kurulmasına öncülük etmiş Prof. Dr. Fuat Sezgin'in 30 Haziran 2018 tarihinde vefatının ardından Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 6 Eylül 2018 tarihinde ilan ettiği "2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin

Yılı" etkinliklerinin koordinasyonu için kurum ve kuruluşlar ile iş birliği protokolleri imzalanmıştır.

Prof. Dr. Fuat Sezgin ve İslam bilim tarihinin dünya medeniyetine katkılarının anlatılacağı etkinlikler için Prof. Dr. Fuat Sezgin, İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı ve 2019 yılı Koordinatörü Kırkkale Üniversitesi ile 71 üniversite, 24 kamu kuruluşu ve sivil toplum örgütü ile Avrupa'da Türk-Müslüman toplumunu temsil eden kuruluşlar ile protokol imzalanmıştır. Ayrıca Merkezi Asya Üniversiteler Birliği bünyesindeki 64 üniversitede, Avrasya İpekyolu Üniversiteler Birliğindeki 132 üniversitede yılın amacı doğrultusunda etkinlikler yapılacaktır. Bu etkinliklerden en önemlisi Birinci Uluslararası Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Sempozyumudur. Sempozyum ile Prof. Dr. Fuat Sezgin'in 60 yıldır İslam bilim tarihi konusunda yapmış olduğu çalışmalarının (*eserler-müze-kütüphane*) ve İslam bilim tarihi hazinesinin bilim camiasında ve kamuoyunda görünürlüğünün sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca üniversitelerde kütüphane, araştırmalar merkezi, kongre-kültür merkezi, kampüs, laboratuvarlar vb. yerlere

Prof. Dr. Fuat Sezgin isminin verilmesi, Prof. Dr. Fuat Sezgin ve İslam bilim tarihi ile ilgili panel, konferans, seminer ve sempozyum yapılması, araştırma merkezi kurulması, sergiler, bilim şenlikleri, bilim bursları ve Fuat Sezgin özel ödülleri ve İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi gezileri, yarışmalar, kısa filmler, bilimsel dergilerde özel sayı çıkarmak, kurumların internet sitelerinde paylaşımlar gibi 700'ün üzerinde etkinlik planlanmıştır ve icra edilmektedir.

Etkinliklerde; rahmetli Fuat Sezgin'in gerçek bir züht ile dünya nimetlerinden feragat edebilmesi, zamanın değerini ifade için bütün ilmi çalışmalarını süresince günde 16-17 saat çalışması, her türlü zorluk karşısında kendi tanımı ile "tath sabır" gösterilmesi ve elbette medeniyetimizin anlaşılması olmadan dünya medeniyetini anlayamayacağımız düşüncesi tüm dünyaya anlatılacaktır.

* Kırkkale Üniversitesi Rektörü, 2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı Koordinatörü.

يحمل تاريخاً أمويًا ورمزًا مقدسًا.. لماذا يريد اليهود إغلاق باب الرحمة؟

وكانت الشرطة الإسرائيلية أغلقت مصلى "باب الرحمة" عام 2003، بداعي استخدامه من قبل مؤسسة فلسطينية صنفها أنها "غير قانونية".

ومنذ ذلك الحين تجدد أمر الإغلاق سنويًا، رغم مطالبات دائرة الأوقاف الإسلامية المتكررة بإنهائه.

من جهتها، قالت دائرة الأوقاف الإسلامية بالقدس، في بيان لها، إنها تدرك أن الإغلاق "قرار احتلالي عسكري تعسفي باطل".

وأكدت أنه "لم يتم تطهيره بغطاء قانوني إسرائيلي حتى عام 2017، حينما أصرت الأردن وأوقاف القدس على حقها بفتح وإغلاق واستخدام باب الرحمة بحرية، وسنمت كل الوعود الكاذبة بإعادة فتحه على مدار سنوات طويلة".

وأضافت "نذكر الجميع أن أوقاف القدس تتبع لحكومة المملكة الأردنية الهاشمية، ولم تعترف منذ عام 1967 بالمحاكم والقوانين الإسرائيلية".

واستطردت أن الأوقاف تدرك "أن من يذهب للمحاكم الإسرائيلية قد يكسب، ومن يذهب للقانون الدولي لا يمكن أن تعترف بحقوقه الشرطة ولا سلطة الاحتلال الإسرائيلي، وتعمل على أن يخسر".

إغلاق غير قانوني

وتابعت "لهذا السبب، لم يكن لدى أوقاف القدس مدار بحث موضوع قانونية الإغلاق، (...) وأنها لا تعترف ولا تخضع ولا تقبل أن يخضع أي جزء من المسجد الأقصى

"باب الرحمة" أو الباب الذهبي، هو الوحيد الذي يعتبر بوابة للمسجد الأقصى والبلدة القديمة في مدينة القدس الشرقية في ذات الوقت. ومن خارج أسوار البلدة القديمة، يظهر الباب المزدوج الذي يعود إلى العصر الأموي، كقوسين كبيرين.

وقال نائب مدير عام دائرة الأوقاف الإسلامية في القدس، الشيخ ناجح بكيرات، إن "باب الرحمة" يتحد مع "باب التوبة" في الجزء الشرقي من المسجد الأقصى.

وأضاف "من داخل الأسوار هناك قاعة كبيرة بمساحة 250 مترا مربعا، وبارتفاع 15 مترا، تعلوها قباب كانت على مدى عقود مصلى".

وأوضح أن القاعة تعلوها غرف كانت على مدى سنوات تستخدم مدرسة، أطلق عليها اسم المدرسة الغزالية.

ومن الجهة الخارجية للباب، تقع الآن "مقبرة باب الرحمة" المدفون فيها عدد من الصحابة، أما من الجهة الداخلية فيرتبط بدرج إلى باحات المسجد.

وأفاد بكيرات أنه أولي اهتماما منذ إقامته في عهد الأمويين، وأنه اعتكف فيه الإمام أبو حامد الغزالي.

وتابع "يعتقد أنه أغلق في عهد صلاح الدين الأيوبي بعد تحرير مدينة القدس، خشية تسلل صليبيين من خلاله إلى داخل المسجد الأقصى والقدس".

إغلاق الباب الإسرائيلي

واستنادا إلى الشيخ بكيرات، فإنه بقي مصلى حتى عام 1967، ومن ثم استخدم مكتبة لكلية الدعوة وأصول الدين، ولاحقا للجنة التراث الإسلامي، حتى إغلاقه.

والأوقاف التابعة له، لقوانين القوة القائمة بالاحتلال".

وكانت دائرة الأوقاف، المسؤولة عن إدارة شؤون المسجد الأقصى، طالبت مرارا بإعادة فتح "باب الرحمة"، ولكن الشرطة الإسرائيلية قابلتها بالرفض.

جولات المتطرفين

وأعربت الدائرة ذاتها عن إدراكها "مطامع المتطرفين اليهود في الساحة الشرقية للمسجد الأقصى، ومنها باب الرحمة، بشكل متزايد منذ بداية عام 2016، عندما بدأت جولات المتطرفين اليهود المقتحمين للأقصى تتضمن توقفاً، وأحيانا صلوات يهودية تلمودية بحماية شرطة الاحتلال".

وأكدت حرصها على مقاومة أي محاولة متطرفة للوصول إلى "باب الرحمة" خصوصا.

ويقوم عشرات المستوطنين الإسرائيليين باقتحام المسجد الأقصى يوميا، ما عدا أيام الجمعة والسبت، بتسهيلات من الشرطة منذ عام 2003، ودون موافقة دائرة الأوقاف.

وأعاد مجلس الأوقاف الإسلامية في القدس، الجمعة 22 فبراير/ شباط، فتح المصلى رغم اعتراضات الشرطة الإسرائيلية، ويخشى الفلسطينيون إمكانية إعادة الشرطة إغلاقه.

Fuat Sezgin'i dünyaya anlatacak film

ABDULHAMİT GÜLER *

Bilim tarihini insanlık tarihiyle eş tutsak yeridir. İnsan, var olduğundan beri keşfedip hayatına yeni bir yol çizmiştir. Esasında buna mecburdur. Zira keşif ve icatların temel unsuru ihtiyaç olmuştur.

Modern zamanların resmî tarihinde bilimsel gelişmeler genellikle Batı kaynaklıdır. Son dönemlerde ortaya çıkan birçok bulgu sayesinde ışığın Doğu'dan yükseldiği ve bunun bilimde de benzer şekilde neşet ettiği anlaşıldı.

Sinema, bilimsel gelişme ve Fuat Sezgin kelimelerini yan yana koyunca vardığımız isim ise İbn Heysem oluyor. İbn Heysem, optik biliminin kurucusu sayılıyor (*yakın zamana kadar sayılmıyordu da ama son yarım asırda ortaya çıkan bilgi ve belgeler, Batılılara başka çare bırakmadı*). Bu ne manaya geliyor?

Optik ya da diğer bir adıyla mercek, kameranın da temelini oluşturuyor. Görüntünün kaydedilme aşamasından önce yansıtılması ve bir noktaya ulaştırılması gerekiyordu. Resmî tarihe bakacak olursak sinemayı doğuran teknolojik buluşlar en fazla 18. yüzyıla kadar gidiyor. Oysa İbn Heysem, 960 senesinde doğuyor. Vefatı 1041. Yani sinemanın doğum tarihi olarak kabul edilen 1895'ten tam 9 asır önce yaşamış. Ve 900 sene önce bu Müslüman

bilim adamı sinemanın temelini atmış.

Sinemanın doğuşu elbette kaydedilen görüntünün izleyiciyle beyaz perdede bulunduğu gün olarak kabul ediliyor. Yani Lumiere Kardeşler'in 1895'te Paris'te yaptıkları gösterim... Öncesinde Edison ile Lumiere Kardeşler'in yarışı söz konusu. Hem icat hem de bunların patenti noktasında ciddi bir yarış vardır. Edison'un "kinetograf"ı, kaydedilen görüntünün bir kişi tarafından izlenebilmesini sağlıyordu. Lumiere Kardeşler ise görüntüyü yansıtmayı başardı ve adına sinematograf dedi.

Burada bilimsel gelişmelerin başına dönmemiz gerekiyor. Çağımızın en büyük bilim ve ilim adamlarından Fuat Sezgin'e de kulak vermemiz gerekiyor. Bilim tarihinin yazıldığı Batı'nın, bilimsel gelişmelerde İslam âlimlerinin eserlerinden faydalandığı tezini ispat eden Fuat Sezgin Hoca, İbn Heysem'in de benzer bir durumla karşılaştığını belirtir.

Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezinin (ADAM) Akademi Sosyal Bilimler Dergisinde 2011'de yayımlanan makalesinde Sezgin Hoca, İbn Heysem'in eserlerinin Leonardo Da Vinci'ye kaynak olduğunu ama bunun saklandığını ifade eder:

"Arapça kitapların Latinceye çevrilmesi tarihine dair bilgimizin oldukça ilerlemiş olmasına rağmen, gerçeğin belki de çok az bir kısmını biliyoruz. Araştırmalar bizi zamanla yeni sürprizlerle karşılatıyor. Mesela büyük bilgin İbn Heysem'in optiğin modern temeli sayılan kitabının Latince tercümesine dayanan İtalyanca tercümesi yüzyıllarca saklı kaldı. Onu 40 yıl kadar önce bir İtalyan oryantalist buldu. Böylece Latince bilmeyen Leonardo da Vinci'nin İbn Heysem'in kitabından nasıl faydalandığını öğrenebildik."

Fuat Sezgin Hocayı bu kadar önemli yapan hususların başında, İslam toplumlarına yeniden öz

güvenini kazandıracak çalışmalar yapmasıydı. İslam toplumlarında bilim adamları ya da halklar bunu ne kadar idrak ediyor, tartışılır. Ancak tartışmaya kapalı olan şey, Müslümanların silkelene kendine gelmesi gerektiğidir.

Ve yakın zamanda vefat eden Sezgin Hoca'nın mirasına hakkını verebilmenin ikinci maddesi (*birincisi mirasına hâkim olup anlayabilmek ve bilimsel yolculuğa devam edebilmek*), onun filmini yapmaktır.

Fuat Sezgin'in kıymetini geniş kitlelere anlatmanın etkili yolu sinemadır. Estetik seviyesi yüksek, izlenirlik yöntemi belirgin, dünya standardında bir film yapmak boynumuzun borcu.

İslam ülkeleri yöneticilerinin vazifesidir en başta. Zira sinema, çok pahalı bir organizasyon. Belli fonlar olmadan sinema yapmak mümkün değil. Dünya standartlarında bir film yapmak için milyonlarca dolar harcamak gerekiyor. Bunun için birçok İslam ülkesi devreye girebilir. Sermayeler organize edilebilir. Ancak nasıl bir yöntem seçilirse seçilsin filmin Türkiye'den çıkması gerekiyor.

Zamanın ruhunun dönüştüğü, insanların da eşyanın da kendini yeniden tanımladığı, güç dengelerinin değiştiği ve "üçüncü dünya" denen coğrafyanın ve toplumların yeni dönemde söz sahibi olacağı bir manzarada, Türkiye başta olmak üzere bütün İslam toplumlarının silkelene kendine gelmesi gerekiyor. Bunu sağlayacak bilinç de Fuat Sezgin'in hayatındadır.

Hem gişeyi hem de festivali hedefleyen iki ayrı yöntemle Fuat Sezgin ve eserlerinden yola çıkan çok sayıda film yapılmalıdır. Bu deriyaya hakkı verilmelidir.

* Yazar, yönetmen, senarist.

Alman basını "Türkiye'ye tatile gidin!" çağrısı yaptı

Almanya'nın önde gelen gazetelerinden Frankfurter Allgemeine, Türkiye'yi turizm açısından tanıtan uzun bir yazı yayımladı. Turizm fuarı ile eş zamanlı yapılan tanıtımda başta turizm olmak üzere Türkiye'nin tarihî ve kültürel değerleri tanıtılırken, "Tatil için Türkiye'ye gidin!" yorumları yapıldı.

Toplam 16 sayfalık yayında Almanya'nın en büyük tur operatörlerinden olan ve Türkiye'ye en fazla turist getiren FTT'nin CEO'su Dietmar Gunz ile yapılan röportaj da yer aldı. Gunz, Türk turizminden övgüyle bahsederken, Türkiye'ye yatırım yapmaya devam edeceklerini de vurguladı.

"Türkiye'ye gelen yabancı turist her yıl artmaya devam edecek"

Turizm sektörü hem kişisel seviyede hem de güçlü iş ilişkilerinde, Türkiye'nin güçlü ve olumlu elçisi olduğunu belirten Gunz, makalesinde, "Türkiye'yi

henüz tam olarak tanımayan ve bir tatil destinasyonu olarak görmeyen ülkeler, Türkiye turizminin ve Türkiye'nin gelişiminde çok önemli rol oynayacak. Türkiye'ye gelen yabancı turist, her yıl artmaya devam edecek. Türk mutfağı, golf ve spor turizmi, SPA kalitesi, yılın geneline yayılan tatil olanağı bunun en büyük nedeni. Türkiye'deki yeni destinasyonlar da bu büyümeyi destekleyecek. Türkiye, çok az vize ve seyahat kısıtlaması olan güvenli bir ülke. Türkiye, bizim sadece en önemli pazarımız değil aynı zamanda küresel büyüme hedeflerimiz için de en önemli ülke. Üç bin kişilik ekibimizle Türkiye'nin her yerinde varız. Bu yıl da Türkiye'ye yatırım yapmaya ve Türkiye'deki yatırımlarımızı artırmaya devam ediyoruz."

değerlendirmesinde bulundu. Yayında İstanbul'un en özel köşelerinden, Anadolu'nun nadide şehri Eskişehir'in Odunpazarı'na, sağlık turizmi ile öne çıkan Ankara Atakule'den, Marmaris'in,

Fethiye'nin, Bodrum'un denizine ve Alman turistlerin gözdesi turizm cenneti Antalya'nın tatil olanaklarına kadar Türkiye'nin turistik, tarihî ve kültürel değerleri Alman gazetecilerin kaleminden okuyucu ile buluştu. Yayınlarında Almanya'nın önde gelen gazetecilerinden Philip Fecht, Sven Prüfer, Christian Zeiser, Thomas Winzig ve Martina Yaman, Alman okuyuculara kendi bakış açıları ile Türkiye'yi tanıttı ve "Tatil için Türkiye'ye gidin!" çağrısında bulundu.

Haber: Hilâl Purde

İslam bilim tarihinin canlandırılmış hâli: İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi

"İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi", Prof. Dr. Fuat Sezgin'in üstün çabaları ve Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın destekleriyle Gülhane Parkı içerisindeki tarihî binalar restore edilerek kurulmuştur.

İslam dünyasında geliştirilen, icat edilen âlet ve cihazların bire bir maketlerini ortaya koyma fikri ile yola çıkan Prof. Dr. Fuat Sezgin, 80'li yıllarda Frankfurt Üniversitesine bağlı Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsünde bu düşünceyi hayata geçirme imkânı bulmuştu. Frankfurt'taki enstitüde teşhire konulan eserler kısa zamanda benimsenmiş ve benzer bir müzenin birçok coğrafyada yapılması için çok sayıda kişi ve kurum Prof. Dr. Fuat Sezgin'e teklifte bulunmuştur.

Gülhane Parkındaki müze, iki kattan oluşmaktadır. Müzenin üst katında; müze ile ilgili çeşitli görsellerin izlenebildiği Sinevizyon Salonu, Astronomi, Saat Teknolojisi, Denizcilik, Savaş

Teknolojisi ve Tıp Bölümü bulunmaktadır. Alt katında ise; Madenler, Fizik, Matematik-Geometri, Şehircilik ve Mimari, Optik, Kimya ve Coğrafya ile ilgili harita ve çeşitli harita çizimlerinin sergilendiği kısımlar bulunmaktadır. Sergi salonlarında da, İslam bilim adamlarının icat ettiği eserlerin model ve maketleri bulunmaktadır. Toplamda 570 adet âlet, cihaz kopyaları, maket ve model koleksiyonu ile Türkiye'de ilk, Frankfurt'tan sonra dünyada ikinci olan müze olması açısından önem arz etmektedir.

Müzenin sergi salonlarında birçok Müslüman bilim insanının, İslam medeniyetinin 9 ve 16. yüzyıllar arasındaki yaratıcılık döneminde gerçekleştirdiği bazı icatların kopyalarının örneklerini görmek mümkün.

Müze; Müslüman bilim insanlarının yüzyıllar boyu insanlık için icat ve keşiflerini, bilim tarihinin değişik disiplinlerdeki evrimini kapsamlı bir şekilde sunmakta olup kendi sahasında dünyada bir yenilik arz etmektedir. Astronomi, coğrafya,

gemicilik, zaman ölçümü, geometri, optik, tıp, kimya, mineraloji, fizik, mimari, teknik ve harp tekniği sahalarında sistematik bir düzenle sergilenen eserler, İslam bilimlerinin büyük keşif ve muazzam buluşlarını göstermekle birlikte bu keşif ve buluşların değişik yollar ile Avrupa'ya geçip orada kabul bulduğunu ziyaretçilerine çok açık bir şekilde sunmaktadır. Böylece bilimlerin tarihinin de bir bütün olduğunu, gerçeğe uygun, hislerden ve ön yargılardan uzak, tam bir objektif ile sunulmaktadır... 700'den fazla eserin sergilendiği müzeye her yıl yeni eserler eklenerek müzenin gelişimi devam ettirilmektedir. Araştırmalar ve model yapımları devam ettikçe bu sayı artacaktır...

Gülhane Parkı içindeki "İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi", 09:00 - 16:00 saatleri arasında her gün ziyarete açıktır. Ziyaret ücreti 10 TL'dir. 18 yaş ve altı öğrenciler ile 65 yaş üstü ziyaretçilerden giriş ücreti alınmamaktadır. Müzekart geçerlidir.

“EU not secure if Syria crisis not solved”

U.S. President Donald Trump finally admitted last month that Washington's policy in Syria and Iraq proved to be a failure and ineffective after 20 years, a position that Turkey has long voiced, particularly over the U.S. partnership with the PKK's Syria affiliate under the pretext of the fight against Daesh. *“We spent \$7 trillion in the Middle East, and we can't land a plane with lights on 20 years later. How bad is that,”* Trump said at the Conservative Political Action Conference (CPAC), criticizing his country's foreign policies in Iraq and Syria.

Those remarks are accepted as a continuation of Trump's broader policy that aims to end the country's role as a world policeman focusing more on internal economic problems. Oytun Orhan, an expert on Syria and Middle East said, Trump understands that Washington's policy to cooperate with the YPG, the PKK's Syria affiliate, is not sustainable nor benefits U.S. interest in the long term. During his speech in CPAC Trump also said, *“We said we would be in Syria for 4 months but we ended up 5 years. Just funny,”* which supports Orhan's comments.

The U.S. has been a warring party in Syria since 2014 with an initial aim to support the opposition with non-lethal aid against the Syrian regime along with France, the U.K. and Canada.

However, Washington support was swiftly changed to arm support to the PKK-affiliated People's Protection Units (YPG) by the Obama administration under the pretext of fighting Daesh. Turkey has objected to the decision since, saying that partnering with one terrorist group to fight another is illogical and the cooperation puts Washington's ties with its NATO ally at risk. Turkey has long called on the U.S. to give up insisting on missteps and increase cooperation with Ankara to resolve ongoing problems in the region.

While Trump made those remarks, Turkish President Recep Tayyip Erdoğan warned once again at a rally in Ordu that if the Syrian crisis is not solved, neither Turkey nor Europe would have security. The president underscored that no decision can be made in the region neglecting Turkey.

He noted that it is significant to resolve the conflict for the stability of the region and beyond. Erdoğan stressed that Turkey is resolute to clear east of the Euphrates of the terrorists to enable the return of Syrians to their homes.

As Turkey has long called on the U.S. to stop supporting the YPG since the fight against Daesh is almost over, Trump announced in December 2018 that the U.S. would withdraw its troops from Syria, following his phone conversation with Erdoğan. Trump's swift decision sparked the resignation of former Defense Secretary James Mattis and raised a range of criticisms, attempting to undermine the pullout decision. But military experts believe Trump is more resolute to ally with Washington's traditional partners including Turkey in his future Middle East policy.

US should list YPG as terrorists

In relation to U.S. cooperation with the YPG, Turkey once again called Washington to list the YPG as a terrorist group just as it does for PKK. Foreign Ministry spokesperson Hami Aksoy said in a written statement, *“The U.S. State Department stressed the commitment to the fight against the PKK. We expect the United States to show the same approach against the PYD/YPG in the region.”*

The State Department first designated the PKK as a terrorist group in 1997, and through this designation, the PKK is denied access to the U.S. financial system. The designation helps U.S. agencies and governments in law enforcement in relation to the PKK and anyone deemed a member of the terror group. The U.S., however, while listing the PKK as a terrorist group, opted to continue the steadfast military support for the terrorist organization YPG under the pretext of fighting Daesh despite warnings from Ankara. Turkey sees the YPG as an extension of the PKK.

YPG cooperates with Daesh

Reports by the Turkish media at the first week of March revealed that YPG has offered to transfer Daesh members and their families in Syria into neighboring Turkey, which was targeted by and has actively fought against the two terrorist groups. According to the deal, Daesh members who do not want to stay in the camps in Syria will be offered alternative routes, including into areas like Jarablus, Al-Rai, Azaz, Dabiq, Al-Bab and Afrin district, liberated following Turkish military campaigns.

Under the deal, the YPG will provide a special travel document to Daesh members seeking to leave the camps. With this document, Daesh terrorists and their families will be able to reside in territories occupied by the YPG. Furthermore, injured Daesh members will be treated in hospitals held by the YPG/PKK and will be discharged within two months.

A similar deal was previously reached in Raqqa in Oct. 2017, when Daesh terrorists were besieged by the YPG-dominated Syrian Democratic Forces (SDF) in their de-facto capital after heavy clashes. Militants and their families were evacuated in a secret deal only to be revealed months later, with many ending up in Turkey or Afrin after being directed to smuggling gangs or settled in the northwestern Syrian district to be used against Turkish forces. The footage of this secret evacuation were broadcasted by BBC.

In December 2018, Turkish President Erdoğan announced that Ankara is in preparations for the third offensive in northern Syria, this time east of the Euphrates, which is dominated by the YPG. The operation, however, was put on hold when the Trump administration declared the U.S. troops pull out from the country.

Osmanlılarda bilimsel tartışmalar

ALPER BİLGİLİ *

Bilim tarihi yazıları kaleme olan bir Türk jeolog Osmanlıların bilim konusunda ne kadar geri olduğunu anlatmak için Osmanlı mühendislerinin üçgenin iç açılarını hesaplamaktan dahi aciz olduklarını iddia eder. Ona göre Osmanlı'da bilime karşı duyulan ilgisizlik hatta düşmanlığın ardında din vardır. Kuşkusuz bu iddiaların ideolojik şartlanmalarla çizilmiş bir karikatür olduğu açıktır. Osmanlıların bilim ve bilgi ile ilişkisi üzerine çalışan İsraili tarihçi Miri Shefer-Mossensohn'un Science Among the Ottomans adlı eserinde dikkat çektiği gibi, Osmanlılar; Batı Avrupa'ya kıyasla bilimde geri kalmış, matbaa gibi bazı buluşlara şüpheli yaklaşmış olsalar da bilime karşı düşman bir tavır benimsememişlerdir. Tersine, Shefer-Mossensohn, astronominin Osmanlı'da her dönem ilgi gördüğünü, telgraf gibi teknolojilerin hemen benimsendiğini hatırlatır.

Ne olursa olsun, Osmanlıların bilimsel anlamda Batı'ya kıyasla geri kaldığı bir gerçektir. Bilhassa savaşlarda alınan mağlubiyetler bu durumu inkâr edilmez şekilde göz önüne sermiştir. Yöneticiler bu gidişata Batılı, modern eğitim veren kurumlar ile son verilebileceğine inanmış, bu nedenle 1773'te Mühendishaneyi kurmuşlardır. Esasen, İmparatorluğun son yüzyıllarında elitler düzeyinde, modern bilimsel bilginin önemi konusunda bir kafa karışıklığı bulunmamaktadır. Hatta Niyazi Berkes'in de dikkat çektiği gibi 19. yüzyıla gelindiğinde İslamcı entelektüeller dahi belirli alanlarda Batılılaşmayı savunmuş, bilhassa modern doğa bilimlerinin okullarda öğretilmesini desteklemiştir.

İmparatorluğun varlık mücadelesi verdiği 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Osmanlı düşünce hayatının canlandığına, bilimle ilgili tartışmaların ilgi gördüğüne şahitlik ediyoruz. Din ile bilimin doğaları gereği çatıştığını düşünen ve Osmanlı'nın bilim yerine dini referans aldığı için geri kaldığını düşünen Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Beşir Fuad, Baha Tevfik gibi entelektüeller materyalizmi bir ideoloji olarak benimsemişlerdir. Bazı Osmanlı materyalistlerine göre sadece doğa bilimleri ile çelişen öğretiler değil, doğa bilimi dışındaki öğretilerin tamamı terk edilmelidir. Şükrü Hanioğlu'nun da dikkat çektiği gibi bu dönemde "bilimsellik" teması o denli farklı mecralara taşınmıştır ki, şiirlerin içeriğinin bilimsel olup olmaması gerektiği dahi tartışılır olmuştur.

Bu dönemde materyalist Osmanlı düşünürlerinin din ile bilim arasındaki karmaşık ilişkiyi basite indirgediğini ve bunu yaparken de hem bilimin nasıl işlediğini hem de bilim tarihini doğru resmetmediklerini söyleyebiliriz. Bununla beraber bu tartışmaların faydalı bir yanı, bazı Müslüman entelektüellerin materyalistlere cevaben eserler kaleme almaları ve tartışmayı daha sağlıklı bir zemine taşımaları olmuştur. Örneğin Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca öğrenerek hem Batılı hem de Doğulu kaynakları takip edebilen İsmail Fennî Ertuğrul Maddiyyûn Mezhebinin İzmihlâli isimli eseri kaleme alarak din ile bilimin doğası gereği çatıştığı tezini doğa bilimleri, tarih ve felsefeye atıflarla çürütmeye çalışmış; Darwinizm gibi bir teorinin dahi sakince, reaksiyoner davranmadan değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Filibeli Ahmed Hilmi ve İzmirli İsmail Hakkı'nın çalışmaları da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Yazının başında zikrettiğimiz bilim insanının iddiaları Türkiye'de materyalist düşüncenin bir aşırıdır yerinde saydığını, materyalistlerin bugün de dinle bilim arasındaki ilişkiyi ideolojik ve metafizik kaygılarla çarpıtarak yansıttığını gösteriyor. Maalesef, birkaç istisnayı göz ardı edersek Türkiye'deki Müslüman entelektüellerin bir asır önceki sofistikelikten ve açık görüşlülükten daha da geride olduğunu itiraf etmek gerekir.

* *Acıbadem Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.*

Karşılaştırmalı reklam ve tüketici

ALİ DEMİRBAŞ *

Karşılaştırmalı reklamlarda firmalar, diğer reklam türlerinden farklı olarak, sadece kendi ürün veya hizmetlerini tanıtmazlar; bilakis rakiplere ait ürün veya hizmetler ile kendi ürün veya hizmetlerini fiyat, kalite gibi çeşitli özellikler bakımından mukayese ederler. Bu sayede tüketiciler, satın alacakları ürün veya hizmetler hakkında daha iyi bilgilenmiş, daha kaliteli ürün veya hizmeti daha uygun fiyata satın almış olurlar. Karşılaştırmalı reklamlar, rakibe ait

marka ve diğer ayırt edici unsurlara açıkça yer vermek suretiyle doğrudan yapılabileceği gibi, bu unsurlara yer vermeden ima yoluyla dolaylı olarak da yapılabilir. Doğrudan karşılaştırmalı reklamda, rakibe ait marka veya diğer ayırt edici unsurların açıkça belirtilmesi sayesinde, hangi rakipten ya da rakibe ait ürün veya hizmetten bahsedildiği şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortadadır. Oysaki dolaylı karşılaştırmalı reklamda tüketici, rakipleri ve karşılaştırılan ürün veya hizmetleri karıştırabilir. Dolayısıyla, doğrudan karşılaştırmalı reklamlar, dolaylı karşılaştırmalı reklamlara nazaran hem tüketici hem rakipler açısından daha faydalı ve etkindir. Doğrudan karşılaştırmalı reklamlarda karıştırmaya, haksız rekabete, rekabet ortamının zedelenmesine nispeten daha az ihtimal vardır.

Şimdi işin hukukî düzenleme kısmına bakalım. Karşılaştırmalı reklamlar, rakipler bakımından bir haksız rekabet hâli olarak Ticaret Kanununda; tüketiciler bakımından ise Tüketici Kanununda düzenlenmiştir. Tüketici Kanunu, ayrıntıları Ticarî Reklam Yönetmeliğine bırakmıştır. Yönetmelik, karşılaştırmalı reklamın şartlarını belirlemiştir.

Bu arada, karşılaştırmalı reklamlarda rakiplere ait marka ve diğer ayırt edici işaretlere yer verilmemesi bir şart olarak Yönetmelikte yer almıştır. Yani Yönetmeliğe göre, doğrudan karşılaştırma yapılması yasak, dolaylı karşılaştırma yapılması ise serbesttir. Aslında 2015 yılında yürürlüğe giren yeni Yönetmeliğin ilk hâlinde, doğrudan karşılaştırmalı reklama yer verilmişti. Ancak ilgili hükmün uygulanması birkaç kez ertelenmiş, 2018 yılında ise yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla, doğrudan karşılaştırmalı reklama yer veren düzenleme hiç hayata geçmemiştir. Aslında bu hükümler, AB Yönergesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. 2006/114/EC sayılı Yönergesinde ise hem doğrudan hem dolaylı karşılaştırmalı reklama açıkça izin verilmektedir.

Doğrudan karşılaştırmalı reklamın faydaları düşünüldüğünde, karşılaştırmalı reklamlarda rakiplere ait marka ve diğer ayırt edici unsurlara yer verilebilmesi gerekirdi. Kim bilir, belki bir gün mevzuatta değişikliğe gidilir, bu da mümkün olur.

* *İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesi.*

Eski köyü tazeleyen âdetler...

ABDURRAHMAN KAAN *

“B izim gençliğimiz böyle değildi” ya da “Ben gençken böyle değildim yahu!”...

Bu iki cümleyi çok kurar benim yaşıma gelince insanlar. Açık yüreklilikle söylemek gerekir ki her kim böyle bir cümleye yelteniyorsa biraz kendini avutuyordur. Gençlik; hata yapmanın, zaman zaman saçmalamanın, dağılmanın, toparlanırken debelenmenin, öğrenirken acı çekmenin, anlamamanın, anlamaya çalışırken yıpranmanın ve bunun gibi bizi hayata hazırlayan daha pek çok ruh hâlinin utanç değil, zorunluluk mahallidir. Gelgelelim güzeldir de. Hem de çok güzeldir. Gençliği geride bırakmak üzere olan herkes, şöyle derinden bir iç çekişle yaşadığı onca olası sıkıntıya rağmen aynı özlemi duyar.

Bir kere tazesindir. Çünkü gençlik, tazelenmek ve diri olmanın sembolüdür. Yorulmazsın. Vücudun sana direnç göstermez. Çünkü sağlam olmanın hakiki tanımı, gençlikte saklıdır. Yaş ilerledikçe kırılmalar ve yaralanmalar birikir. İlaveten bünye yoruldukça, yaralar zor iyileşir, zor kapanır. Oysa gençlik; tüm hasarların, tüm yaraların umutla çabucak sarıldığı ve iyileşebildiği bir sadelik; hayatın reviridir aslında. Bu nedenle gençlik, herkese şifa verir. Gençlik hızdır, harekettir; hareketin verdiği heyecandır. Durmadan yaşayabilmek ama durup dururken her şeyi olabilmek hürriyettir. Oysa yaş ilerledikçe her şeyin bir kuralı, vakti, saati belirlenir.

Sanılanın aksine; zaman ilerledikçe kuralları biz koymayız. Biz, var olan sistematığın ve zamanın esiri hâline geliriz. O vakit, içimizden geçen son gençlik hürriyeti de “bir uhde” hâlinde rafa kaldırılır. Gençlik, hayal kurabilmenin zorlamayla değil, kendiliğinden yeşerdiği, verimli bir topraktır. O toprağa ektiğiniz her tohum, hayaller gibidir; filizlenir, kök salar ve zamanla meyvelerini verir. Nasıl ki bir tohumun yeşermesi ve ilk filizi; emek, sabır ve ihtimam gerektiriyorsa gençlerin filizlenmesi, hayallerinin yeşermesi ve onların kök salması da aynı derecede ihtimam ve sabır gerektirir. Ne derler; toprakla uğraşmak, insanı zinde ve hayat dolu yapar.

Bir filizi kırmakla bir gençliği hayal kırıklığına uğratmak aynı derecede vebaldir. Hayali kırılan gençlik, güvenden mahrum büyür ve hakiki meyvesini bir türlü veremez. Oysa güvenmek, öyle özenli bir nimettir ki bizi, birbirimize mevkuf ve mahpus değil; sahip kılar. Güvenini kaybetmiş bir gençliğe sahip çıkmak zorlaşır.

Belki de asıl hatayı bizler yapıyoruz. Bu kadar özlemimizi çektiğimiz gençliğe rağmen, genç olmanın verdiği her hâl için onları suçluyoruz. Gençleri; çabucak büyümeye, olgunlaşmaya ve kocalmaya zorluyoruz. Bizim gibi düşünsünler, anlasınlar, konuşsunlar, davransınlar diyoruz. Oysa zaman farklı, koşullar farklı, zorunluluklar ve hedefler farklı; ezcümle onlar, bizden farklı. Ama bizim geçtiğimiz aynı yerden geçiyorlar hem de aynı ruh heyecanlarıyla. Hepimiz genç olmadık mı? Bizi izliyorlar, yaptıklarımızı sorguluyorlar, karşı çıkıyor ya da kabulleniyorlar. Bizi, örnek alıyorlar. Biz, onların “örneği”, “rol modeli” olmaya hazır mıyız? Biz, gençliğin verimli toprağına ektiğimiz her tohumdan sorumluyuz. Değerlerimize sahip çıkmalarını istiyorsak değerlerimize önce biz sahip çıkmamız gerekir. Savrulmalarından endişe ediyorsak önce biz sağlam durmayı öğrenmeliyiz. Yanlış kişileri ya da duyguları örnek almalarından şikâyet ediyorsak o hâlde onlar için “doğru modeller” hâlinde yaşamalı, onlara doğru modeller sunmalıyız. İşimiz gücümüz

başımızdan o kadar aşmış ki onları görmüyoruz aslında ve maalesef bizim boş bıraktığımız o topraklara, başkaları gelip istedikleri tohumu ekiyorlar.

Bir gence örnek olmak için yaşlanmak gerekmez. Yaşlanmak; “imkânsız” kelimesini kabullenmek, hayattan öğrenebileceklerinden umudu kesmek ve kendini ataletle teslim etmektir. Bu nedenle yaşlanmanın başlaması için yaş sınırı yoktur. Tıpkı gençliğin bitişini belgeleyen bir yaş sınırının olmaması gibi. Gençleri kendi hâllerine terk edip onlara sonsuz imkânlar sunarak mı olgunlaştıracağız? Yoksa duruşumuz, hikâyemiz, hayattan aldıklarımız ve ona verdiklerimizle capcanlı birer örnek olarak gençliğin karşısında durarak mı? İkincisi daha akla yatkın geliyor. Elbette daha zor ve daha sabır gerektiren bir seçenek ama tohumlar da toprakta filizlenmek için aynı sabrı ve emeği istemiyor mu? Gençliğimiz yani yarınımız yani bugün yorgunluktan bizi ayakta zor duracak hale getiren tüm hayatımızın gerçek varisleri, bu kadar emeği ve özeni hak etmiyor mu? Onlara; onlar kadar canlı, onlar kadar umutlu, onlar kadar hevesli “genç örnekler” olmalıyız.

Ben, kendi gençliğimin ömrünü uzatmak ve yazının ikinci paragrafında dillendirilen hâlleri hep diri tutmak adına gençlerle çalışırım. Zordur ama sizi ataletten alıkoyar ve sürekli hafızanızı tazeler. Gençlerle çalışıyorsanız her gün kaseti başa sarar ve kendi gençliğinizi yeniden yaşatırsınız. Hayata karşı sağlam durmanın ve direncin öz güvenini yaşarsınız. Öğrendiklerinizi aktarır ve yenilerine yer açarsınız. Çünkü gençlik; her zaman yaş değil, biraz da tavır meselesidir. Bize lazım gelen yaşlanmak değil, genç bir olgunluktur; taze, diri, heyecanlı, hareketli, umutlu, hayata açık... Öyle ki rafa kaldırılan uhdelere, yaşamın sonlanmasına az bir süre kala bizden hesap sormasın. Dikkat edelim ki bir gün gençliğimiz, bizden hesap sormasın... Hepimiz gençken böyleydik.

* MÜSİAD Genel Başkanı.

الهلل الأحمر التركي: خطر الموت يهدد 400 ألف طفل في اليمن

الصحة التركية، وإدارة الكوارث والطوارئ التركية (AFAD)، بالإضافة إلى البنك الإسلامي للتنمية. وأعرب عن وجود 3 ملايين نازح في البلاد، يحتاجون بشكل عاجل إلى مساعدات غذائية.

ودأب الهلال التركي منذ اندلاع المعارك في اليمن على تقديم المساعدات الإنسانية المختلفة على النازحين والمتضررين من الحرب، فضلا عن مساعدة الأسر الأشد فقرا في عدد من المحافظات.

أعلن رئيس جمعية الهلال الأحمر التركي، كرم قنق، حاجة 18 مليون مواطن يمني للمساعدات الإنسانية، موضحا أن خطر الموت يهدد حياة 400 ألف طفل، جراء الحرب الداخلية في البلاد.

وأشار قنق، في حديثه للصحفيين، إلى أن الجمعية مستمرة في تقديم المساعدات الإنسانية للمتضررين من الحرب في اليمن، خصوصا المساعدات الطبية والغذائية.

وقال إنهم يعملون على عدة مشاريع لمساعدة اليمنيين، بشراكة مع وزارة

Man as Insan

.....
 NORAINI M. NOOR *

In the Islamic intellectual tradition, there is a profound awareness of man as an individual who has a special relationship with God, looked upon as the Lord of the Worlds. Here, the focus is more on the inner life of man as an individual, rather than the outer—on the ghaib or the mystical.

To Muslims, the Quran is believed to be God's guidance to humanity. The task of receiving and uttering the words of God was given to a specific human being—Prophet Muhammad (*saw*)—who while remaining human is an *insan kamil*, the archetype of the perfect man. The Quran is a message from on High, from the Infinite to a finite being through the angel Gabriel, the trustworthy spirit (*Quran*, 26: 192-195). The Quran is meant for

the soul/*nafsan*—through Gabriel to the Prophet (*saw*)—from one spirit to another spirit. The Prophet (*saw*) is the embodiment of the Quran; sent as God's mercy to man. By following the Prophet (*saw*), with God's grace, there may occur in the heart, a conjunction between the Divine and man.

The Quran incessantly insists that man's reality, both outwardly as an observable manifestation and inwardly as a focus of self-consciousness, is real only in terms of God's Reality. While God is the Transcendent, He is also the Immanent. Though Incomparable and All-Comprehensive, He is also implicitly present and near to man. Hence, man remains real only if he remembers or is aware of that reality. The centre of this awareness of Divine Reality, and of reality itself is the soul whose primordial nature or *fitra* has the ability to remember its covenant (*Quran*, 7: 172) for it has been given a spark of the divine. But the soul can choose to be true to or be secure in the awareness of that covenant present in its innermost center, or it can opt to conceal or ignore that truth that it innately knows to be true. In other words, opting for the latter implies not only a rejection or denial of the source of one's own reality, but also a refusal to acknowledge God as his Lord and Creator. This insistence on a separate reality other than God's Reality is the foundation of evil in man. For man, formed in the image of God, has the potential to

be good or evil contingent on his awareness of his primordial nature in relation to God.

Inherent in man's awareness of God is the recognition that he is His bondsman, a slave (*'abd*), totally and utterly dependent on God for everything—existence, life, meaning and purpose. On the other hand, however, man is also God's trustee (*khalifah*) to creation; to safeguard and protect. But, like a double-edged sword, man can easily fall prey to either extremes. These two aspects, however, are complimentary and needed for man to realize his human reality. Because man is ever forgetful, he needs constant reminders or *dhikr*. Everything in the universe and within man acts as a reminder (*Quran*, 41: 53), with the Quran being the ultimate reminder. There are three books of reminder that man must learn to read and understand; the Quran—the Book of God, one's own book—the Book of the Soul and the Book of the Universe (*Chittick*, 2002). These reminders serve to help him remember the truth and reality of God.

Reference:

Chittick, W. C. (2002). On the cosmology of dhikr. In J. S. Cutsinger (Ed.), Paths to the heart: Sufism and the Christian East (pp. 48-63). Bloomington, Indiana: World Wisdom.

* *Ibn Haldun University Psychology Department.*

5th International Ibn Khaldun Symposium

POWER, ECONOMIC DEVELOPMENT

AND MORALITY:

PARADOXES

AND CHALLENGES

27-28

APRIL 2019

Ibn Haldun University

Apply: meeting.ihu.edu.tr

Contact: meeting@ihu.edu.tr

Yapay zekâ ve tefekkür

SERDAR DEMİREL *

İngilizce artificial intelligence diye tabir edilen yapay zekânın hızlı yükselişine tanıklık ediyoruz. Sonuçlarının ne kadar iyi ve ne kadar kötü olacağını ise maalesef bilemiyoruz. Bu zeminde nice bilim kurgu romanlarının yazıldığını, nice filmlerin çekildiğini, fütüristlerin tahmin çabalarını da az çok biliyoruz. Bilişim uzmanlarının bir bilgisayarın yahut bilgisayar kontrolündeki bir robotun çeşitli faaliyetlerini akıllı canlılara benzer şekilde ve hatta ondan bağımsız, daha üstün kılma çabalarının varacağı yeri kastediyorum. İşin şakası yok zira uzmanlara göre çok uzak olmayan bir gelecekte farklı alanlardaki yapay zekâ çalışmaları insan zekâsına alternatif olmak üzere birleştirilecektir.

Bugün bile yakın gelecekte ilkel kabul edilecek robotların dünyada üretilen toplam işin yüzde 28'ini ürettiğini düşününce insanın aklına neler gelmiyor ki? Mesela, bir ilahiyatçı olarak bana yöneltilen, "Müçtehit robotlar görececek miyiz?" sorusunu yabana

atmamamız gerektiğine inanıyorum.

Yapay zekânın düşünme faaliyetinin mahiyeti ve sınırlarının ne olacağı ise merakımı celbediyor. Çünkü İslamî literatürde düşünme ve hassaten idrak etme kalple irtibatlandırılmıştır. Kalpten kastedilen ise bildiğimiz kan pompalayan maddî varlık değildir. Bundan kastedilen kalbe yakın bir yere temerküz etmiş olan ruhumuzdur. İnsanın sınırsız hakikati yani...

Beyin; insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, muhakeme etme ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı. Bir diğer ifade ile psikoentelektüel faaliyetlerinin merkezi. Ruh da idrak merkezidir. Bu meyanda yapay zekânın ruhu olmayacağına göre idrak etmeden üreteceği düşüncenin "nasıl"lığı hususunda aydınlatılmaya ihtiyacım var. Neyse... Geçenlerde okuduğumda beni hem tebessüm ettiren ve hem de düşündüren iki haberin özetini paylaşayım: Çin'de Ciciang (Zhejiang) eyaletine bağlı Hangcou kentinde bir kız öğrenci, Bahar Bayramında ebeveynlerinden habersiz ev ödevlerini yazması için 800 yuana (yaklaşık 625 TL) robot satın aldı. İnsan yazısını taklit ederek, hatasızca yazabilen robot, kız öğrencinin öğretmenlerinin bir haftalık Bahar Bayramı için verdiği ödevleri çok kısa sürede yazarak bitirdi.

Bu durum, annenin dikkatinden kaçmadı. Kızının odasını temizlerken "tüm el yazılarını taklit edebilir" logolu robotu bulan anne, durumu anlayınca öfkelenerek, cihazı kırdı ve olayı sosyal

medya hesabından paylaştı. Kısa sürede 13 milyon kez okundu. Robotun satıldığı e-ticaret platformunda robota olan ilgi arttı. (<https://www.ntv.com.tr/teknoloji/cinde-ev-odevi-yapan-robot-tartismasi,51udgyT9-kKmgpAWNXXgkA>)

Diğer haber ise Japonya'dan... 400 yıllık bir Budist tapınağında Buda'nın öğretilerini genç nesille paylaşma görevi bir robota verildi. Kyoto şehrinde bulunan tapınakta görevli robotun adı ise Kannon.

Android Kannon, geleneksel Budist merhamet tanrısı üzerinden oluşturulmuş. Kodaiji Tapınağında vaaz veren robot, halka açık vaazlar da vermekte, Japon Heart Sutralarından (Budist Yazıları) seremoniler de yapabilmekte. Yabancı ziyaretçiler için de İngilizce ve Çince versiyonları projeksiyonla yansıtıyor. (<https://www.webtekno.com/japonya-daki-tapinakta-bir-budist-robot-hizmete-basladi-h63931.html>)

Bu paylaştığım haberler nereye doğru evrildiğimize dair bir fikir verebilir sanıyorum. Tekrar başa dönelim. Akletmek, insana bahşedilmiş manevî bir kuvvettir. Tefekkür, kalpte tasavvuru mümkün olan şeyler hakkında zihin yorma faaliyetidir. Geleneğimizde salim kalbe sahip olan insanların tefekkürü sağlıklı olabilir, deniyor.

Sizce robotlar insan gibi hissedip tefekkür edebilecekler mi?

* İbn Haldun Üniversitesi İslamî İlimler Enstitüsü Müdürü.

Syria regime attacks keep 80,000 Idlib students out of school

Classes have been put on hold in some 334 schools in the northern Idlib province of Syria, an area included in the de-escalation zone agreed upon by Turkey and Russia, due to attacks by the Assad regime and Iran-backed foreign terror group on civilian settlements, local authorities announced.

Mustafa Hac Ali, spokesman for the Idlib Education Directorate, told that the schools have been temporarily closed due to the Assad regime's attacks, preventing some 80,000 students from receiving necessary education.

"The education was suspended in districts such

as Khan Shaykhun, Marrat al-Numan and Saraqib, where the Assad regime has been continuing its barbaric attacks. Due to these attacks, education was suspended for 10 days in some settlements and a month in other regions," Hac Ali said.

He noted that seven students have been killed in the attacks while 40 others were injured, adding that some of the schools in Khan Shaykhun, Jarjanaz and Kafr Nabl towns have been partially damaged. President Recep Tayyip Erdoğan and Russian President Vladimir Putin agreed in September 2018, following their talks in Sochi, to establish a

demilitarized zone in Idlib to decrease tension and prevent a new conflict in the province. Nevertheless, regime forces backed by Russia and Iran have been intensifying their attacks on the city for some time now, despite the Sochi deal.

Since the beginning of the year, at least 105 civilians have been killed and more than 300 civilians injured in airstrikes and ground attacks targeting civilian settlements included in the Idlib de-escalation zone. More than 25,000 have been forced to leave their hometowns.

Vakıf üniversitelerinde sunulacak fırsat eşitlikçi eğitim

MEHMET YÜCEL TÜRKSEZER *

Tüm kesimlere fırsat eşitliği ve kaliteli eğitim sunan üniversitelere ihtiyaç vardır. Burada vakıf üniversitelerinin rolü ne olmalı, bunu gerçekleştiren üniversiteler nasıl desteklenmeli?

Öncelikle kaliteli eğitim nasıl ölçülür?

Üniversitelerimizde verilen eğitimin ölçülmesini; (a) akredite olmak, (b) mezunlarının burslu lisansüstü programlara (*bilhassa yurt dışı*) kabulü, iş bulma ve markalaşmak olarak tanımlayabiliriz.

Kaliteli eğitimde mekân, araç gereç, vb.den önce kaliteli akademik kadroya ihtiyaç vardır. Kuruluş aşamasında istenilen asgari akademik kadro, ya devlet üniversitelerinden ya mevcut vakıf üniversitelerinden ya da yurt dışından büyük

maliyetler ödenerek transfer edilmektedir. Kuruluş amacı, iyi öğrencilere iyi eğitim vermek ise bu asgari akademik kadro lisansüstü programlar için yeterli olmayacak, dolayısı ile transferler devam edecektir. Bu sebeple belirtilen ideallerle yola çıkan vakıf üniversitelerinin kaliteli akademisyenleri yetiştirilmeleri gerekmektedir.

Bunları yaparken tüm kesimlere aynı ölçüde fırsatlar sunulmalıdır. Malî yetersizlikler nedeniyle yüksek ücretli programlarda öğrenim imkânı bulamayan başarılı adaylara bu eğitimin sunulması için gereken maliyet nereden sağlanmalıdır?

Kaynaklarının büyük bir kısmını öğrenci gelirleri ile karşılayan üniversiteler, ancak zorunlu %10 tam bursluluk ile fırsat eşitliği sunabilir. Bursluluk oranı yükseldikçe maliyetin başka kaynaklardan bağış, kurucu vakıf gelirleri vb. karşılanması gerekir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 18. Ek Maddesinde: Vakıflar tarafından kurulmuş yükseköğretim kurumlarının giderlerine katkıda bulunmak amacıyla; bütçede yer alan ödenekle sınırlı olmak üzere, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunun müracaatı, Yükseköğretim Kurulunun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine Maliye Bakanlığınca Devlet yardımı yapılır." denilmektedir.

Vakıf üniversitelerine yapılan devlet yardımı kimi yönlerden Sayıştay sorgusu kapsamında alındığından; Yükseköğretim Kurulu, Sayıştay Genel Kurulu kararı belli oluncaya kadar, vakıf üniversitelerine devlet yardımı yapıp yapılmaması hususunda görüş verilmemesine karar vermiş, 2008 yılından itibaren de vakıf üniversitelerine devlet yardımı yapılamamıştır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 18. Ek Maddesinde yapılacak değişikliklerle bu yardımın; araştırmaya yönelik kaliteli eğitim yapan, maddî yetersizlik nedeniyle eğitim imkânı bulamamış başarılı ve yetenekli öğrencilere fırsat eşitliği sunan üniversitelere verilmek üzere düzenleme yapılması hâlinde bu vasıflara sahip üniversiteler biraz olsun desteklenmiş olacaktır.

Fırsat eşitliği sunulmalı derken ve devlet yardımından bahsederken yapılacak düzenleme ile devlet yardımının üniversiteye değil öğrenciye yapılması gerektiğini de belirtmek gerekir.

Eğitim; piyasa şartlarına göre oluşan rekabetten uzak tutulmalı, tüm kesimlere fırsatlar sunan daha eşitlikçi, kaliteli öğretim sistemlerini oluşturan vakıf üniversiteleri desteklenmeli, sürdürülebilirliğine destek olunmalıdır.

* İbn Haldun Üniversitesi Rektör Danışmanı.

Memleket meselesi

ENVER GEDİK *

Bugünün dünyasında oldukça yoğun bir uluslararası öğrenci hareketliliği mevcut. 2000'li yıllarda 2 milyon civarında olan uluslararası öğrenci sayısı on yıllık bir zaman süresinin sonunda 2010 yılına gelindiğinde iki katından daha fazla artarak 4 milyonu aşmıştır. Bugün dünya genelinde beş milyonu aşkın bir öğrenci kitlesi eğitim amacıyla farklı bir ülkeye seyahat etmekte. Bu hareketliliğin etkisiyle uluslararası öğrencilerin Türkiye'ye olan ilgi ve talebi de 90'lı yıllardan itibaren artarak devam ediyor. Özellikle de son yıllarda ciddi artışlar söz konusu. 2000 yılında 18 bin civarında olan

Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısı, 2009 yılına gelindiğinde 22 bin olmuş, bugün ise 100 bini aşmıştır.

Özellikle yükseköğrenim görmek hedefindeki bu kitlenin büyük bir kısmı ülkesine mezun olmuş bir şekilde dönmekte. Her ne şekilde olursa olsun mezun durumundaki öğrencinin ülkesine döndükten sonra da eğitim gördüğü ülke ile olan bağları devam ediyor. Bu bağlar; ekonomik, kültürel, politik vb. birçok alanda olabiliyor ama bir şekilde devam ediyor, kopmuyor. Bugün dünya genelinde 150 bin civarında Türkiye mezunu bulunmakta. Mezunlarımızın Türkiye ile olan iletişiminin devam etmesi oldukça önemli. Özellikle son yıllarda bu alana yönelik gerek kamu kurumlarınca gerek sivil toplum kuruluşlarınca önemli adımlar atıldı. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Uluslararası Mezunlar Derneği (TUMED), bu anlamda Türkiye mezunlarına yönelik hem Türkiye'de hem de mezunlarımızın bulunduğu ülkelerde düzenli buluşmalar düzenlemekte. Böylece mezunumuzla iletişimimiz ve bağımız canlı tutulmakta. Dünyanın dört bir yanından farklı dil ve kültürlerden bu buluşmalara katılan

mezunlarımızın ortak dili Türkçe. Selamlaşmaları, hâl-hatır sormaları, şakalaşmaları kısacası her şeyleri Türkçe. Türkiye'deki bir üniversiteden mezun olan öğrencinin "bizim mezunumuz" olmasının temel şartlarından biri Türkçe bilmesi. Aksi hâlde hiç Türkçe öğrenmeden mezun olan bir öğrenci "Amerika hayali" ile yaşayıp Türkiye'yi bir sıçrama tahtası ve bu ülkenin ona sunduğu kaynakları da dolgu malzemesi olarak görecektir. Mezun olduktan sonra ister "Amerika hayali"ni gerçekleştirsin ister gerçekleştiremeden ülkesine dönsün ciddi anlamda bir bağlayıcılığı olmayacaktır. Çünkü arada güçlü bir "bağlayıcı" olan dili bilmemektedir. Bugün Kuzey Afrika ülkelerine baktığımızda bu ülkelerden eğitim amacıyla yurt dışına çıkan öğrencilerin birinci tercihi Fransa'dır. Çünkü geçmişte bir şekilde Fransızca'yı öğrenen potansiyel uluslararası öğrencinin ilk tercihi ortak bir paydada buluşacağı bir ülke olacaktır. Bu güçlü ortak payda da dildir. Bu nedenle Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin Türkçe öğrenme meselesi bir "memleket meselesi"dir. Ciddiyet ve özveriyle yaklaşılması gereken bir meseledir.

* İbn Haldun Üniversitesi TÖMER Koordinatörü.

YÖK, üniversitelere “karne” verecek

Prof. Dr. Yekta Saraç

Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç, bu yıldan başlamak üzere üniversitelere “başarı” karnesi verme kararı aldıklarını belirterek, her yıl yayınlanacak bu karnenin 5 ana başlıkta ve 42 göstergede verileceğini söyledi.

Yükseköğretim sisteminde sayısal büyümenin tamamlandığına dikkat çeken Prof. Saraç, artık kalite ve nitelik üzerine odaklanılması gerektiğini belirterek, “Göreve geldiğimizden beri kaliteyi öncelendik. Yükseköğretim sistemini başarı temelinde seçkin bir yaklaşımla yönetmeye, yeniden kurgulamaya çalıştık. Mevcut sistemden ve mevzuattan şikâyet etme yerine mevcut imkânlarla tedrici bir şekilde adım adım sistemi yeniden yapılandırmaya başladık.” diye konuştu.

“Kalite Kurulu”nu kurduklarını hatırlatan Prof. Saraç, çıktı odaklı değerlendirmeler için hukuk fakültesinden başlamak üzere meslek icra sınavlarının yapılması gibi birtakım çalışmaların yürütüldüğünü de dile getirdi.

“Yıllık karneler önemli bir aşama”

Prof. Saraç, çıktı odaklı değerlendirmelerde üniversitelerin yıllık karnelerinin çıkarılmasının da önemli bir aşama olacağını ifade etti.

Üniversitelerin her yıl çeşitli açılardan değerlendirilerek sonuçlarının kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılması gerektiğine vurgu yapan Saraç, şöyle devam etti:

“Bu yıldan başlayarak üniversitelerin başarı karnesini her yıl yayınlama kararı aldık. Üniversitemiz; çeşitlendi, farklılaştı, sayıları arttı, rekabet gerekiyor. Rekabetin sonucunda başarının gözlemlenmesi, ölçülmesi ve bunun da topluma objektif ve nesnel bir şekilde açıklanması gerekiyor. Üniversitelerin değerlendirilmesi 5 ana başlıkta 42 göstergede olacak. Bu göstergelere ait 2018 yılı verileri ile

üniversitemiz ölçülecek ve değerlendirilecek. Her bir üniversitenin geçen bir yıl içindeki performansının değerlendirilmesi her yılın başında açıklanacak.”

Saraç, üniversitelere verilecek karne için belirlenen kriterler hakkında ise şunları söyledi:

“Üniversite izleme ve değerlendirme ana kriterleri olarak eğitim ve öğretim; araştırma geliştirme, proje ve yayın; uluslararasılaşma; bütçe ve finansman; topluma hizmet ve sorumluluk ana başlıklar olarak belirlendi. Ana kriterlerin altında yer alan 42 alt gösterge arasında ise mezunların KPSS ve ALES gibi merkezî sınavlardaki başarıları, mezun olan doktora öğrenci sayısı, teknokent projelerine katılan öğrenci sayısı, üniversitenin doluluk oranı, ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makale sayısı, sonuçlanan patent sayısı, YÖK, TÜBA, TÜBİTAK Bilim, Teşvik ve Sanat Ödülleri sayısı, YÖK 100/2000 Projesi kapsamındaki öğrenci sayısı, üniversitenin dünya veya bölgesel akademik başarı sırası, yabancı uyruklu öğrenci sayısı, yabancı uyruklu doktora öğrenci sayısı, üniversite öğretim elemanlarının aldığı uluslararası fonlara dayalı proje sayısı, Ar-Ge’ye harcanan bütçenin toplam bütçeye oranı, endüstri ile ortak yürütülen proje sayısı, genel bütçe dışında üniversiteye kazandırılan bağış ve fon miktarı, başta engelliler olmak üzere sosyal sorumluluk projeleri, sıfır atık, yeşil kampüs ve çevrecilik alanlarında alınan ödüller gibi göstergeler bulunuyor.

Böylelikle üniversitelerin endüstri ile birlikte yürüttüğü projeler, öğrenci ve akademisyenlerin sosyal ve endüstriyel hayattaki sorunları çözmeye ilişkin geliştirdikleri projeler, yeni mali kaynaklar oluşturma, engellilerin hayatını kolaylaştırma, sosyal sorumluluk ve daha yeşil, sürdürülebilir bir çevreye yönelik yapılan projeler de artık üniversitemizin nitel gelişimlerinin bir göstergesi olacak.”

Prof. Saraç, geçen sene doluluk oranlarında çok ciddi bir iyileşme olduğuna işaret ederek, şu değerlendirmelerde bulundu:

“Üniversitelerin karneleri arasındaki başlıklardan bir tanesi de üniversitemizdeki doluluk oranları olacak. Yani üniversitemizin, yetkili kurulları ile birlikte ve o bölgenin ticaret odası, sanayi odası ve benzeri kuruluşların görüşlerini de alarak bizden talep edecekleri programları ve kontenjanları belirlemesi lazım. Boş kontenjan meselesi yükseköğretim sisteminde kötü bir algı oluşturuyor ve o üniversitenin de özelinde onun marka değerini düşürücü bir unsur olarak gözüküyor. Dolayısıyla bu kriter, üniversitelerin artık daha rasyonel bir planlama yapmalarına ve tekliflerde bulunmalarına yol açacak.”

“Amaç, üniversiteler arasında adalet temelli rekabet oluşturmak”

Başlangıçta bütün üniversitelerin belirlenen 5 alanda da başarılı olmasının beklenmediğine dikkati çeken Prof. Saraç, “Ancak bir üniversitenin 5 ana alanda da kayda değer başarı sergilemesi, ilgili üniversitemizin olgunlaşma ve gelişme düzeyini ortaya koymuş olacak. Bu göstergelerin ana amacı yükseköğretim kurumları arasında adalet temelli rekabet ortamı oluşturmak ve bu rekabetin nesnel ve ölçülebilir başarı kriterlerini ortaya koymaktır.” dedi.

Prof. Dr. Yekta Saraç, bu izleme göstergeleri ile üniversitenin fonksiyonlarını hangi düzeyde yerine getirdiğine dair verilerin oluşacağını, üniversiteye yönelik geliştirilecek politikalarda bu verilerin dikkate alınacağını bildirdi. Amaçlarının her bir üniversiteyi kendi gelişim şartları içerisinde değerlendirmek olduğunu ifade eden Saraç, ilk aşamada üniversitenin kendi kendisiyle rekabet etmesini, daha sonra sistemdeki diğer üniversitelerle rekabete yöneltmeyi hedeflediklerini anlattı.

Brexit krizi ve göçmen politikaları

ÖMER FARUK PETEK *

Bir zamanlar ulus devletin sonraki aşaması olarak görülen Avrupa Birliği, 2016 yılında İngiltere'nin bir referandumla birlikten ayrılma kararı almasıyla sarsıldı. Aslında az bir farkla alınan bu karardan sonra sürecin nasıl gerçekleşeceği ve farklı toplum kesimleri bakımından üyelikten çıkmanın sonuçlarının nasıl tezahür edeceği, yüzlerce yanıtsız soruyu ortaya çıkardı. En temel problem olan ayrılmanın nasıl olacağı, Avrupa Birliği ve İngiltere arasında bir anlaşmaya dayanarak mı gerçekleştirileceği sorusu bile çok uzun süre cevapsız kaldı. Hatta bu belirsizlikler yumağı sebebiyle son ana kadar ayrılmanın gerçekleşmeyeceğini savunanların sayısı azımsanamayacak kadar fazlaydı.

Avrupa Birliğinin üye devlet vatandaşlarının hayatına değen en önemli getirisinin sınırları kaldırması olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu özgürlükten yararlanarak hâlihazırda işlerini ve hayatlarını İngiltere'ye taşımış olan Avrupa Birliği vatandaşları, ayrılma tarihinden itibaren, belki birkaç senelik geçiş döneminden sonra, artık hukuken göçmen statüsünde olacaklar. Bir diğer ifadeyle daha önce sahip oldukları bazı haklardan artık istifade edemeyecekler veya sınırlı olarak istifade edebilecekler.

İngiltere hükümeti hem geçiş döneminde hem ayrılma sonrası dönemde bu sorunun üstesinden gelebilmek için farklı çözümler üzerinde çalışıyor. Detayları veya kullandıkları kavramlar farklı olsa da tartışılan konular ve öne çıkarılan başlıklar aslında göç ve göçmen konusuna yaklaşımın altında yatan değerleri ortaya koyuyor. Bu kapsamda en çarpıcı konulardan biri, nitelikli göçmen sınıflandırması ve asgari yıllık gelir seviyesi şartının gündeme getirilmiş olması. Mesela Avrupa Birliği ve İngiltere arasındaki ayrılma anlaşması, çalışanlara vize vermek için en az yıllık 30 bin pound kazanç şartı öngörüyordu. Bu ölçütler hâlihazırda Avrupa Birliği ülkelerinde de, birlik dışı ülkelerden gelen göçmenlere farklı boyutlarda uygulanıyor. Bir diğer ifadeyle, anılan yönetimler çeşitli gerekçeler ileri

sürerek göçmen tanımlamasına insandan değil onun sistem için ekonomik değerinden başlıyorlar.

Bu saydıklarımızın bir göç politikası olduğu itirazı dikkate alınabilirse de geçtiğimiz senelerde Avrupa Birliğinin insanî ihtiyaç içindeki mültecileri kabul etmemek için milyarlarca euro ödemeyi tercih etmesi, ortada bir yöntem değil değer probleminin olduğunu aslında çok açık bir şekilde ortaya koyuyor. Popüler yazarlardan Harari'nin dikkat çektiği gibi, peki gelecekte teknolojinin gelişmesiyle bu yönetimler için kendi vatandaşlarının da ekonomik değerini yitirmesi durumunda dünya nereye gidecek, eskimiş veya yanlış ilan ettiği hangi değere tutunacak?

Bu vesileyle bu sayının konusu Fuat Sezgin Hocayı bir kez daha rahmetle anıyorum, kendisi malum sebeplerden dolayı hayatının büyük bir bölümünü göçmen olarak geçirdi. Kimilerinin düşündüğünün aksine ona kucak açanlar da hiçbir zaman hocanın gerçek kıymetinden dolayı bunu yapmadılar. Zaten merhum da bu toprakların değer ikliminden hiçbir zaman göç etmedi.

* İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Kaanlar
Sevgi dolu kahvaltılar...

Kaanlar
Sevgi dolu kahvaltılar
Trakya Beyaz Peynir
Tam Yağlı

Kaanlar
Sevgi dolu kahvaltılar
Taze Kaşar Peyniri
Tam Yağlı
225g'e

www.kaanlar.com.tr

HALAL
HALAL
GİMDES
CERT NO: 380-134
MALIKI (L)
HAMBELI (L)

“Yüzyılın anlaşması” mı “yüzyıllık çözümsüzlük” mü?

GÖKHAN GÖKÇE *

Suriye'deki iç savaş, Brexit, ABD-Çin arasındaki ticaret savaşları ve ABD-Rusya arasındaki gerilim derken, bu yoğun gündem içinde (en azından şimdilik) sessizce yürütülen bir başka gündem maddesi daha var: ABD Başkanı Trump'ın “Yüzyılın Anlaşması” olarak nitelendirdiği ve Filistin sorununu çözeceğini iddia ettiği metin...

Aslında metnin (Trump'a göre anlaşmanın) arkasında olanlara bakıldığında, bunun Filistinlilere İsrail tarafından gaspedilen haklarını vereceğine inanmak oldukça güç. Metnin hazırlanması için sessizlik içinde tam bir “arka oda” diplomasisi yürüten kişi, Trump'ın damadı ve baş danışmanı Jared Kushner.

Kushner, geçtiğimiz ay Polonya'da yapılan, ancak hiçbir Filistinli temsilcinin katılmadığı “Orta Doğu Konferansı”nda da konuyu gündeme getirdi ve kapalı kapılar ardında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'dan, hazırlanan metindeki başlıkların yerine getirilmesi için finansman desteğini garantiye aldı. Henüz resmen açıklanmayan, ancak sızan bilgilere göre

Filistinlilerin gaspedilen haklarının hiçbirini vermeyeceği anlaşılan metni, Filistin Devlet Başkanı Mahmud “Yüzyılın Şamanı” olarak nitelendirdi ve daha şimdiden kabul etmeyeceklerini açıkladı. Ancak bunda ne kadar etkili olacağı şüpheli... Çünkü Suudi Arabistan Veliyaht Prensi Muhammed bin Selman'ın 2017 yılında Riyad'ı ziyaret eden Abbas'a, “ABD'liler ne önerirse kabul et ya da istifa ver” dediği iddiası son dönemde sürekli olarak gündeme getiriliyor. Yani Arap ülkelerinin Abbas üzerindeki baskıyı artırdığı çok açık.

Peki, metnin içinde neler var?

Aslında Jared Kushner ve ABD'deki Evanjelistlerin tam desteğini alan İsrail, metnin içinde yer alması beklenen maddeleri daha şimdiden uygulamaya başlamış durumda. Kudüs'ün İsrail'in başkenti ilan edilmesi ve onun öncesinde çıkarılan “Yahudi Ulus Devlet Yasası”, Trump'ın “Yüzyılın Anlaşması” olarak algılatmaya çalıştığı metindeki maddeleri zaten içeriyor. Kısacası bu anlaşma, Filistin sorununu çözmek yerine İsrail'in işgalini meşrulaştırmak ve çıkarlarını korumaktan öteye gitmeyecek.

Planda, Filistin sorununun en önemli başlığı kabul edilen Kudüs'ün tamamının “İsrail'in başkenti” olarak kalması, kurulacak Filistin devletine ise Doğu Kudüs ile işgal altındaki Batı Şeria arasındaki kenar mahallelerde yeni başkent inşa etmesi önerilecek. Maliyet ise Körfez ülkelerince karşılanacak. Bu önerinin, geçen yıl Kudüs'ün tümünün İsrail'in başkenti ilan edilmesiyle ne kadar uyumlu olduğunu söylemeye gerek yok.

Bir diğer başlık ise, İsrail'in kuruluşunun ardından topraklarından zorla çıkarılan yaklaşık 6 milyon

Filistinlinin, ülkelerine dönüşüne izin verilmeyecek olması. Bu başlık da, büyük tepki çeken “Yahudi Ulus Devlet Yasası” ile tamamen uyumlu. Çünkü yasada yer alan maddelerden en dikkat çekici olanı, “İsrail'in tüm dünyadaki Yahudilerin tarihî anavatanıdır” şeklindeki ifade. Bu ifade, Filistinlilerin bu topraklar üzerindeki tarihî varlığı ve haklarını tamamen görmezden geliyor. Ayrıca plana göre, Batı Şeria'daki yasa dışı Yahudi yerleşim birimlerinin büyük bölümü de kalacak. Yani Filistinliler planı kabul etse dahi, Batı Şeria'daki İsrail işgali fiili olarak kalacak ve adeta “devlet içinde devlet” olarak varlığını sürdürecektir.

İsrail'de bu ay içinde yapılacak olan parlamento seçimlerindeki sonucun ardından açıklanması beklenen planın, Trump'ın söylediği gibi “Yüzyılın Anlaşması” olmaktan çok uzak olacağı çok açık. Aslında Bahreyn Dışişleri Bakanı el-Halife'nin Polonya'daki zirvede kullandığı ifadeler bugün Filistin sorununda bulunduğumuz yeri açıkça ortaya koyuyor:

“Çocukluğumuzdan beri İsrail-Filistin ihtilafının en önemli sorun olduğunu, öyle ya da böyle bunun çözülmesi gerektiğini dillendiriyorsunuz ancak geldiğimiz noktada çok büyük bir meydan okumayla karşı karşıya olduğumuzu gördük. O da tarihin en tehlikeli meydan okuması olan İran'dır. Dolayısıyla İran tehdidiyle mücadele Filistin davasından daha önemlidir.”

Başka bir şey söylemeye gerek var mı?

* Gazeteci.

Almanya, yabancı terör örgütlerinde savaşanları vatandaşlıktan çıkarmaya hazırlanıyor

Alman hükümeti, yabancı terör örgütlerinin saflarında ülke dışında çatışmalara katılanları Alman vatandaşlığından çıkarmayı planlıyor.

Almanya İçişleri Bakanlığı Sözcüsü Eleonore Petermann, Berlin'de düzenlenen basın toplantısında, yabancı terör örgütlerinin saflarında çatışmalara katılan çifte vatandaşların Alman vatandaşlığından çıkarılması konusunda bir yasa tasarısı hazırlığında olduklarını ve konuya ilişkin Adalet Bakanlığıyla anlaşmaya varıldığını söyledi.

Bu konuda bazı şartların aranacağını belirten Petermann, “Bu kişilerin çifte

vatandaş ve 18 yaşın üstünde olması gerekiyor.” dedi.

Aynı toplantıda konuşan Alman Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert de Hristiyan Birlik (CDU/CSU) partileriyle Sosyal Demokrat Parti (SPD) arasında yapılan koalisyon protokolünde böyle bir düzenleme yapılmasının öngörüldüğünü hatırlatarak, “Bu düzenleme, somut olarak Almanya dışında bir terör örgütü için çatışmalara katılanlarla ilgilidir.” diye konuştu.

İlgili yasa tasarısının, önce Bakanlar Kurulunun, ardından da Meclisin gündemine getirilmesi bekleniyor.

Moderne direnişten, postmoderne teslime

MEHMET ÖZAY *

Modernleşme süreçlerinin yukarıdan aşağıya hiyerarşik yapılandığı toplumlarda geleneksel değerlerin alt üst oluşu genel bir kabul olarak değerlendirilir. Modern sonrasına atıfta bulunan kavram yani postmodern ile vurgulanmak istenen önceki dönemi aşan veya aştığı düşünülen bir süreç olduğu varsayımdır. Ancak postmodernin, bizatihi modernin bir ürünü olduğu konusu göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.

Modernle arasında sorunlar olduğu varsayılan, diyelim ki bununla geleneksel-dinî yapıları kast etmiş olalım, adına postmodern denilen ve bu geleneksel-dinî yapıların pek de dahli

olmadan ortaya çıkmış olan bu ikinci süreci kucaklayıcı yaklaşımlarında bir çelişki olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada; akla, kendinde bir toplum inşası süreçlerinde aktif ve belirleyici olmaktan çıkmış veya bu imkânı büyük ölçüde yitirmiş toplumların, buna imkân tanıyacağı varsayılarak postmoderniteye yönelmelerinin çözümü değil, aksine temelde bir açmazı içinde barındırıp barındırmadığı sorusu gelmektedir.

Öyle ki, salt akademik bağlamda değil, gündelik yaşam alanlarında ve söylemlerinde de karşılığı bulunan postmodern yapılaşma, geleneksel-dinî yapıların otantik bir bağlamda, kendinde var olabileceği savını gizli/açık gündeme taşımaktadır. Veya biraz daha ileri giderek, bu yapıların, böylesi bir sava kendilerini inandırdıklarını söylemek bile mümkün. Ancak bu durum, geleneksel-dinî yapıların, aslında postmodernin doğasında var olan belirsizliklere ve akışkanlıklara direnç gösteremeyeceğini ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bu durumun, bir ölçüde vazgeçildiği ya da geride bırakıldığı düşünülebilecek modern dönemde yukarıdan aşağıya gerçekleşen hiyerarşik yapılanmanın geleneksel-dinî yapılar üzerinde gerçekleştirdiği tahribatın, postmodern dönemde adına yatay denilebilecek yapılanmanın, önünde hiçbir sınır tanımaksızın tekelliğe ve belirsizliğe kapı açarak devam ettirdiğine şahit olunmaktadır.

Bu bağlamda, gündelik yaşam içerisinde geleneksel-dinî toplumsal bağlama aidiyeti olduğu var sayılan bireylerin ve toplumsal grupların, tam da bu postmodern yapılaşmanın dayatması karşısında, kendilerini savunmasız bularak ve aynı zamanda bu savunmasızlığı içselleştirerek savunmasız kılmayı, bilerek veya bilmeyerek bir amaç ve gaye hâline getirmeleri olgusuyla karşı karşıyayız.

Gündelik yaşamın en görünür yerinde duran, sembolik değerlerine dikkat edildiğinde, bu değerlerin içinin boşaltılmakta olduğu ve bu sürecin yürütülüşünün, öznelinin ve nesnelinin aynı birey ve toplumsal grup/lar tarafından gerçekleştirilmekte olduğu tezadı kendini ortaya koymaktadır.

Böylesi bir toplumsal grubun kendini sözde bağımsız, ancak temelde kimliksiz ve de bağımlı kılmaya matuf yapılaşmasının postmodern dönemin getirisini olduğu hususu dikkate alındığında, girişte dikkat çekilen postmodern durumun bir imkân mı yoksa modern karşısında direnç gösterme yetisine sahip olduğu düşünülebilecek bir yapının dahi, artık istençsiz ve dirençsiz kalmasıyla ters bir yöne doğru mu evrildiği sorusunu akla getirmektedir.

* *Ibn Haldun Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.*

India looking forward to 2019

M. BILAL BIN JAMAL *

India, the democratic giant with the population of one billion, will be facing its 17th general elections on this year. According to the election commission of India, the general elections for the loksabha - the lower house of the parliament - expected to be held in April and May 2019. 543 members to the loksabha will be elected directly by the electorate from various parliamentary constituencies across the nation and two members will be appointed by the president from Anglo Indian communities.

Coming election will be crucial for determining the democratic and secular nature of the nation. Previous landslide victory of far right Hindu nationalist party BJP on 2014 was considered as a turning point for Indian politics. BJP, the political form of hardliner Hindu nationalist paramilitary

Rashtriya Swayam Sewak Sangh (RSS) and current ruling party has already been blamed for its silent support for the intensive rise of radical hindutwa and its increased violence toward religious minorities along with political dissents.

In the light of this particular scenario the opposition parties are formed a grand alliance against ruling BJP regardless their political differences. The BJP government led by Prime Minister Narendra Modi is facing severe criticism from opposition and independent media for their alleged interference to politicize independent democratic bodies such as Reserve Bank of India, Central Bureau of Investigation and The Election Commission itself. Because of these reasons protection and safeguarding of the democracy becomes the primary motto for unifying opposition parties.

In the state Uttar Pradesh, constituting 80 parliamentary seats, is crucial in deciding fate of the race the major opposition parties of Samajwadi Party and BSP formed their grand alliance in 38 seats each. Also in the national level various opposition and regional parties have been united under the leadership of India National Congress in multiple constituencies. The current alliances of opposition bringing back the memories of grand alliance of opposition parties on 1977 against the single party monopoly of Indian National Congress.

Regardless of classical Hindu-Muslim rivalry, the nation is also facing a crucial crisis regarding its civil society and youth. Unemployment rate of India is in the highest of the decade. Even though eradication of unemployment and corruption were put forward by BJP as their motto during their 2014 elections, no significant change has been observed. When coming to 2019 BJP seems more interested in fueling ultra nationalism and communal cards rather than unemployment and corruption.

India witnessed multiple mass protests by farmers across the nation in last years. Thousands of farmers facing the crisis of price collapse and debt traps. The distress and anger of farmers resulted as one of the reason for the huge loss of BJP in recent elections for the state assemblies of Rajasthan, Madhya Pradesh and Chhattisgarh. Controversial citizenship amendment bill which excludes thousands of Muslims as an act of dragging nation into Hindutwa ignited criticism domestically and internationally. Moreover, the huge rise in cow vigilantism and violence against dissents including the assassination of prominent writers Gauri Lankesh, Narendra Dabholkar and M. M. Kalburgi create a necessity for the alliance for democracy and Secularism of India.

* *Ibn Haldun University Sociology undergraduate student.*

Ilhan Omar

ABD'nin Minnesota senatörü Somali asıllı Demokrat Ilhan Omar'ın, sosyal medya hesabından kısa süre önce İsrail yanlısı Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesinin (AIPAC) İsrail'i desteklemeleri için ABD'li siyasilere para ödediğini ifade etmesinin ardından Washington'da başlayan tartışma büyüyerek sürüyor.

Tartışma, Temsilciler Meclisi azınlık lideri Cumhuriyetçi Kevin McCarthy'nin, Ilhan Omar ile Filistin asıllı Michigan senatörü Rashida Tlaib'i, İsrail'e yönelik eleştirilerinden dolayı cezalandırmakla tehdit etmesine yönelik habere Omar'ın yanıt vermesiyle başladı.

Bir gazetecinin söz konusu haberi sosyal medya hebasından, "ABD siyasilerinin Amerikalıların ifade özgürlüğüne mal olacak kadar başka bir ülkeyi savunması ilgi çekicidir." notuyla paylaşmasına Ilhan Omar da, siyasilerin İsrail lobisinden aldığı paraları kastederek, "Bunlar hep Benjamin'in bebeğinden dolayı" diye karşılık verdi.

Bunun üzerine İsrail yanlısı bir gazeteci de, "Ilhan Omar'ın İsrail taraftan olması için Amerikalı siyasetçilere kimin para verdiğini düşündüğünü bilmek isterdim, aslında tahmin edebiliyorum. Çok kötü bir kongre üyesi. Bu ikinci antisemitik kinaye oldu." paylaşımında bulundu.

Omar'a "özür dile" çağrısı!

Bu mesajlaşmanın ardından Müslüman senatör Ilhan Omar'a karşı basın ve sosyal medya üzerinden adeta bir "linç" kampanyası başlatıldı.

İsrail'in ABD'deki en güçlü kuruluşu sayılan Amerikan Yahudi Komitesi, sosyal medya aracılığıyla yaptığı açıklamada, "Ilhan Omar'ın, Yahudi bir kuruluşun Amerikalı siyasetçileri satın aldığı savunması hem yanlış hem de antisemitiktir. Amerikalı siyasetçiler İsrail taraftandır çünkü Amerikalılar da öyle. Özür dile!" ifadelerini kullandı.

Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi ise, "ABD-İsrail ilişkilerini güçlendirmek üzere demokratik sürece katılmakla gurur duyuyoruz. Bizim çabalarımız Amerikan değer ve menfaatlerini yansıtıyor. Bu önemli işe yönelik bilgisiz ve meşru olmayan saldırılar bizi caydırmayacaktır." açıklaması yaptı.

Omar'a yönelik baskı, bununla da bitmedi. Omar'ın paylaşımına Kongre üyeleri de tepki gösterdi. Müslüman senatörü cezalandırmakla tehdit eden Cumhuriyetçi senatör McCarthy, "Yahudi karşıtı imaların kongre koridorlarında yeri yok. Bu düşüncesiz dile yönelik Demokrat yönetimin sessiz kalması tehlikelidir." dedi. Başka kongre üyeleri

de Omar'ı eleştirirken, Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi ve çoğunluk lideri Demokrat Steny Hoyer'den bir açıklama gelmedi.

Trump'tan istifa çağrısı

Bu baskıların ardından senatör Omar, hakkındaki antisemitizm suçlamalarına yönelik olarak sosyal medyadan açıklama yaparak, antisemitizmin gerçek olduğunu belirtti ve tartışmalarda bunu kendisine öğreten Yahudi arkadaşlarına teşekkür etti. Omar, "Amacım Yahudi seçmenlerimi ve Amerikalı Yahudileri kırmak değildi. Kimliğim üzerinden bana saldırılardan beklediğim gibi her zaman eleştiri yoluyla düşünmeye istekli olmalıyız. Bu sebeple net bir şekilde özür dilerim. Ancak Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi, Ulusal Tüfek Derneği ya da fosil yakıt endüstri lobilerinin siyasetimizdeki problemleri rolünü vurgulamaya devam edeceğim." ifadelerini kullandı.

Ancak Omar'ın bu açıklaması, ABD Başkanı Donald Trump'ın kendisini istifaya çağırmasının önüne geçmedi. Trump'ın yaptığı bu istifa çağrısı ise, ülkedeki Yahudi karşıtlığı konusundaki çifte standart tartışmalarını başlattı.

Trump'ın istifa çağrısına Omar'ın yanıtı ise gecikmedi. Omar, "Tüm hayatın boyunca, Yahudilere, Müslümanlara, yerlilere, göçmenlere, siyahî insanlara ve dahasına nefret ticareti yaptınız. Ben, sözlerimin etkilediği insanlardan öğrendim. Sen ne zaman öğreneceksin?" yanıtını verdi. Omar, süren baskılar üzerine yaptığı bir başka açıklamada da, "Ben, bana oy veren Amerikan halkını temsil ediyorum. İsrail'i değil. Yabancı bir ülkeye sadakat göstermem beni antisemitist yapmaz." ifadelerini kullandı.

"Kendi özür dilemiyor, karşıt görüşlülere özür bekliyor"

Trump'ın bu açıklaması ABD basınında da sert tartışmalara neden oldu. Gazeteci Eugene Scott, Washington Post'daki makalesinde Cumhuriyetçi Partili bir senatörün New York Times'a verdiği bir mülakatta kullandığı, "Beyaz milliyetçi, beyaz üstünlükçü ve Batı medeniyeti kavramları neden bu kadar rahatsız ediyor?" ifadelerini hatırlattı ve "Tarihsel olarak marjinalleşmiş gruplara karşı saygısızlığı için kendi özür dilememesine rağmen Trump, karşıt görüşlü kişilerden özür talep ediyor. Az ya da çok çifte standart olan bu yaklaşım, diğer şeyler gibi değişmeyecek çünkü Trump, özellikle parti tabanındaki Cumhuriyetçilerden destek alıyor." diye yazdı.

The New York Times ise ilgili haberinde, "Yahudilere yönelik klişelere yabancı olmayan Trump, Ilhan Omar'ın özürünü reddetti" başlığını attı.

İsrail'i eleştiren ABD'li Müslüman vekil Omar'a yönelik siyasî linç girişimleri artıyor

Demokrat Partili meclis üyeleri Mark Pocan ve Pramila Jayapal ise, yaptıkları yazılı açıklamada, "Trump'ın Omar'ı istifaya çağırma ifadeleri utanç verici ve ne yazık ki şaşırtıcı değil. Adaylığı ve başkanlığı döneminde Donald Trump, sürekli beyaz milliyetçilik, İslamofobi, cinsiyetçilik ve ırkçılığı pohpohladı, bunlar için de özür dilemedi." ifadelerini kullandı.

Siyonizm karşıtı Yahudilerden destek

İsrail'e yönelik eleştirel açıklamaları nedeniyle linçe maruz kalan Temsilciler Meclisi üyesi Ilhan Omar'a yönelik baskılar sürerken, Siyonizm karşıtı Ortodoks Yahudileri Amerikan Kongresine giderek destek ziyaretinde bulundu.

"Neturei Karta" adlı siyonizm karşıtı Ortodoks Yahudi Cemaati Lideri Haham Dovid Feldman, Omar'ın İsrail'e ilişkin açıklamalarını "tüm kalpleri ile desteklediklerini" söyledi.

Arap ve Müslüman komşularıyla dostluk ve dayanışma içinde olduklarını belirten Feldman, "Filistin'in işgalini dile getirdiği için birini antisemitist olmakla suçlamak kabul edilemez bir şey. Ayrıca bunun Yahudiler adına yapılması biz Yahudilere zarar veriyor. Omar'a yapılan bir trajedi ve hukuksuzluktur. Omar'ı, uzun zaman önce konuşulması ve söylenmesi gereken şeyleri söylediği için başkalarına ibret olsun diye cezalandırmaya çalışıyorlar. Omar, doğruları söylüyor ve bu yüzden buradayız. Ona desteğimizi göstermek için geldik." diye konuştu.

Trump'ın antisemitik açıklamaları

Başkan Trump, hem adaylığı hem de başkanlığı döneminde sık sık antisemitik açıklamalarda bulundu. Trump'ın seçim döneminde kullandığı "America First (Önce Amerika)" sloganının, 1930'lardaki antisemitik derneklerin sloganı olması, o dönem Yahudi camiadan ciddi tepki toplamıştı.

Trump, 2015'teki bir konuşmasında Yahudi dinleyicilere, "Beni seçimlerde desteklemeyeceksiniz, çünkü ben sizin paranızı istemiyorum. Bana para vermek istemiyorsunuz ama sorun değil, kendi politikacılarınızı kontrol etmek istiyorsunuz ama sorun yok." ifadelerini kullanmıştı.

Ayrıca Trump, 2017'de Charlottesville'deki Neonazi eylemcileri de "çok iyi insanlar olarak" nitelemişti.

Trump, yine hem adaylığı hem de başkanlığı döneminde Müslümanlara yönelik çeşitli ithamlarda bulunmuş, göreve başladıktan kısa süre sonra bazı Müslüman ülke vatandaşlarına seyahat yasağı getirmişti.

Belçika'nın Türk köyünde karnaval coşkusu

"Türk Köyü" olarak bilinen Faymonville, karnaval etkinlikleri çerçevesinde kırmızı beyaza büründü. Çevre köylerdeki de katıldığı karnavalda, Türk bayraklı bando takımının arkasında kortej oluşturuldu. Köylüler, karnaval kapsamında çeşitli kostümler giyerek eğlendi. Karnavalı, Belçika ve komşu ülkelerden gelen çok sayıda Türk de izledi. Köyün futbol takımı RFC Turkania (*Genç Türkler Birliği*), amatör ligde ay yıldızlı armasıyla mücadele

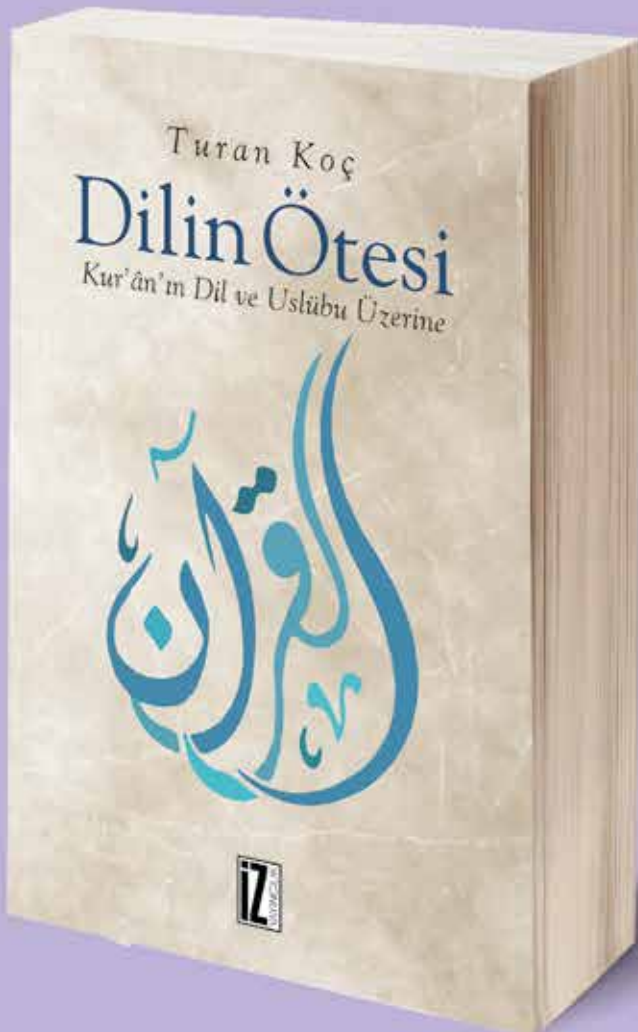
ediyor. Faymonville'deki tek otel ise Le Vieux Sultan (*Eski Sultan*) adını taşıyor.

Belçika'nın Almanya sınırına yakın Arden Dağları bölgesinde, yaklaşık bin kişinin yaşadığı Faymonville köyünün merkezinde kütüphane olarak kullanılan binanın girişindeki mermer üzerine oyulmuş ay yıldız, binanın içindeyse ise camlara işlenmiş Türk bayrağı motifleri dikkati çekiyor. Türklerin

yaşamadığı Faymonville köyüne "Türk köyü" denilmesiyle ilgili, bazıları 8. yüzyıla dayanan çeşitli rivayetler bulunuyor. Köylülerin, Haçlı seferlerine katılmayı reddettikleri iddia edilirken, en yaygın rivayete göre, 16 ve 17. yüzyılda Osmanlı'ya karşı kilisenin koyduğu vergileri ödemeyen Faymonville köylüleri, Müslümanlarla ittifak yaptıkları gerekçesiyle "Türk" olarak adlandırıldı.

"din dili" üzerine...

Bu kitapta, biri çeviri sekiz makale vardır ve bu makaleleri birbiriyle ilişkili kılan başlıca sebep, bunların ortaya çıkış süreçlerinde işbaşında olan bakış açısıdır. Bu da, İslâm medeniyetinin kurucu kaynağı olan Kur'an'ın hakikat ve hayat tasavvuru kadar dil ve üslubunun da bu medeniyetin her türlü tezahüründe belirleyici bir rolü olduğu anlayışıdır. O bakımdan, yazılarda ağırlıklı olarak üstünde durulan konu gerek aslı hüviyetiyle, gerekse Türkçe meallerdeki görünüşüyle Kur'an'ın dil ve üslubu olmuştur. Eser, Prof. Dr. Turan Koç'un din, dil, mecaz, Kur'an, hayat, hakikat... kavramları üzerindeki düşünsel serüvenin yeni durağı...

“Müslümanlar İber Yarımadasına geçmeseydi Avrupa şimdi başka olurdu”

Bilim tarihi çalışmalarının büyük bölümünü, Müslümanların ilim tarihinin kurucuları olduğunu kanıtlamak için geçiren Fuat Sezgin, aslında Rönesans'ı da sorgulayan bir âlimdi. Avrupa'daki bilim ve kalkınmanın Müslümanlar üzerine kurulu olduğunu ısrarla savunan Sezgin, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde, toplumun Rönesans "ninnileriyle" büyüdüğünü düşünüyordu.

Sezgin'in, "Eğer Müslümanlar, İber Yarımadasına geçmeyip Afrika'da kalsalardı, bugün Avrupa'nın ve dünyanın jeopolitik ve bilimsel kaderi bambaşka olacaktı" şeklindeki sözleri, aslında Rönesans hakkında anlatılanların sorgulanması gerektiğini ortaya koyuyor.

Rönesans'ın, bilimleri 12. yüzyıldan 16 ve 17. yüzyıla taşıyan birkaç yüzyıllık gelişiminin Avrupa tarafından Yunan bilimlerinin tanınması, benimsenmesi ve özümsemesi süreci olarak tanımlandığını vurgulayan Sezgin, bu anlayışın his ve temayüllerden kaynaklandığını ve gerçeklikten uzak olduğunu düşünüyordu.

“Avrupa'daki bilim, Müslümanların bilimi üzerine kurulu”

Sezgin'e göre 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan hümanizm akımının temsilcileri, Avrupa'nın bilim ve kalkınma yapısının Müslümanlar üzerine kurulu olduğu gerçeğini savunmaya başladı. Bunların en ünlülerin başında Alexander von Humboldt, Johann Gottfried Herder ve Johann Wolfgang Goethe geliyordu. O tarihlerde söz konusu kişilerin yaptıkları araştırmalarda kullandıkları kaynakların esasını Arapçadan yapılan tercümelemler oluşturuyordu. Sezgin, bu bilim adamlarının çalışmalarına Goethe'nin "Bu harikulade düşüncelerin meyvelerinden nasibimizi almak istiyorsak, kendimizi Doğu'ya kavuşturalım, onun kendisinin bize geleceğine göre... Tercümelemler bizi sürüklemek, bize köprülük etmek

açısından paha biçilmez olabilirler. Bu hazinenin kaynaklarını aracsız tanımayı kim istemez ki!" sözlerini örnek veriyor.

Fuat Sezgin, bu noktada bir eleştiri de getiriyor. Hümanistlerin, Müslümanların bilim dünyasına yaptıkları katkıyı anlama girişimlerine rağmen, 300 yıldan fazla bir süre önce dar bir ufukla başlayan ve Rönesans denen yanlış bir temel üzerine kurulmuş olan Avrupa merkezci bilimlerin tarihini tutumunun ciddi biçimde sarsılmadığını belirtiyor.

Müslümanların hicrî birinci ve ikinci yüzyıl içinde çok farklı kültürlerle karşılaştığını ve bu kültürleri eşi görülmemiş şekilde özümsemişliğine dikkat çeken Sezgin'e göre, miladî 9. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise Müslümanlar söz konusu kültürlerden

aldıkları bilgileri kullanarak yaratıcılık aşamasına geçti ve 16. yüzyıla kadar yaklaşık 800 yıl boyunca üretime devam etti.

“Müslümanlar Afrika'da kalsaydı Avrupa'nın kaderi başka olacaktı”

Sezgin'in de belirttiği gibi 10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslümanların ürettiği bilgi İspanya'dan Avrupa'ya geçmeye başladı ve bu geçiş Avrupa'da beş yüz yıl sürdü. 16. yüzyılda ise Avrupa, üretici konumuna geçti ve 17. yüzyılda artık bilimsel anlamda öne geçti. Fuat Sezgin bu dönüşümü, "Eğer Müslümanlar İber Yarımadasına geçmeyip, Afrika'da kalsaydı, belki bugün Avrupa'nın ve dünyanın jeopolitik ve bilimsel kaderinin bambaşka olacağını yaptığım çalışmalar gösteriyor." diye anlatıyor.

Dutch mosque targeted by PEGIDA in Islamophobic attack

Sanctuaries belonging to Muslims continue to be targeted by far right and Islamophobics across Europe. A mosque in the Netherlands was attacked by members of the Islamophobic German group Pegida, who defaced the building with racist banners.

At the entrance of the As Soennah mosque, frequented by Moroccan worshippers, the attackers hung banners and figurines including insults to the Prophet Muhammad. Abdelhamid Taheri, the head of the

mosque, told that he told police about the attack when he saw the banners after morning prayers.

Taheri said security cameras around the mosque show that the attack was carried out by three people linked to far-right Islamophobic group Pegida. He added that he had also reported previous attacks to the police, but that they had continued.

Islam is the second-largest religion in the Netherlands, with many believers living in The Hague.

Rohingya and its persecution in international platform

.....
MUHAMMAD SAIFUDDIN *

The Rohingyas are known globally as the most persecuted minority in the last century. Since 2012, they have been constantly under the oppression of the Myanmar military.

So, this Muslim group was forced to leave their homeland to a new and unknown country and see this option as a single solution in order to hold onto their life. Around 60,000 Rohingyas have been able to reach to Malaysia by sea and land, controlled by human traffickers. Though some efforts of the UNHCR to register the migrants, most of them

are still considered as illegal and deprived of basic rights such as food, hygiene and education and they are forced to work far more below than minimum wage.

On the other hand, it is estimated that there are over 5000 Rohingyas living in the USA. Life in this country seems to be more facilitated comparing to that of others. For instance, there is a concentration camp in Papua New Guinea overseeing by the Australian government to hold captive the illegal refugees including the Rohingyas. Hence, the exact number of the Rohingyas held captive is not known.

In addition, some Rohingyas have been able to settle in some other developed countries. But still they cannot find ways to attract the attention of the international media and raise their demands by organizing peaceful demonstrations.

The answer is not so complex at all. Because when a Rohingya leaves his land, for an impoverished country where facilities do not meet his need, he migrates to another county like Malaysia. So when he gets there, the only thing he thinks of is survival. After he survives, he then tries to bring his family

as well. That is no doubt a very lengthy and costly process. If he managed to bring his family, he then starts to look for way to go to the countries in Europe and the US, where he would most likely face sort of discrimination.

Then the real struggle begins. It takes almost three years to get a result for the application to enter to a country like U.S. Even if they are accepted, they have to overcome socio-cultural and economic barriers that takes a long time to resolve.

All these prove that taking a risky journey to get out of Myanmar or organize a peaceful demonstration rarely help Rohingya problem to set an international agenda. Though there are some organizations working for the Rohingya problem, their works are too limited with language courses and rehabilitation processes. The major work of political advocacy is not realized and "globalizing the Rohingya persecution issue" do not hit the spot, as it deserves.

* *Ibn Haldun University Sociology undergraduate student.*

Fil ile kaplan arasındaki ülke: Nepal

.....
FURKAN ERDEM *

Güney Asya'nın en kadim ülkelerinden olan Nepal, otuz milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık dağlık bölgesi. Topoğrafik zenginliğiyle, doğal güzellikleriyle, Dünya'nın en yüksek tepesi Everest'e ve Buda'nın (*Sidarta Gautama*) doğduğu Lumbini'ye ev sahipliği yapmasıyla din ve doğa turizmi açısından oldukça ilgi çekici bir yer. Tabii tüm bu güzelliklerinin yanı sıra, Çin ve Hindistan gibi iki önemli devlete sınır olması, siyasi açıdan oldukça stratejik bir önem taşıdığına da dikkat çekmek gerekir.

Ülkenin coğrafi yapısı, güneyde alçak ve tarıma elverişli "Terai" bölgesi, orta bölgede, başkentlerinin bulunduğu "Katmandu Vadisi", daha kuzeyde ise Dünya'nın en yüksek dağı Everest'in de aralarında olduğu "Himalayalar" bulunuyor.

Nepal'i küresel anlamda çekici kılan nedir diye sorulduğunda hiç kuşku yok ki, ilk akla gelen dini

yapısı oluyor. Öncelikle burası yüzyıllardır hem Hindular hem de Budistler için dinî bir merkez konumunda oldu. Katmandu Vadisinde yüzyıllar öncesinden kalma tapınaklar da bu dinlerin mensupları için bir hac güzergâhı teşkil ediyor.

Nepal, tarih boyunca çeşitli hanedanlıklar tarafından yönetilen bir yer oldu. Bu çerçevede, bu topraklarda siyasi yapı, 4. yüzyıldan itibaren farklı hanedanlar arasında el değiştirerek 18. yüzyıl sonuna kadar geldi. 1796 yılında Nepal halkından Gurkalar'ın tahtı ele geçmesiyle 2008 yılına kadar sürecek dönem başladı.

2000'li yılların başlarında monarşi ailesine yönelik şiddet, ülkede siyasal dönüşümde belirleyici bir özellik taşıyor. Bu çerçevede, 2006 yılında monarşi devam etmiş olsa da, yeni dönem, Nepal Cumhuriyeti adıyla anılan süreci başlattı. Siyasal değişim, yüzyıllardır Hindu Krallığına ev sahipliği yapmış ülkenin seküler devlet sistemine geçmesi anlamı taşımasıyla da önemli.

Bu bağlamda, ülkenin demokratikleşme sürecinin, 2008 yılı ile birlikte başladığı söylenebilir. Çok partili sistemle birlikte demokratik yönetim biçimi belirleyici olurken, monarşi rejimi de tarihe karışmış oldu.

Bununla birlikte, Maoist temellere dayanan Prachanda Partisi, Komünist Parti ve Kongre Partisinin egemen olduğu gözlenen yeni siyasal yapılaşmanın istikrarlı bir yönetime geçmesine henüz olanak tanımadığı da bir başka gerçek.

2015 yılında kabul edilen yeni anayasa, ülkenin, federal eyaletin yanı sıra, eyalet parlamentolarına dayalı sisteme göre yönetilmesine olanak tanıyor. Bu yeni sistem toplam yedi eyalet yönetiminin yanı sıra, yerel seçimlerin yeniden düzenlenmesi anlamı taşıyor. Ve bu çerçevede, 2017 seçimleri bu yapılaşmaya uygun olarak gerçekleştirildi.

2000'li yılların ikinci yarısından itibaren ülkede yaşayan siyasal değişimin istikrar getirdiğini söylemek güç. Öyle ki, 2008-2016 yılına kadar geçen süre zarfında dokuz hükümetin görev yapması bunun ulusal siyasette koalisyonlar ve değişimlerin ne denli geçerli olduğunu ortaya koyuyor.

Merkezî yönetimde siyasi istikrarsızlık, ülkenin kalkınmasının önündeki engel olarak dikkat çekiyor. Siyasal partiler koalisyonlarla güç temin etmeye çalışırken, halkın gündemi kalkınma sürecinin bir an önce başlatılarak, temel alt yapı hizmetlerinin sağlanması ve işsizlik, eğitim gibi alanlarda gelişmelerin kaydedilmesi yönünde.

21. yüzyıla siyasal değişimle giren Nepal'i tanımlayan unsurlar; yüksek enflasyon, işsizlik ve güvenlik sorunu olarak ortaya çıkarken, merkezî hükümetteki zafiyet Çin ve Hindistan arasında bir tampon bölge olma özelliği taşıyan ülkeyi, dış güçlerin etkisine açık hâle getiriyor.

* *Ibn Haldun İslamî İlimler Fakültesi lisans öğrencisi.*

**DAHA YEŞİL
DAHA RENKLİ
BİR İSTANBUL**

www.agac.istanbul

Kendi dilinden 10 başlıkta: Nagihan Haliloğlu

1 Etiler

Büyüdüğüm ve hâlâ yaşadığım semt... Babam benimle yaşıt olan Etiler Caminin ilk imamı. Elbette benim büyüdüğüm Etiler, günümüzünkünden çok farklıydı. Evimizin bir yanı pek bir şey ekilmeyen bir tarlaya, bir yanı da Akatlara doğru uzanan bir bayıra bakıyordu. Tarlanın sonunda, en yakın ve hâlâ en kadim arkadaşım olan Zeynep otururdu, bayırın sonunda ise küçük bir mandıra ve inekler vardı. Şimdi hem o tarla hem de o bayır site oldu.

2 Ege

Her yaz tatilimizi geçirdiğimiz bölge... Anneannemin Tire'de yaşaması hasebiyle karneler alınır alınmaz Tire yoluna koyulurduk. Seyahati seven babam bizi Çanakkale (arabalı vapur kuyruğunda çok bekledik), Küçükkuşu, Akçay üzerinden İzmir'e götürürdü. Bu güzergâh üzerinde çeşitli yerlerde konakladığımız da olurdu. Çanakkale'deki akrabaları ziyaret de işin içine girdiğinde Tire'ye gidişimiz bazen 10 günü bulurdu. O zamanlar bu güzergâhta arabamızı yolun kenarına çekip, zeytinlikleri geçerek Ege'ye istediğiniz noktadan giriş yapmanızı mümkündür. Yüzmeyi de Ege'de öğrendim. O zamanlar Ege'nin antik tarihi hakkında bilgim hemen hemen hiç yoktu ama zeytinlerle kardeş olduk diyebilirim. Ne mübarek meyvedir zeytin, hem de içinde tüm çocukluğumu taşıyan! Master döneminde İngiltere'ye gittiğimde İngilizlerin Ege havzasında gelişmiş kültüre nasıl sahip çıktıklarını görünce hem kızdım hem kışkırdım, ufak ufak okumaya başladım. Hâlâ daha yarım kalmış bir antik Yunanca maceram var, inşallah tekrar vakit ayırmayı becereceğim. Tire de çok sonraları kıymetini anladığım bir değer oldu. Küçük bir kasaba gibi görünse de Selçuklu döneminin önemli bir ilim merkezi ve Selçuklu mimarisinin izini sürebileceğiniz bir yer...

3 Beyoğlu Anadolu Lisesi

İngilizceyle ilk hemhâl olduğum ve farklı sınıflardan insanlarla irtibata geçtiğim mekân... İlk sıra arkadaşım Yahudi'ydi ve sınıfımızda 3-4 Ermeni vardı. Osmanlı İmparatorluğunun nasıl bir topluma sahip olduğunu anlamaya başladığım, belki de çokkültürlülük konusuna merak salmama sebep olan yer. Okulumuz eski İngiliz Kız Lisesiydi ve diğer Anadolu liselerine göre İngilizceye biraz daha fazla önem veriyor ve İngiliz okulundan kalma bazı disiplin kurallarını uyguluyordu. İngilizce derslerinden o kadar zevk alıyordum ki Türkiye'nin en iyi okulunda okuduğumu düşünüyordum. İngilizceyi iyi konuşmamın sebebinin Boğaziçi ya da Oxford olduğunu düşünenleri hemen düzeltirim. İngilizceyi Beyoğlu Anadolu Lisesinde öğrendim.

4 Tiyatro ve sinema

İngiliz Edebiyatı öğretmenlerimizin Türk Edebiyatı öğretmenlerinden çok daha iyi olduğu lisemde ilk okuduğumuz oyunlardan biri Tom Stoppard'ın Rosencrantz and Guildenstern are Dead oyunuydu. İngiliz hocamız daha Hamlet'i okumadan bu oyunu anlayabileceğimiz konusunda bize güvenmiş, biz de onun bu güvenini boşa çıkarmamıştık. Oyunu çok zekice bulmuştum (özellikle de eski bir edebî metnin böyle ters yüz etme fikri beni çok heyecanlandırmıştı). Sonra da böyle metinlerin peşine düştüm. Bunun yanında bir de arkadaşlarla tiyatro kulübü kurduk ve lisenin birinci ve ikinci senelerinde İngilizce iki oyun sergiledik: Filmini bileceğiniz Twelve Angry Men ve Edward Bond'un Savaş Üçlemesi'den biri. Okulumuzun İstiklal Caddesi üzerinde olması hasebiyle yolumuz şimdi yerlerinde yeller esen kitapçılar ve sinemaların önünden geçiyordu. Arada bir girip izliyorduk tabii. Film merakım da o zamandan kalma. O zamanlar bir de bedava sinema gazetesi vardı. Sonunda cesaretimi toplayıp bir eleştiri yazıp ben de yolladım ve Kenneth Branagh'nın oynadığı Frankenstein filmi hakkındaki yazım ilk yayımlanan film eleştirim oldu.

5 Oxford

Daha liseden edebiyat ve anlatı sanatlarına ilgim olduğu belli olduğu hâlde biraz da ailemin yönlendirmesiyle Kimya okudum. Lisans döneminde programımın elverdiği kadar edebiyat dersleri aldım ve dört sene bittiğinde edebiyatta devam etmek istediğime emin oldum. Her ne kadar olmayacak bir şeymiş gibi görünse de Amerika'da edebiyat yüksek lisanslarını araştırırken bir Amerikan kolejinin Oxford'daki bir yaz okulunun ilanını gördüm. Beş yazda tamamlanan bir yüksek lisans programıydı. Başvurdum, burslu kabul aldım, beş yaz sonunda Oxford'a doyamadığım için bu sefer direkt Oxford Üniversitesine başvurdum. Bir senelik bir yüksek lisans programına kabul aldım. O zamandan beri de yolumu en fazla denk düşürmeye çalıştığım, bana edebiyatın ve İngiliz kültürünün kapılarını açan şehir.

6 Shakespeare

Lisede başlayan tanışıklığımızın İngiltere'de oyunlarını sahnede seyretmemle iyice perçinlendiği, hemen her türlü durumda kafamda oyunlarından biri canlanan yazar.

7 Jean Rhys

Kitaplarıyla Oxford'da tanıştığım, geçmişlerimiz hiç benzemese de garip bir şekilde kendime çok yakın bulduğum Karayipli yazar. O kadar ki, doktoramı onun üzerine yaptım.

8 Almanya

Acı vatan, ne denir? Almanya hakkında şikâyet etmeğe başladığımda kendimi dürtüp şunu hatırlatıyorum: Türkiye'de üniversitelerden içeri giremediğim yıllarda bana eğitim veren ülke. Hiçbir zaman açık ırkçılıkla karşılaşmadım ama elbette bir insanı dışlamanın türlü türlü yolları var. Her neyse, yine de akademik manada okumayı, yazmayı Almanya'da öğrendim diyebilirim. Yanlış anlaşılmasın, öğrendiğim İngilizce akademik yazım ve okuma. Almanya'ya tam nüfuz edemememin bir sebebi de Alman dilini tam kavrayamamış olmam elbette. İrkçılığın yanında doktora yapmanın kendi doğal travması da ülkeyi benim için bir sorun yığımına dönüştürdü diyebilirim. Mümkün olabildiğince yolumu düşürmemeye çalışıyorum, Berlin dışında. Orayı Almanya'dan saymıyoruz. Orada çok sevdiğim Alman arkadaşlarım var... "En iyi arkadaşlarımdan bazıları Alman" diyebilirim...

9 Konferanslar

Almanya'da doktora yaparken bir kaçış yolu olarak kullandığım sonra çok fena müptela olduğum şeyler.

10 Festivaller

Sanatları akademik kaygı olmadan, zevk için de takip edebileceğimizi hatırladığım vahalar.

KISA KISA

Mehmet Yalçın Yılmaz

Çocukluk kahramanınız?

Babam

Ne sizi heyecanlandırır?

Aşk

Heyecanınızı ne öldürür?

Vefasızlık

Başarı nedir?

Bize yeni şeyler öğreten her şey

Sizce üniversite?

Hür tefekkür adası

Talebe deyince...

Rüzgârını arayan yelkenli

Akademisyen olmasaydınız ne olurdu?

Gazeteci

Sizi sarsan kitap?

Yıldızın Parladığı Anlar (Stefan Zweig)

Hangi romanda olmak isterdiniz?

Huzur (Ahmet Hamdi Tanpınar)

Hangi şiirin şairi olmak isterdiniz?

Mevsimlerin İnsanlara Yaptığı Fenalıklar (İsmet Özel)

Mutlaka görmemiz gereken film?

The Green Mile (Yeşil Yol)

En sevdiğiniz kelime?

Hayat

Hangi şehir?

İstanbul ve Edirne

Bir müzik enstrümanı?

Tambur

Bize bir şarkı önerin?

Hatırla mâzî-i mes'ûdu sen de ben gibi yan (Münir Nureddin Selçuk)

En sevdiğiniz atasözü?

Demir tavında dövülür

Hangi renk?

Mavi

Neye rağmen ne?

Her şeye rağmen "dünyayı güzellik kurtaracak"

En önemli kusurunuz?

Uyku düzenim

Nasıl ölmek isterdiniz?

Niyazi Sayın ve Necdet Yaşar'ın Toronto kaydını dinlerken huzur içinde...

AB, Esed rejimine yönelik yaptırımları genişletti

Avrupa Birliği (AB), Suriye'deki Beşşar Esed rejimine uyguladığı yaptırım listesine, 7 rejim yetkilisini ekleme kararı aldı.

AB Konseyinden yapılan açıklamada, Esed rejimi ve destekçilerine yönelik yaptırım listesinin genişletildiği belirtildi.

Açıklamada, rejim yanlısı 7 ismin daha listeye eklendiği ve yaptırım listesindeki rejim yanlısı toplam 72 şirket ve 270 kişiye seyahat yasağıyla mal varlıklarının dondurulması yaptırımlarının uygulandığı kaydedildi.

İcâzetler, şehâdetnameler, diplomalar, tasdiknameler,
karneler, talebe ve mesai cüzdanları, liyakat,
kurs bitirme belgeleri, takdir evrakları ve fotoğrafları...

Osmanlı'dan bugüne eğitim tarihimizi
ve eğitim sistemimizi belgeleri ile sunan çok özel bir koleksiyon kitap;

YENİ